

Säätelyn kattavuus seksuaalisten syväväarennösten loukkauksissa

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Oikeusinformatiikan maisteriseminaari, syksy 2025
Pro gradu -tutkielma
Juhana Riekkinen
Jutta Eriksson

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Sääntelyn kattavuus seksuaalisten syväväarennösten loukkauksissa

Tekijä: Jutta Eriksson

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Maisteritutkielma, oikeusinformatiikka

Työn laji: Tutkielma X Lisensiaatintyö __

Sivumäärä: 73

Vuosi: 2025

Tiivistelmä: Maisteritutkielmassa käsitellään tämänhetkisen EU-oikeudellisen sekä kansallisen sääntelyn kattavuutta tekoälyllä tuotettujen seksuaalisten syväväarennösten aiheuttamista loukkauksista. Tutkielmassa perehdytään, millä tavoin sääntely suojaa yksilön asemaa tällaisissa loukkaustilanteissa. Tämä kattaa henkilön mahdollisuudet saada oikeusapua, tukea ja kuinka vastuukysymykset on sääntelyssä ratkaistu. Toisena kysymyksenä arvioidaan, millä tavoin sääntelyllä pyritään vaikuttamaan luonnollisten henkilöiden ja oikeushenkilöiden käyttäytymiseen, jotta tällaisia loukkauksia ei aiheudu.

Tutkimusmetodina käytetään lainopillista suuntausta eli oikeusdogmatiikkaa tutkiessa EU-oikeudellisen sekä kansallisen sääntelyn tarkoitusta ja sen kattavuutta. Lisäksi tutkimuksessa vertaillaan Suomen, Ruotsin, Norjan, Tanskan sekä Yhdysvaltojen sääntelyä osana de lege ferenda -pohdintaa. De lege ferenda- metodilla arvioidaan, millaisia kehitysaskeleita sääntelylle olisi tarpeellista asettaa tulevaisuudessa.

Tutkimuksen johtopäätöksinä, EU-oikeus on ottanut vasta ensiaskeleensa tekoälyn sääntelyssä ja seksuaalisen verkkoväkivallan kriminalisoinnissa. Tuoreet EU-oikeudelliset instrumentit asettavat myös kansalliselle lainsäätäjälle tarpeen tarkentaa omaa sääntelyään. Suomen kansallinen lainsäädäntö ottaa tällä hetkellä tekoälyn vielä huomioon varsin vähäisesti ja seksuaalisten syväväarennösten kriminalisointi tulisi ottaa selkeämmin osaksi kansallista rikoslainsäädäntöä. Kansallisella lainsäätäjällä on näin tarpeellista täydentää sitä, mitä EU-oikeudessa määrätään. Tämä on perusteltua, koska EU-oikeudessa huomioidaan vain vähimmäisvaatimukset verkkoväkivallan vakavimmille muodoille sekä asetetaan vähimmäisveloitteet valtioille ja alustanpitäjille tekoälyn osalta.

Avainsanat: Tekoäly, manipulointi, syväväarennös, seksuaalinen itsemääräämisoikeus, sananvapaus, yksityisyyden suoja.

Sisällysluettelo

LÄHTEET.....	IV
LYHENTEET.....	XII
1. JOHDANTO.....	1
1.1 Tutkimuksen aihe ja tausta.....	1
1.2 Tavoite, tutkimuskysymys ja oikeuslähteet.....	3
1.3 Tutkimuksen käsitteistö.....	5
1.4 Tutkimusmetodista.....	6
2. SYVÄVÄÄRENNÖSTEN TAUSTAA	
2.1 Tekoälysovellukset.....	8
2.2 Syvävääreännösten aiheuttamat riskit.....	10
3. PERUS- JA IHMISOIKEUDET.....	12
3.1 Yleistä.....	12
3.2 Yksityisyyden suoja.....	13
3.3 Sananvapaus.....	17
4. EU-OIKEUDELLISEN SÄÄNTELYN KATTAVUUS.....	20
4.1 Tekoälyasetus.....	20
4.2 EU:n direktiivi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta.....	25
4.2.1 Direktiivin tavoitteista.....	25
4.2.2 Verkkoväkivallan kriminalisoinnista.....	28
4.2.3 Uhreille suunnatut tukipalvelut ja rikosten ennaltaehkäisy.....	34
4.3 EU:n digipalvelusäädös.....	36
5. KANSALLISEN SÄÄNTELYN KATTAVUUS.....	42
5.1 Rikosoikeudellinen sääntely.....	42
5.1.1 Rikoslainsäädännön muutokset.....	42
5.1.2 Seksuaalisen kuvan levittäminen.....	46
5.1.3 Seksuaalinen kajoaminen.....	49
5.1.4 Seksuaalinen ahdistelu.....	52
5.2 Oikeusloukkauksesta syntyvät seuraamukset.....	56
5.2.1 Rangaistusasteikot.....	56
5.2.2 Menettämisseuraamukset.....	57
5.2.3 Vahingonkorvausoikeudelliset seuraamukset.....	61

5.3 Vertailevaa näkökulmaa Suomen ja muiden valtioiden välillä.....	63
5.3.1 Ruotsin sääntelystä.....	63
5.3.2 Norjan sääntelystä.....	65
5.3.3 Tanskan sääntelystä.....	67
5.3.4 Yhdysvaltojen ”Take it down”- säädös.....	68
5.3.5 Suomen asema vertailussa.....	70
6. YHTEENVETO.....	71
6.1 Tutkimuksesta muodostetut johtopäätökset.....	71

LÄHTEET

Kirjallisuuslähteet

Hemmo, Mika: Vahingonkorvausoikeus. Helsinki 2005.

Korkka-Knuts, Heli – Helenius, Dan – Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Keuruu 2020.

Korpisaari, Päivi - Warmo-Lehtinen, Eija - Pitkänen, Olli: Uusi tietosuojalainsäädäntö. Helsinki 2019.

Matikkala, Jussi: Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Keuruu 2021.

Neuvonen, Riku: Viestintä- ja informaatio-oikeuden perusteet. Helsinki 2019.

Neuvonen, Riku: Yksityisyyden suoja Suomessa. Helsinki 2014.

Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi – Hautanen, Teija: Sukupuolistunut väkivalta: oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Jyväskylä 2017.

Nordenstreng, Kaarle (toim.): Sananvapaus Suomessa. Tampere 2015.

Ojala, Timo: Seksuaalirikokset. Keuruu 2022.

Pesonen, Pirkko: Valokuvan lait – Missä saa kuvata ja mitä julkaista? Keuruu 2019.

Rantaeskola, Satu – Kaunisto, Jasmin: Seksuaalirikosten tutkinta. Keuruu 2024.

Sanna Wong-Toropainen: Euroopan unionin datasääntely – käsikirja viiteen asetukseen. Helsinki 2025.

Tapani, Jussi– Tolvanen, Matti– Hyttinen, Tatu: Rikosoikeuden yleinen osa, vastuuoppi. Helsinki 2019.

Tiensuu, Paul - Aalto-Heinilä, Maija - Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna: Itsemääräämisoikeus, Teoriasta käytäntöön. Helsinki 2023.

Voutilainen, Tomi: Oikeus tietoon, Informaatio-oikeuden perusteet. Keuruu 2019.

Artikkelit

Alén-Savikko, Anette: Naamoja ja meemejä – henkilötiedoista sosiaalisessa mediassa. Defensor Legis 4/1997, s. 497–514.

Koillinen, Mikael: Henkilötietojen suoja itsenäisenä perusoikeutena. Oikeus 2/2013 s. 171–193.

Leskinen, Minni: De lege ferenda -tutkimuksesta metodina ja tieteenä. *Lakimies* 7–8/2022, s. 1158–1185.

Lindroos-Hovinheimo, Susanna: Henkilötietojen suoja EU-oikeudessa – yksityisyyttä yhteisön kustannuksella? *Lakimies* 1/2018, s. 52–75.

Nieminen, Minttu – Kallio, Heikki - Tolvanen, Matti: Seksuaalinen ahdistelu – itsemääräämisoikeus ja tahallisuus. *Defensor Legis* 2/2020, s. 149–167.

Piha, Otava: Seksuaalinen hyväksikäyttö – seksuaalisen autonomian lisäsuojaa vai harhakuva? Referee-artikkeli. Helsinki 2022.

Piippo, Jenna: Rikossäännösten oikeushyvälöytyvyys lainkonkurrenssi-arvioinnissa korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön valossa. *Lakimies* 3–4/2022, s. 645–668.

Surakka, Jani: EU:n tekoälysäädös voimaan 1.8.2024 - suurinta osaa säännöistä aletaan soveltaa 2.8.2026, Edilex-toimitus 1.8.2024.

Tapanila, Antti: Pakottamalla vai tahdonvastaisesti? Uusi seksuaalirikoslainsäädäntö käräjäoikeuksissa. *Lakimies* 6/2024, s. 818–845.

Tapanila, Antti: Yleisen tuomioistuimen ratkaisu rikosvahinkoja korvattaessa. *Defensor Legis* 3 /2008, s. 354–360.

Virallislähteet

Eurooppalainen julistus digitaalisen vuosikymmenen digitaalisista oikeuksista ja periaatteista (2023/C 23/01).

HE 80/2000 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 13/2022 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi.

KOM (2020) 852, lopull. Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi digitaalisten palvelujen sisämarkkinoista (digipalvelusäädös) ja direktiivin 2000/31/EY muuttamisesta

KOM (2021) 206 lopull. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus tekoälyä koskevista yhdenmukaistetuista säännöistä (tekoälysäädös) ja tiettyjen unionin säädösten muuttamisesta.

KOM (2022) 105 lopull. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta.

NOU 2022:21, Norjan rikosoikeusneuvoston raportti seksuaalisen itsemääräämisoikeuden rikosoikeudellinen suojasta.

Prop. 2017/18:177, Ruotsin hallituksen lakiesitys uusi vapaaehtoisuuteen perustuvasta seksuaalirikoslainsäädännöstä.

SOU 2016:60. Seksuaalirikosten komitean raportti vuodelta 2014 vahvemmassa suojasta seksuaaliselle koskemattomuudelle.

Take It Down Act (Tools to Address Known Exploitation by Immobilizing Technological Deepfakes on Websites and Networks Act). Pub. L. No. 119–12.

Oikeustapaukset

KKO:2023:9

KKO:2013:70

KKO:2022:8

Verkkolähteet

Attila, Henna - Keski-Petäjä, Miina – Pietiläinen, Marjut – Lipasti, Lauri – Saari, Juhani – Haapakangas, Kimmo: Tilastokeskus: Sukupuolistunut väkivalta ja lähisuhdeväkivalta Suomessa 2021. Loppuraportti. (Saatavilla: https://stat.fi/media/uploads/sukupuolistunut_vakivalta_teemasivu/sukupuolistunut_v%C3%A4kivalta_ja_l%C3%A4hisuhdev%C3%A4kivalta_suomessa_2021_loppuraportti.pdf)

Attila, Henna – Pietiläinen, Marjut: Joka neljäs kokenut digitaalista väkivaltaa verkossa – yleistyvällä ilmiöllä vakavia seurauksia. Julkaistu 19.12.2023. (Saatavilla: <https://stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2023/joka-neljas-kokenut-digitaalista-vakivaltaa-verkossa-yleistyvalla-ilmioilla-vakavat-seuraukset>)

Businesswire -verkkosivut: iProov Study Reveals Deepfake Blindspot - Only 0.1% of People Can Accurately Detect AI-Generated Deepfakes. Julkaistu 12.2.2025 (Saatavilla: <https://www.businesswire.com/news/home/20250211131029/en/iProov-Study-Reveals-Deepfake-Blindspot-Only-0.1-of-People-Can-Accurately-Detect-AI-Generated-Deepfakes>).

Ciancaglini, Vincenzo – Gibson, Craig – Sancho, David – McCarthy, Odhran – Eira, Maria – Amann, Philipp – Klayn, Aglika: Malicious Uses and Abuses of Artificial Intelligence, Trend Micro Research, United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute &

Europol's European Cybercrime Centre, 19.11.2020. (Saatavilla: https://unicri.org/sites/default/files/2020-11/Abuse_ai.pdf).

Danske Love -verkkosivut: Straffeloven, Tanskan rikoslaki. (Saatavilla: <https://danskelove.dk/straffeloven>).

Euro-News: 'Takes away our safest option': Adult creators react to law banning online sex purchases in Sweden. Julkaistu 22.6.2025. (Saatavilla: <https://www.euronews.com/next/2025/06/22/takes-away-our-safest-option-adult-creators-react-to-law-banning-online-sex-purchases-in-s>).

Euroopan unioni. Opettajan opas - Tunnista ja selätä disinformaatio. Julkaistu 2024. (Saatavilla: https://learning-corner.learning.europa.eu/document/download/69b1f7ed-f8aa-4a88-bd80-b61353f147a5_fi?file=Toolkit%20for%20teachers%20on%20disinformation.pdf).

Euroopan unionin virallinen verkkosivusto:

- Tekoälyä koskeva eurooppalainen lähestymistapa: Tekoälysäädös (Saatavilla: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/fin/policies/regulatory-framework-ai>)
- Euroopan digitaalinen valmius, Uuden sukupolven teknologioiden valjastaminen ihmisten hyväksi. (Saatavilla: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age_fi)
- Euroopan digitaalinen valmius: EU:n digipalvelusäädös. (Saatavilla: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-services-act_fi)
- Yleinen tietosuojasetus. (Saatavilla: https://europa.eu/youreurope/business/dealing-with-customers/data-protection/data-protection-gdpr/index_fi.htm)

Euroopan parlamentin verkkosivut:

- Tekoäly - Mitä tekoäly on ja mihin sitä käytetään? (Saatavilla: <https://www.europarl.europa.eu/topics/fin/article/20200827STO85804/mita-tekoaly-on-ja-mihin-sita-kaytetaan>)
- Tekoäly: mahdollisuuksia ja uhkia. (Saatavilla: <https://www.europarl.europa.eu/topics/fin/article/20200918STO87404/tekoaly-mahdollisuuksia-ja-uhkia>).

Eurooppa-neuvosto – Euroopan unionin neuvoston verkkosivut:

- Digipalvelusäädös. (Saatavilla: <https://www.consilium.europa.eu/fin/policies/digital-services-act/>)

- EU:n toimet naisiin kohdistuvan väkivallan lopettamiseksi. (Saatavilla: <https://www.consilium.europa.eu/fi/policies/eu-measures-end-violence-against-women/>)

Ministry of justice – Finland: Oikeusministeriön verkkosivut:

- Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja lähisuhdeväkivaltaa koskeva direktiivi (EU-valmistelu). OM042:00/2023. (Saatavilla: <https://oikeusministerio.fi/en/project?tunnus=OM042:00/2023>)
- Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaa tehostetaan EU:ssa. 21.4.2022. (Saatavilla: <https://oikeusministerio.fi/-/naisiin-kohdistuvan-vakivallan-torjuntaa-tehostetaan-eu-ssa>)

Helsingin sanomat: Sdp:n Perholehto vaatii hallitukselta puuttumista deep-fake-pornoon. Julkaistu 20.9.2025. (Saatavilla: <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000011507422.html>)

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17, Helsinki 2011 (Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/20149471-38b2-4cc8-94b7-2f6b3feed81d/content>)

Hokkanen, Julius – Koivunen, Anu – Turunen, Maiju: Datan alaiset: Kansanedustajien digitaalinen arki. Intiimiyys datavetoisessa kulttuurissa (Saatavilla: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/132432/978-952-03-1986-1.pdf?sequence=2&isAllowed=y>).

Husso, Marita – Piippo, Sisko – Houtsonen, Jarmo – Mela, Marianne - Tihveräinen Sonja – Haapanen, Jasmina – Hakkarainen, Louna – Knihtilä, Anna: Naisiin kohdistuvaan digitaaliseen väkivaltaan puuttumisen haasteet poliisin työssä, rikosprosessissa ja tukipalveluissa (Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165353/VNTEAS_2023_65.pdf).

Congress.gov-verkkosivut: s. 146 – Take It Down Act: Summary - S.146 — 119th Congress (2025-2026). (Saatavilla: <https://www.congress.gov/bill/119th-congress/senate-bill/146>)

Kaspersky:n, kyberturvallisuusalan palveluita tarjoavan globaalin yrityksen, verkkosivut: Syvähuijaus ja väärennetyt videot — kuinka suojaudut niiltä? (Saatavilla: <https://www.kaspersky.fi/resource-center/threats/protect-yourself-from-deep-fake>).

Kilden- verkkosivut: Can Norway formulate its own penal law for sexual assault? Julkaistu 25.11.2024. (Saatavilla: <https://kjonnsforskning.no/en/2024/11/can-norway-formulate-its-own-penal-law-for-sexual-assault>)

Labuz, Mateusz, Deep Fakes and the AI Act: Important Signal or a Missed Opportunity? The University of Sydney 16.12.2024. (Saatavilla: <https://internet-policy-meco.sydney.edu.au/2024/12/deep-fakes-and-the-ai-act-an-important-signal-or-a-missed-opportunity/>)

Lakeus, Mari – Keskinen, Laura: Verkossa satutetut. Selvitys naisiin ja sukupuoli-vähemmistöihin kohdistuvan verkkohäirinnän seurauksista. Naisten linja ry, Turv@verkko-hanke 2021 (Saatavilla: https://assets.ctfassets.net/pbxhiiewat8h/77ZBbcKYCsv2YfLeI5Axn2/6aab09d758fd0bacaf33bba34c69a28e/Verkossa_satutetut_raportti.pdf).

Naisten linja-verkkosivut: Kuvilla kiristäminen eli sextortion. Julkaistu 08.09.2025. (Saatavilla: <https://naistenlinja.fi/kuvilla-kiristaminen-sex-tortion/>)

National Sexual Violence Resource Center: Taylor Swift and the Dangers of Deepfake Pornography. Julkaistu 07.02.2024. (Saatavilla: <https://www.nsvrc.org/blogs/feminism/taylor-swift-and-dangers-deepfake-pornography/>).

NBC News: Found through Google, bought with Visa and Mastercard: Inside the deepfake porn economy. Julkaistu 27.03.2023. (Saatavilla: <https://www.nbcnews.com/tech/internet/deepfake-porn-ai-mr-deep-fake-economy-google-visa-mastercard-download-rcna75071>).

NordVPN:n verkkosivut: Verkko-uhat - Mikä on deepfake? (Saatavilla: <https://nordvpn.com/fi/blog/mika-on-deepfake/>)

Oulun kaupunginkirjaston (Ouka) verkkosivut: Deepfake eli syväväärännös. (Saatavilla: <https://www.ouka.fi/evaita-opiskeluun/deepfake-eli-syvavaaarennos>).

Overgrep.no – verkkosivut, kysymyksiä ja vastauksia seksuaalisesta väkivallasta: Straffeloven § 297. Seksuell handling uten samtykke. Julkaistu 24.6.2019. (Saatavilla: <https://www.overgrep.no/aktuelt/2019/straffeloven-297/>)

Regula- verkkosivut: Global Legal Actions Against AI Deepfakes: Five Laws of 2025. Julkaistu 12.8.2025. (Saatavilla: <https://regulaforensics.com/blog/deepfake-regulations/>)

Ruotsin hallituksen verkkosivut: Nya lagförslag för att stärka skyddet mot sexuella kränkningar och bedrägerier mot äldre. Julkaistu 17.2.2025. (Saatavilla: <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2025/02/17-ny-lagfor-slag-att-starka-skyddet-mot-sexuella-krankningar-och-bedraegerier-mot-aldre>).

<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2025/02/nya-lagforslag-for-att-starka-skyddet-mot-sexuella-krankningar-och-bedragerier-mot-aldre/>).

STT-verkkosivut: SDP:n Perholehto: Kirjallinen kysymys Digitaalisen väkivallan torjumisesta ja suostumuksettomien seksuaalisten syväväarennösten (deepfake) kriminalisoinnista. Julkaistu 20.9.2025. (Saatavilla: <https://www.sttinfo.fi/tiedote/71463463/sdpn-perholehto-kirjallinen-kysymys-digitaalisen-vakivallan-torjumisesta-ja-suostumuksettomien-seksuaalisten-syvavaarennosten-deepfake-kriminalisoinnista?publisherId=66784162&lang=fi>).

Sveriges Kvinno- organisationer -verkkosivut: Legislation against sexual violence in porn is not used. Julkaistu 20.9.2024. (Saatavilla: <https://sverigeskvinnoorganisationer.se/article-legislation-against-sexual-violence-in-porn-is-not-used/>).

Sweden Herald: Report: Sweden lacks legislation against AI-pornography. Julkaistu 20.11.2024. (Saatavilla: <https://swedenherald.com/article/report-sweden-lacks-legislation-against-aipornography>).

Take It Down-Act: Yhteenveto (eng. summary). Esitelty senaatissa 16.1.2025. (Saatavilla: <https://www.congress.gov/bill/119th-congress/senate-bill/146>).

Traficom, liikenne- ja viestintävirasto, kyberturvallisuuskeskus, verkkosivut: Kun jokainen päivä voi olla aprillipäivä - Mistä deepfakeissa on kysymys? Julkaistu 01.04.2024 (Saatavilla: <https://www.kyberturvallisuuskeskus.fi/fi/ajankohtaista/kun-jokainen-paiva-voi-olla-aprillipaiva-mista-deepfakeissa-kysymys>)

Turun yliopiston julkaisu: Teknologiajätit voivat olla jo vahvempia kuin yksittäiset valtiot – Professori Tuomas Myllyn akatemiahankkeessa tutkitaan, mitä se tarkoittaa perusoikeuksille. (Saatavilla: <https://www.utu.fi/fi/ajankohtaista/uutinen/teknologiajätit-voivat-olla-jo-vahvempia-kuin-yksittaiset-valtiot-professori>)

Työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivut: Hallituksen esitys eräiden tekoälyjärjestelmien valvonnasta annetun lain muuttamiseksi ja eräksi muiksi laeiksi (tekoälyasetuksen II vaiheen täytäntöönpano). (Saatavilla: <https://tem.fi/hanke?tunnus=TEM091:00/2024>)

Ulkoministeriön verkkosivut: Euroopan neuvoston voimassa olevat ihmisoikeussopimukset - Yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (2011) (Saatavilla: https://um.fi/euroopan-neuvoston-voimassa-olevat-ihmisoikeussopimukset/-/asset_publisher/mnr92wS4p113/content/yleissopimus-naisiin-kohdistuvan-vakivallan-ja-perhevakivallan-ehkaisemisesta-ja-torjumisesta-2011-/35732)

Von Bell, Aku – Pietiläinen, Marjut: Tutkimuksesta tiiviisti: Verkkohäirintä sukupuolistuneen väkivallan muotona. NAPE-Tilastokeskus 2024 (Saatavilla: https://stat.fi/media/uploads/NAPE-GBV_2024/nape-tilastokeskus_2024_verkkohairinta.pdf).

World economic - forum: Deepfake legislation: Denmark moves to protect digital identity. Julkaistu 30.7.2025. (Saatavilla: <https://www.weforum.org/stories/2025/07/deepfake-legislation-denmark-digital-id/>).

Yle-uutiset: Mielenterveyshoito on kriisissä, mikä avuksi? Näillä seitsemällä lupauksella hallitus aikoo parantaa avun saamista. Julkaistu 6.11.2023 (Saatavilla: <https://yle.fi/a/74-20058797>).

Yle-uutiset: Supersuosittu Lensa AI -sovellus mahdollistaa manipuloidut alastonkuvat tai seksuaalissävyytteiset kuvat lapsista. Julkaistu 13.12.2022. (Saatavilla: <https://yle.fi/a/74-20008438>)

Lyhenteet

AI	Artificial Intelligence, tekoäly
Digipalvelusäädös	Asetus digitaalisten palvelujen sisämarkkinoista ja direktiivin 2000/31/EY muuttamisesta
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EU	Euroopan unioni
HE	Hallituksen esitys
Istanbulin sopimus	Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (SopS 53/2015)
KKO	Korkein oikeus
KP-sopimus	YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva sopimus
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
PL	Suomen perustuslaki
RL	Rikoslaki
SananvapausL	Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä
Tekoälysäädös	KOM (2021) 206 lopull. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus tekoälyä koskevista yhdenmukaistetuista säännöistä ja tiettyjen unionin säädösten muuttamisesta
TVT	Tieto- ja viestintäteknologiat
VahL	Vahingonkorvauslaki
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen aihe ja tausta

Tekoäly, englanninkieliseltä vastineeltaan AI (*Artificial Intelligence*), näkyy ihmisten arkielämässä yhä enemmän ja tarjoaa lukuisia mahdollisuuksia kansalaisille, yrityksille ja julkisille palveluille. Tekoälyllä tarkoitetaan koneella olevaa kykyä hyödyntää perinteisesti ihmisen älyyn liitettyjä taitoja kuten oppimista, päättelyä, suunnittelemista ja luomista. Tekoäly mahdollistaa muun muassa sen, että tekniset järjestelmät voivat havainnoida ympäristöään, käsitellä havaintojaan ja ratkaista ongelmia saavuttaakseen tietyn päämäärän.¹ Tekoälyä hyödynnetään tällä hetkellä jo muun muassa nettiosastoissa, teollisuudessa, ajoneuvoissa ja terveyspalveluissa². Tekoälyn selkeistä hyödyistä huolimatta on myös tärkeää tunnistaa sen synnyttämät riskit.

Vuonna 2024 tammikuun 24. päivä verkkoalustojen käyttäjät loivat tunnetusta yhdysvaltalaisesta pop-artistista, Taylor Swiftistä seksuaalisesti vihjailevia kuvia, joissa Swift esiintyy jalkapallo-ottelussa. Kuvat levisivät hallitsemattomasti X:ssä (aiemmin tunnettu Twitter-alustana), vaikka kyseiset kuvat rikkoivatkin selkeästi alustalle asetettuja sääntöjä. Kuvat olivat tekoälyteknologian avulla luotuja syvävääreännöksiä, niin sanottua deepfake-sisältöä. Kuvat keräsivät alustalla yhteensä yli 45 miljoonaa katselukertaa, satojatuhansia tykkäyksiä, kirjanmerkkejä sekä uudelleenjulkaisuja 17 tunnin aikana ennen kuin kuvat poistettiin. Vaikka kuvat on poistettu alustalta, on niitä lähes mahdotonta tässä vaiheessa poistaa enää täysin media-alustoilta. Tekoälyn helpon saatavuuden myötä Swiftin kuvat osoittavat, kuinka laajalle levinnyt ongelma manipuloidut seksuaaliset kuvat ovat ja, kuinka monet verkkokäyttäjät jättävät huomiotta suostumuksen tärkeyden. Tapaus myös näyttää, kuinka vaikeaa jopa maailman kuuluisimpien ihmisten on saada nämä kuvat poistetuiksi.³ Riskiä kasvattaa, että tiedon saatavuus on helpottunut huomattavasti tekniikan kehittymisen myötä. Internetin, sosiaalisen median ja viestisovellusten ulottuvuuden ja nopeuden ansiosta deepfake-sisällöt voivat nopeasti tavoittaa miljoonia ihmisiä erittäin lyhyessä ajassa⁴.

Vaikka tekoälysovelluksia on ollut käytössä jo yli 50 vuotta, on tekoälyn osalta tehty etenkin viime vuosina useita läpimurtoja johtuen tietokoneiden laskentatehon lisääntymisestä, tiedon määrän valtavasta lisääntymisestä ja uusista algoritmeista.⁵ Teknologian kehitys on nopeaa ja

¹ Euroopan parlamentin verkkosivut: Mitä tekoäly on ja mihin sitä käytetään?

² Euroopan parlamentin verkkosivut: Mitä tekoäly on ja mihin sitä käytetään?

³ National Sexual Violence Resource Center: Taylor Swift and the Dangers of Deepfake Pornography.

⁴ Ciancaglini ym. 2020, s. 52.

⁵ Euroopan parlamentin verkkosivut: Mitä tekoäly on ja mihin sitä käytetään?

sääntely vastaa tavanomaisesti hyvin hitaasti muuttuneisiin toimintaympäristöihin. Eurooppa on vasta viime vuosina alkanut huomioida sääntelyssään tekoälyn. Nyt tuoreimmissa juridisissa instrumenteissa on luotu ensimmäiset kehykset, jotka asettavat rajat tekoälyjärjestelmien tarjoamille palveluille ja tuotteille. Kyse on ajanjaksosta, jossa kansallinen lainsäätävä ja valtioiden rajojen yli työskentelevät toimielimet hakevat linjauksia ja asettavat vähimmäisvaatimuksia tekoälyllä aiheutettujen haittojen torjumiseksi. Samaan aikaan yhä useampi tajuaa mahdollisuudet tekoälyn käyttöön, sekä edistyksellisiin että vahingollisiin vaikutuksiin.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on perehtyä, miten tämänhetkinen sääntely vastaa tekoälyn synnyttämistä uhista seksuaalisen deepfake- materiaalin aiheuttamiin loukkauksiin. Deepfake, toiselta nimeltään *syvävääreännös*, viittaa tekoälyn avulla luotuihin videoihin, kuviin ja äänitteisiin, joissa yksilö näyttää tekevän jotain, mitä hän ei ole kuitenkaan todellisuudessa tehnyt. Kyseiset videot ja kuvat luodaan tekoälyjärjestelmillä, jotka käyttävät syväoppimiseksi kutsuttua prosessia median katsomiseen ja uudelleenluomiseen⁶. Syvävääreännökset ovat alun perin tulleet tunnetuiksi valtamediassa suuressa suosiossa olleiden tekoälysovellusten avulla. Näillä sovelluksilla on luotu muun muassa julkisuuden henkilöistä ja poliitikoista videoita, kuvia ja äänitteitä.⁷ Amsterdamissa toimivan Sensityn, tekoälyn kehittämää synteettistä mediaa havaitsevan ja valvovan yrityksen, mukaan 96 % syvävääreännöksistä on nimenomaisesti seksuaalisia ja niissä esiintyy naisia, jotka eivät ole antaneet suostumustaan sisällön luomiseen.⁸

Suomen poliittisella kentällä on myös käyty tiukkaa keskustelua vastata pikimmiten EU-sääntelyyn sekä asettaa kyseistä sääntelyä rajaavampia linjauksia syvävääreännöksistä. Sdp:n kansanedustaja *Pinja Perholehto* vaati tiukempaa puuttumista syvävääreännöksillä tehtyihin oikeusloukkauksiin. Hän jätti 19.9.2025 hallitukselle asiasta kirjallisen kysymyksen, joka koskee digitaalisen väkivallan torjumista ja suostumuksettomien seksuaalisten syvävääreännösten kriminalisointia. Kirjallisessa kysymyksessä vaadittiin tietää, millaisia keinoja hallitus aikoo käyttää torjuakseen digitaalista väkivaltaa, mukaan lukien syvävääreännöksenä valmistettua pornografiaa.⁹

Syvävääreännös ja *deepfake* termeinä ovat löytäneet tiensä jo arkiseen keskusteluun ja asiaan vähemmän perehtyneetkin henkilöt ymmärtävät, mihin ilmiöön näillä termeillä viitataan.

⁶ NordVPN:n verkkosivut: Verkko-uhat - Mikä on deepfake?

⁷ Euroopan parlamentin verkkosivut: Tekoäly: mahdollisuuksia ja uhkia.

⁸ NBC News: Found through Google, bought with Visa and Mastercard: Inside the deepfake porn economy.

⁹ STT-verkkosivut: SDP:n Perholehto: Kirjallinen kysymys Digitaalisen väkivallan torjumisesta ja suostumuksettomien seksuaalisten syvävääreännösten (deepfake) kriminalisoinnista.

Lisäksi aiheeseen liittyvä keskustelu herättää useissa ihmisissä perustellusti epävarmuutta ja jopa pelkotilaa.

1.2 Tavoite, tutkimuskysymys ja oikeuslähteet

Tutkimuksessa pureudutaan mediassa esillä olleeseen ongelmaan seksuaalisista syvävääreännöksistä ja seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaukseen. Syvävääreännökset voivat olla harmittomia videoita ja kuvia, joita luodaan läheisten kesken viihdemielessä. Syvävääreännöksien käytössä on kuitenkin huomattavasti riskejä ja viime vuosiin saakka tekoälyn sääntely on ollut varsin niukkaa. Ennen EU:n vuonna 2024 voimaan tullutta tekoälysäädöstä, tekoälystä ei ollut valtioiden tekoälysääntelyä yhdistävää juridista instrumenttia. Koska tekoälysovellukset ovat helposti yleisön saatavilla, on muun muassa uudenlainen riski ”kostopornografian” levittämisestä kasvanut. Samoin henkilön häpäiseminen, vääreennetyin videon levittäminen ja manipuloitujen äänitteiden luominen asettaa jokaisen oikeusturvan uudella tavalla riskinalaiseksi.

Tutkimuksessa perehdytään erityisesti syvävääreännöksen yhteen alalajeista, joka on nimeltään *Fake Nude*. Vaikka nimi viittaa alastomuuteen, käsitellään tutkimuksessa kaikenlaista seksuaalista manipuloitua materiaalia. Alastomuus ei ole ainoa tapa häpäistä henkilön seksuaalisuutta tai seksuaalista identiteettiä. Seksuaalisuus voi tarkoittaa kuvakulmaa, kontekstia jaetussa materiaalissa, kuvassa tai videossa esiintyvän henkilön kehonkieltä tai henkilön käyttämiä sanavalintoja. Muihin syvävääreännösten aiheuttamiin ongelmakohtiin ei erikseen keskitytä tutkimuksessa. Samassa sääntelyssä käsitellään kuitenkin useita erilaisia syvävääreännökseen liittyviä kysymyksiä ja materiaali on tämän vuoksi osittain päällekkäistä.

EU:n tekoälyasetus tuli voimaan 1.8.2024 ja suurinta osaa sen säännöksistä aletaan soveltaa 2. elokuuta vuonna 2026.¹⁰ Myös vuonna 2022 voimaan tuli asetus digitaalisten palvelujen sisämarkkinoista ja direktiivin 2000/31/EY muuttamisesta ((EU) 2022/2065, digipalvelusäädös), joka on EU:n tekoälysäädöksen kanssa osa EU:n vuonna 2019 käynnistämää digitaalistrategiaa. Digitaalistrategian tavoitteena on tehostaa ihmisten ja yritysten valmiuksia uuden sukupolven teknologioilla ja auttaa EU:ta saavuttamaan ilmastonutraaliustavoitteet vuoteen 2050 mennessä.¹¹ Mainittujen säädösten lisäksi toukokuussa 2024 on annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2024/1385

¹⁰ Surakka 2024, EU:n tekoälysäädös voimaan 1.8.2024 - suurinta osaa säännöistä aletaan soveltaa 2.8.2026.

¹¹ Euroopan unionin virallinen verkkosivusto: Euroopan digitaalinen valmius, Uuden sukupolven teknologioiden valjastaminen ihmisten hyväksi.

naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjumisesta, joka täydentää voimassa olevaa EU:n säännöstöä. Kyseinen direktiivi pohjautuu Euroopan neuvoston yleissopimukseen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (SopS 52 ja 53/2014, nk. Istanbulin sopimus). EU-oikeudellinen sääntely on kohdannut huomattavia muutoksia, joiden valossa tutkimuksen kohteena olevaa ongelmaa on syytä tarkastella. Tutkimuksessa perehdytään tämän vuoksi erityisesti Euroopan tekoöllysäädökseen, Euroopan unionin digipalvelusäädökseen (DSA) ja Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviin naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjumisesta. Kansallisen lainsäädännön osalta tutkimuksessa syvennyttään tarkemmin muun muassa Suomen rikoslakiin (RL 39/1889) sekä vahingonkorvauslakiin (VahL, 412/1974).

Tutkimuksessa syvennyttään, miten nykyinen normijärjestelmä vastaa seksuaalisen syvävääreännöksen ongelmaan ja millaisia kehitysaskelaita tämänhetkiselölle sääntelylle olisi tarpeellista asettaa. Tutkimuksessa pääkysymyksenä siis on, miten nykyinen sääntely vastaa ongelmaan luonnollisesta henkilöstä tehdystä seksuaalisesta syvävääreännöksestä. Tämän kysymysasetteluun sisältyy seuraavia alakysymyksiä. Tavoitteena on perehtyä, millä tavoin tämänhetkinen sääntely suojaa yksilön asemaa seksuaalisten syvävääreännösten aiheuttamissa loukkaustilanteissa. Tämä kattaa henkilön mahdollisuudet saada oikeusapua, tukea ja kuinka vastuukysymykset on sääntelyssä ratkaistu. Toisena kysymyksenä arvioidaan, millä tavoin sääntelyllä pyritään vaikuttamaan luonnollisten henkilöiden ja oikeushenkilöiden käyttäytymiseen, jotta tällaisia loukkauksia ei aiheudu. Vaikuttamiskeinoina tarkastellaan muun muassa, kuinka selkeät rajat sääntely asettaa tekoälyteknologian hyödyntämiselle ja millaisia sanktioita voi seurata tekoälyteknologian väärinkäyttämisestä.

Tarkastelu kohdistuu täysi-ikäisiin, luonnollisiin henkilöihin ja erityisesti naispuolisiin yksilöihin. Tutkimuksessa rajataan siis tarkastelun ulkopuolelle alaikäiset henkilöt. Rajaus on tehty sen vuoksi, että alaikäisten oikeudet on tunnustettu kansainvälisessä, EU-oikeudellisessa sekä kansallisessa lainsäädännössä erityissuojelun kohteeksi. Näin ollen sääntely alaikäisiin ja täysikäisiin kohdistuen poikkeaa osittain toisistaan. Jo hallussapito lapseen kohdistuvasta pornografisesta materiaalista on rikosoikeudellisesti rangaistavaa. Täysikäisiin kohdistuvan seksuaalisen materiaalin hallussapito, valmistaminen ja levittäminen omaa useita tapausharkintaa koskevia piirteitä muun muassa vapaaehtoisuuden arvioinnissa. Lapseen kohdistuvan seksuaalisen materiaalin rangaistavuutta ei voida sulkea ulkopuolelle esimerkiksi tämän antaman suostumuksen johdosta. Koska lapsioikeudellisessa sääntelyssä on oikeudenalaan sisältyvät yleiset opit, jotka eroavat täysikäisiin kohdistuvasta sääntelystä, on ikäryhmään syytä tehdä tutkimuksessa mainittu rajaus.

Loukkauksen aiheuttavana osapuolena keskitytään erityisesti rikosoikeudellisesti vastuunalaisiin eli Suomessa 15 vuotta täyttäneisiin henkilöihin (RL 3:4.1). Tarkempaa rajausta iän suhteen ei ole tarpeen tehdä rikosoikeudellisissa kysymyksissä, koska tarkoituksena on tarkastella tekoon liittyvää nimenomaan rikosoikeudellista rangaistavuutta. Vahingonkorvausvelvollisuudelle ei Suomessa ole säädetty erillistä ikärajaa, joten vahingonkorvaukseen liittyvässä tarkastelussa ei keskitytä tekijän näkökulmasta tiettyyn ikäryhmään.

Tutkimuksen luvussa 2 avataan hiukan tarkemmin syvävääreännöksien teknistä näkökulmaa sekä sen aiheuttamia riskejä. Luvussa 3 käsitellään yksityisyyden suojaa ja sananvapautta perus- ja ihmisoikeuksina sekä tarkastellaan tutkimuskysymyksiä niiden valossa Luvussa 4 syvennytään EU-oikeudelliseen materiaaliin ja haetaan niissä säädettyjen normien tulkinnallista merkitystä syvävääreännöksien haittojen torjumisessa. Kansallisen sääntelyn tilannetta tarkastellaan luvussa 5 ja sen alue jakautuu rikosoikeudellisen sääntelyn sekä seuraamuksiin liittyvän sääntelyn tarkasteluun. Luku 5 päättyy kansallisen sääntelyn oikeusvertailevaan tutkimiseen. Luvussa 6 käydään läpi tutkimuksessa kerääntyneet johtopäätökset sekä lainopillisesta että de lege ferenda-näkökulmasta.

1.3 Tutkimuksen käsitteistö

DeepFake- materiaalista eli niin sanotuista syvävääreännöksistä on kyse, kun tekoälyn ja koneoppimisen avulla alkuperäisestä kuva- tai äänimateriaalista muokataan videoita tai äänitallenteita, joita voi erehtyä luulemaan aidoiksi. Jatkossa tutkimuksessa kuitenkin käytetään kaikesta manipuloidusta sisällöstä yhtäläistä nimikettä *syvävääreännös*. Tekoälyasetuksen 3 artiklan kohdassa 60 määritellään syvävääreännös ja sen mukaan kyseisellä termillä tarkoitetaan tekoälyllä tuotettua tai käsiteltyä kuva-, ääni- tai videosisältöä, joka muistuttaa olemassa olevia henkilöitä, esineitä, paikkoja, toimijoita tai tapahtumia ja joka antaa henkilölle valheellisen vaikutelman siitä, että se on aito tai totuudenmukainen.¹²

Tutkimuksessa *medialla* viitataan ihmisten käyttämiin sosiaalisen median sovelluksiin sekä verkosta löytyviin alustoihin. Tutkimuksen kannalta oleellista on perehtyä nimenomaan verkossa käytettäviin median alustoihin eikä niin sanottuun perinteiseen mediaan kuten sanoma- ja aikakauslehtiin. Osittain tämä johtuu myös siitä, että verkkomediassa tapahtuneita tietovuotoja, yksityisyydenloukkauksia ja väärinkäytöksiä on huomattavasti vaikeampi jäljittää

¹² Tekoälyasetus, 3 art. kohta 60.

sekä asettaa niihin syyllistyvää vastuuseen. Etenkin sosiaalisen median kanavat ovat tutkimuskysymyksen kannalta oleellinen median väylä.

Tärkeää on käsitellä myös määritelmät tavoista, joilla syvävääreännöksiä tyypillisesti jaetaan, julkaistaan tai muulla tavoin levitetään. Tällaisia keinoja ovat *verkkoviestit* sekä *verkkojulkaisut*. Verkkoviestillä tyypillisesti tarkoitetaan mobiililaitteen applikaation, verkkoalustan tai tekstiviestin kautta välitettyä viestiä. Sananvapaudesta annetun lain (460/2003, SVL) 2 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan verkkoviestillä tarkoitetaan radioaaltojen, sähköisen viestintäverkon tai muun vastaavan teknisen järjestelyn avulla yleisön saataville toimitettua tietoa, mielipidettä tai muuta viestiä. Verkkoviesti voi ilmetä tekstin, äänen tai kuvan taikka näiden yhdistelmän muodossa. Verkkojulkaisulla tarkoitetaan SVL 2.1 §:n 6 kohdan mukaan julkaisijan tuottamasta tai käsittelemästä aineistosta aikakautisen julkaisun tapaan yhtenäiseksi laadittua verkkoviestien kokonaisuutta, jota on tarkoitus julkaista säännöllisesti. Verkkokeskustelupalstan määrittely verkkojulkaisuksi tai sen osaksi edellyttää siten sitä, että 1) keskustelupalstalla julkaistut viestit ovat julkaisijan tuottamia tai käsittelemiä, 2) kysymys on yhtenäisestä verkkoviestien kokonaisuudesta tai tällaisen kokonaisuuden osasta, ja kokonaisuus on laadittu aikakautisen julkaisun tapaan ja, että 3) tätä kokonaisuutta on tarkoitus julkaista säännöllisesti.¹³ *Verkkoalustan* määritelmä on kirjattu muun muassa digipalvelusäädöksen 3 artiklan 1 kohdan 1 alakohdassa. Sen mukaan verkkoalustalla tarkoitetaan säilytyspalvelun tarjoajaa, joka palvelun vastaanottajan pyynnöstä tallentaa ja levittää tietoa yleisölle.

1.4 Tutkimusmetodista

Tutkimuksessa hyödynnetään lainopillista tutkimusmetodia sekä de lege ferenda -pohdintaa. Lainoppi, eli oikeusdogmatiikka, on yksi oikeustieteen tutkimusmetodeista. Sen tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus. Lainoppi tutkii näin, mikä on voimassa olevaa oikeutta ja mikä merkitys laista ja muista oikeuslähteistä löytyvällä materiaalilla on. Lainopin tutkimuskohteena ovat oikeusnormit ja sen materiaalina oikeusnormilauseet. Lainoppi esittää tulkintakannanoton oikeusnormin merkityssisällöstä sekä normikannanoton siitä, että kyseinen oikeusnormi kuuluu voimassa olevaan oikeuteen.¹⁴ Tavoitteena tutkimuksessa on selvittää, miten tämänhetkinen voimassa oleva EU-oikeudellinen ja kansallinen sääntely vastaa kysymyksiin: 1) millä tavoin tämänhetkinen sääntely suojaa yksilön asemaa seksuaalisten

¹³ Tiilikka 2012, s. 68.

¹⁴ Hirvonen 2011, s. 21–23.

syvävääreännösten aiheuttamissa loukkaustilanteissa ja 2) millä tavoin sääntelyllä pyritään vaikuttamaan luonnollisten henkilöiden ja oikeushenkilöiden käyttäytymiseen, jotta tällaisia loukkauksia ei aiheudu. Lainopillisen tutkimusmetodin avulla voidaan selvittää voimassa olevan lain tulkinnallinen merkitys, miten se vastaa näihin kysymyksiin. Koska tämänhetkinen tekoälyyn kohdistuva sääntely on ottanut ensiaskeleensa, on perusteltua olettaa, että sääntelyssä voi löytyä tulkinnallisia aukkoja. Myös ristiriidat kansallisen oikeuden ja tuoreen EU-sääntelyn välillä voivat olla mahdollisia. Niitä tarkastellen analysoidaan tällaiset mahdolliset kollisioalueet sekä tulkinnalliset ristiriitaisuudet.

Lainoppi myös systematisoi voimassa olevaan oikeutta. Lainsäätäjän tuottamat oikeusnormit muodostavat materiaalin, jota lainoppi oikeudenaloittain järjestää ja rakentaa sen pohjalta yhtenäistä ja johdonmukaista oikeusjärjestelmää. Lainopin systematisointityössä keskeistä on tutkia ja jäsentää oikeudenalojen käsitteitä, oikeusperiaatteita ja teoreettisia rakennelmia.¹⁵ Tutkimuksen kannalta oleellisia käsitteitä ovat muun muassa seksuaalinen itsemääräämisoikeus, oikeushyvä ja suostumus. Oleellisia tutkimuksessa käsiteltäviä periaatteita taas ovat esimerkiksi laillisuusperiaate, EU-oikeuden ensisijaisuuden periaate ja oikeushyvien suojelunperiaate. Tutkimuksessa käsitellään myös teoreettisia rakennelmia kuten vastuuoppi ja perusoikeuksien välinen punninta.

Tyypillisesti oikeustieteellistä tutkimusta, jonka kohteena on tuleva laki, kutsutaan *de lege ferenda* -tutkimukseksi erotuksena lainopille, joka tutkii oikeutta voimassa olevan oikeuden (*de lege lata*) näkökulmasta. Siinä missä lainoppi on perinteisesti perustellut olemassaoloaan tiedontuottajana voimassa olevasta oikeudesta ja palvellut näin lainkäyttöä, *de lege ferenda* -tutkimukselle on voitu osoittaa tehtäväksi tuottaa tietoa tai ratkaisusuosituksia lainsäätäjälle.¹⁶ Tutkimuksen tavoitteena on lainopillisen tutkimusmetodin avulla selvittää, millainen merkitys voimassa olevalla oikeudella on, mutta hakea myös *de lege ferenda*-pohdinnalla suuntaa, millaisia kehitysaskelaita lainsäädännölle voidaan asettaa ja, millaiset ratkaisut lainsäädännössä ovat tarpeellisia syvävääreännösten haittojen torjumiseksi. Tutkimuksen luvussa 5 sovelletaan myös oikeusvertailevaa näkökulmaa. Tämän avulla tutkitaan, millaisia ratkaisuja muut valtiot (Ruotsi, Tanska ja Norja) ovat tehneet tekoälyä koskevassa sääntelyssään. Luvussa tarkastellaan myös Yhdysvalloissa vuonna 2025 voimaan tullutta *Take It Down* -lakia. Oikeusvertailu toimii osana tutkimuksen *de lege ferenda*-pohdintaa. Sen avulla selvitetään, onko Suomen oikeusjärjestelmään mahdollisuus sisällyttää toimivampia ratkaisuja

¹⁵ Hirvonen 2011, s. 22, 24–25.

¹⁶ Leskinen 2022, s. 1158 ja 1160.

syvävääreännösten sääntelyyn ja, onko tällaisten seksuaalisten loukkausten sääntelyssä mahdollista ottaa uusia kehitysaskelia, joita muut valtiot ovat osanneet jo tehdä.

2. SYVÄVÄÄRENNÖSTEN TAUSTAA

2.1 Tekoälysovellukset

Sosiaalista mediaa käytetään usein eri tavoin; se voi olla osa vapaa-ajan viettoa tai itsensä toteuttamista, mutta sitä voidaan käyttää myös ammatilliseen toimintaan. Sosiaalisen median kanavilla tuotetaan ja jaetaan henkilötietoja suuntaan ja toiseen. Yllättäen useimmat arkipäiväiset käytännöt ovat digitalisoituneet, ja suuri osa eri elämänvaiheista tallentuu verkkoalustoille. Tämä on kasvattanut tietosuojalainsäädännölle entistä suuremman merkityksen.¹⁷ Digitaalisessa ympäristössä toimiessa ovat erilaiset alustat keskeisessä asemassa niin yritysten kuin yksilöidenkin näkökulmasta. Digitaalinen ympäristö muun muassa tarjoaa yksilöille palveluita ja auttaa yrityksiä laajentamaan toimintaansa jopa globaalille tasolle saakka. Samaan aikaan kohtaamiset ja alustoilla tapahtuva vuorovaikutus kerryttää valtavasti tietoa (*big data, suom. massadata*). Sosiaalisen median alustat ovat muihin verkkoalustoihin verraten erilaisia, sillä siellä liikkuu paljon tietoa ihmisten jaetuista kokemuksista sekä tunteista, mutta myös valtavat määrät tietoa heidän elämästään, yhteydenpidostaan ja suosituksistaan. Tiedonkeruun voi jopa nähdä olevan alustojen ytimessä eikä enää vain osana sosiaalisuuden digitalisoinnin oheistuotetta.¹⁸

Tämä verkkoon kertynyt data on myös materiaalia, jota tekoälyjärjestelmät hyödyntävät toiminnissaan. Lisäksi sosiaaliseen mediaan julkisesti jaetut kuvat ja videot voivat väärin käsiin päätyessään olla käyttömateriaalina henkilöille, jotka väärinkäyttävät AI-toimintoja luodakseen alkuperäistä julkaisijaa loukkaavia syvävääreännöksiä. Suurin riski näkyvyytensä vuoksi on julkisuuden henkilöillä kuten poliitikoilla, artisteilla sekä sosiaalisen median vaikuttajilla. Yhdeksi uudeksi haasteeksi onkin muun muassa poliitikoille muodostunut, kuinka reagoida mahdolliseen sosiaalisessa mediassa ilmenevään häirintään¹⁹. Toisena pienemmän riskin ryhmänä ovat henkilöt, jotka eivät ole julkisuuden henkilöitä, mutta julkaisevat itseensä kohdistuvaa materiaalia julkisessa verkossa ilman rajoituksia. Riskiä pienentää esimerkiksi rajausten asettaminen siihen, kuka omia julkaisuja voi nähdä. Todellisuudessa täysin riskitöntä sosiaalisen median käyttäytymistä ei kuitenkaan ole, sillä digitalisaation aikana on hyvin

¹⁷ *Anette Alén-Savikko*, s. 504.

¹⁸ *Anette Alén-Savikko*, s. 497–499.

¹⁹ *Hokkanen 2021*, s. 48.

haastavaa pidättäytyä verkkomediasta täysin erillään ja luotettavaksikin todettu läheinen voi todellisuudessa paljastua olevan tekoälyteknologian väärinkäyttäjä.

AI-sovellusten määrä sekä AI-toimintojen määrän kasvu mobiililaitteiden muissa applikaatioissa on ollut huomattavaa viime vuosina. Yksi tunnetuimpia tekoälysovelluksia on CoPilot, joka on MS Office-ohjelmien ohessa toimiva palvelu, jolle voi esittää satunnaisia kysymyksiä liittyen arkisiin tai ajankohtaisiin kysymyksiin. CoPilot hakee tietoa open datasta ja muodostaa yhteenvedon henkilölle hänen kysymästään aiheesta. CoPilotin ja muiden samalla tavalla toimivien sovellusten käytöstä on käyty paljon kriittistä keskustelua sen tiedon paikkansapitävyyden suhteen. AI-teknologiaa on myös hyödyntänyt Metaversumi, jossa tekoälyllä luotu näköishahmo edustaa todellista alkuperäistä henkilöä todellisine eleineen, ilmeineen ja tekoineen.²⁰ Maksullisessa Lensa AI:ssä käyttäjä lataa sovellukseen vähintään kymmenen omakuvaa, jonka jälkeen tekoäly luo niistä niin sanottuja *Magic Avatar* -kuvia. Tarkoitus oli, että sovelluksella luotaisiin taiteellisia muotokuvia monilla eri taustoilla ja kalvoilla, mutta se myös mahdollisti alastonkuvien manipuloinnin ja seksuaalissävyytteisen materiaalin tekemisen.²¹ Tutkimuksen kannalta oleellisia ovat tekoälysovellukset, joiden avulla ihmisistä voidaan muodostaa haluttuja kuvitteellisia, mutta todennäköisiä kuvia. Kaikki AI-sovellukset eivät tarjoa tällaisia mahdollisuuksia, kuten kuvailluista esimerkeistä voi osittain huomata. Kuvat voivat olla eri tavoin seksuaalisesti virittyneitä muun muassa siten, että niissä ilmenevä konteksti, vaatetus tai kehonkieli viestii kuvan seksuaalisuudesta.

Syväoppimisella tarkoitetaan kehittyntä tekoäly (AI) -menetelmää, joka käyttää useita koneoppimisalgoritmeja poimimaan asteittain korkeamman tason ominaisuuksia raakasyötteestä. Se kykenee oppimaan jäsentämättömästä tiedosta, kuten ihmisen kasvoista ja äänestä. Nämä tiedot käsitellään Deepfake-videon luomiseksi erikoistuneen koneoppimisjärjestelmän (GAN-verkko, eng. *Generative Adversarial Network*) välityksellä. Kaksi hermoverkkoa kilpailevat keskenään oppiessaan esimerkiksi valokuvien ominaisuuksia ja luomaan sitten uutta dataa, jolla on samanlaiset ominaisuudet. Kun verkko testaa luotuja kuvia harjoitussarjaa vastaan, väärennetyt kuvat, videot ja ääni muuttuvat yhä vakuuttavammiksi.²² Toinen tapa, millä luodaan syväväärennöksiä, on käyttää *autoencoder-arkkitehtuuria*. Autoencoder-hermoverkko on tarkoitettu koodaamaan dataa, esimerkiksi kuvia, alemman ulottuvuuden piileväksi esitykseksi, pakkaamaan tiedot ja rekonstruoimaan samat tiedot järjestelmän toisessa päässä. Autoenkodereita käytetään useisiin tietokonenäön

²⁰ Traficom:n verkkosivut: Kun jokainen päivä voi olla aprillipäivä - Mistä deepfakeissa on kysymys?

²¹ Yle-uutiset: Supersuosittu Lensa AI -sovellus mahdollistaa manipuloidut alastonkuvat tai seksuaalissävyytteiset kuvat lapsista.

²² Kaspersky:n verkkosivut: Syvähuijaus ja väärennetyt videot — kuinka suojaudut niiltä?

tarkoituksiin, kuten kasvojentunnistukseen. Deepfake-ohjelmiston tapauksessa tämä tarkoittaa, että automaattinen enkooderiarkkitehtuuri voi oppia perusominaisuuksia ja piirteitä kasvokuvasta jättäen suurelta osin huomioimatta ulkopuoliset tekijät, kuten rakeisuuden, varjot sekä muut kuvassa mahdollisesti esiintyvät "ei-kasvot". Tämä johtaa monipuolisiin ja hyvin yleistettyihin malleihin.²³

2.2 Syvävääreännösten aiheuttamat riskit

Vaikka syvävääreännösten tarkoituksena voi olla vain harmiton vapaa-ajan viete, käytetään syvävääreännöksiä yhä enemmän myös rikollisiin tarkoituksiin, poliittiseen vaikuttamiseen tai kaupalliseen toimintaan. Usein sanalla syvävääreännös viitataan juuri pahantahtoiseen motiiviin materiaalin luonnissa. Tällaista tekniikkaa rikolliset voivat esimerkiksi hyödyntää huijauksissa. Syvävääreännetty sisältö voi vaurioittaa henkilön mainetta tai luotettavuutta taikka sitä voidaan käyttää häirinnän välineenä tai informaatiovaikuttamisessa, kuten disinformaation levittämisessä.²⁴ Syvävääreännösten laatu ja todenmukaisuus kehittyvät jatkuvasti, mutta niin myös syvävääreännösten tunnistamiseen suunnitellut tunnistus- ja torjuntamenetelmät. Kyse on näin myös nopeuskilpailusta tekoälysovellusten ja tekoälyn tunnistavien sovellusten välillä. Ihmisiä pyritään valistamaan ja informoimaan säännöllisesti erilaisista tavoista tunnistaa ja varautua tekoälyllä tehtyihin huijauksiin ja muihin väärinkäytöksiin. Erityisesti materiaalissa esiintyvien henkilöiden ilmeitä, silmien ja huulten liikkeitä suhteessa muihin kasvojen osiin tarkastelemalla voi huomata piirteitä, jotka viittaavat syvävääreännökseen.²⁵

Maailman johtavan biometrisen henkilöllisyyden varmennuksen tieteeseen perustuvien ratkaisujen tarjoajan iProovin uusi tutkimus paljasti, kuinka useimmat ihmiset eivät kykene tunnistamaan syvävääreännöksiä aidoista sisällöistä. Tutkimuksessa testattiin 2 000 kuluttajaa Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa, ja heille esitettiin sekä oikeaa että syvävääreännösisältöä. Vain 0,1 % osallistujista pystyi erottamaan aidon sisällön vääreännetyistä sisällöistä tarkasti kaikkien ärsykkeiden, mukaan lukien kuvien ja videoiden, välillä.²⁶

Syvävääreännöksillä aiheutetut loukkaukset ovat osa kasvavan verkkoväkivallan ilmiötä. Ihmisiin kohdistuva henkinen ja uhkaava väkivalta on saanut uusia monipuolisia muotoja

²³ Kaspersky:n verkkosivut: Syvähuijaus ja vääreennetyt videot — kuinka suojaudut niiltä?

²⁴ Traficom:n verkkosivut: Kun jokainen päivä voi olla aprillipäivä - Mistä deepfakeissa on kysymys? ja Oulun kaupunginkirjaston verkkosivut: Deepfake eli syvävääreännös.

²⁵ Traficom:n verkkosivut: Kun jokainen päivä voi olla aprillipäivä - Mistä deepfakeissa on kysymys? ja Oulun kaupunginkirjaston verkkosivut: Deepfake eli syvävääreännös.

²⁶ Businesswire-verkkosivut: iProof Study Reveals Deepfake Blindspot - Most Consumers Can't Identify AI-Generated Fakes.

tekniikan kehittymisen myötä ja on siirtynyt yhä enemmän nimenomaan verkkoalustoille. Verkkoalustoilla tapahtuva väkivalta voi saada tekijän kokemaan olonsa koskemattomaksi, koska sääntely on tähän saakka ollut vielä vähäistä ja on reagoinut hitaasti uusiin muutoksiin. Lisäksi verkkoon julkaistut materiaalit voivat levittää ennennäkemätöntä vauhtia sekä voidaan tehdä anonyymiltä käyttäjältä, jolloin alkuperäisen tekijän henkilöllisyyttä voi olla haastava selvittää.

Verkko- ja teknologiavälitteiseen väkivaltaan sekä vainoon kuuluu taas muun muassa verkossa tapahtuva pelottelu, uhrien ja heidän läheistensä uhkailu, solvaaminen, häpäisy ja kunnian loukkaaminen. Sillä tarkoitetaan ilmiötä, jossa henkilöä häiritään, kontrolloidaan, tarkkaillaan tai seurataan teknologiaa hyödyntäen.²⁷ Väkivalta käsitteenä voidaan liittää sosiaaliseen kontrolliin taikka valtaan. Väkivalta nähdään voimakeinona, jolla saadaan toisten yli menevää valtaa sekä osoitetaan vahvuutta ja voimaa. Väkivallan käsite on myös laventunut kattamaan eräänlaisia henkistä terveyttä ja itsemääräämisoikeutta loukkaavia teon muotoja, kuten virtuaalinen häirintä.²⁸ *Verkkovainoaminen* on nykypäivänä esiintyvä väkivallan muoto, joka usein kohdistetaan perheenjäseniin tai rikoksentekijän kanssa yhteisessä kotitaloudessa asuviin henkilöihin, mutta jota harjoittavat myös entiset kumppanit tai tuttavat. Tyypillinen tilanne verkkovainoamisessa on, että rikoksentekijä väärinkäyttää teknologiaa voidakseen voimistaa uhriin kohdistuvaa pakottavaa ja kontrolloivaa käytöstä, manipulointia ja tarkkailua, mikä lisää uhrin pelkoa, ahdistusta ja asteittaista eristäytymistä ystäväistä, perheestä ja työstä.²⁹

Seksuaalissävytteinen ja sukupuolistunut häirintä on löytänyt verkkoväkivallan muodossa hyvin monia uusia reittejä vaikuttaa negatiivisesti uhrin elämään, ja syvävääreännökset laajentavat näitä mahdollisuuksia.³⁰ *Seksuaalinen ja sukupuolistunut häirintä* verkossa on tänä päivänä valitettavan monimuotoista ja sen yksi tapa onkin juuri tekoälyn avulla luodut video- tai kuvamanipulaatiot eli syvävääreännökset. Tällainen muoto voi taas johtaa verkossa tapahtuvaan seksuaaliseen häirintään, joka sisältää hyväksikäyttöä, pakottamista ja uhkailua. Seksuaalissävytteisillä syvävääreännöksillä voidaan esimerkiksi kiristää henkilöä (*sextortion*) tai yllyttää muita uhrin seksuaaliseen tai sukupuolittuneeseen häirintään esimerkiksi jakamalla tämän alastonkuvia (*doxing*). Kuvilla kiristäminen eli "sextortion" on rikollista toimintaa, jossa arkaluontoisella kuva- tai videomateriaalilla kiristetään rahaa tai muuta hyötyä. Termi tulee sanoista "sex" ja "extortion", mikä viittaa seksuaalisuuteen liittyvään kiristykseen. Sextortioniin liittyvät toimet usein täyttävät yhden tai useamman rikoksen tunnusmerkistön

²⁷ Husso 2024 ym., s. 18. ja Von Bell 204, s. 1.

²⁸ Niemi ym. 2017. Väkivallan sukupuolittuneisuus – Mitä väkivalta on?

²⁹ Direktiivi (EU) 2024/1385, Johdanto, kohta 21.

³⁰ Husso 2024 ym., s. 18. ja Von Bell 204, s. 1.

(esim. kiristys, tietomurto, yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen, seksuaalisen kuvan luvaton levittäminen).³¹ Syvävääreännöksiä voidaan käyttää myös verkossa tapahtuvaan seksuaalisuutta koskevaan kiusaamiseen kuten uhriksi tekeytymällä ja seksuaalissävytteistä sisältöä jakamalla tai seksuaalisena ahdisteluna tarkoituksena vaikuttaa uhrin maineeseen ja/tai toimeentuloon.

3. PERUS- JA IHMISOIKEUDET

3.1 Yleistä

Ihmisoikeudella tarkoitetaan sellaista oikeutta, joka kuuluu peruuttamattomasti ja luovuttamattomasti kaikille ihmisille kaikkialla. Ihmisoikeuksia on määritelty ja niille on luotu valvontamekanismeja kansainvälisissä sopimuksissa. Keskeisimpiä sopimuksia ovat YK:n ihmisoikeuksien julistus ja muut YK:n piirissä tehdyt sopimukset ihmisoikeuksista ja niiden kunnioittamisesta. Euroopassa tärkein on Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus, jota valvoo Euroopan ihmisoikeustuomioistuin.³² Valtioilla on kansainväliseen oikeuteen perustuva velvollisuus, niin sanottu *due diligence*-velvoite ennaltaehkäistä naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, suojella väkivallan uhria, saattaa tekijä rikosoikeudelliseen vastuuseen sekä huolehtia asianmukaisesta korvauksesta uhrille. Tätä velvoitetta kutsutaan toisella nimellä myös valtion huolellisuusvelvoitteeksi ja se on määrätty myös Istanbulin yleissopimuksen 5 artiklassa. Valtion velvollisuudesta turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen on myös kirjattu perustuslain 22 §:ään. *Perusoikeudella* tarkoitetaan kansallisessa lainsäädännössä säädettyä kaikille kyseisen valtion lainkäyttöpiirissä oleville kuuluvaa oikeutta. Lähtökohtana, että ihmisoikeudet turvaavat oikeuden minimitason ja kansallisesti voidaan tämä taso ylittää. Perusoikeudet on usein turvattu perustuslaissa tai perustuslain tasoisilla säädöksillä.³³

Perusoikeuksista säädetään Suomen perustuslain (PL, 731/1999) toisessa luvussa. Kaksi perustuslain suojaamaa perusoikeutta ovat sananvapaus ja yksityiselämänsuoja. Ne ovat perusoikeuksia, jotka asetellaan usein toisiinsa nähden vastakkaisiksi. Perusoikeuksien välisiä kollisiotilanteita arvioidaan niiden välisellä punninnalla tapauskohtaisesti. Näin ollen ne painottuvat tilanteittain eri tavoin, mutteivat välttämättä sulje toisiaan täysin ulkopuolelle. PL 10 §:ssä säädetään yksityiselämän suojasta ja sen mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja

³¹ Naisten linja-verkkosivut: Kuvilla kiristäminen eli sextortion - Mitä tehdä, jos joku kiristää alastonkuvilla tai intiimillä materiaalilla?

³² *Neuvonen* 2019, s. 56 ja *Niemi* ym. 2017. Valtion huolellisuusvelvoite kunniaan liittyvän väkivallan vastustamisessa – valtion huolellisuusvelvoite.

³³ *Neuvonen* 2019, s. 56.

kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. Sananvapaudesta taas säädetään PL 12 §:ssä ja sen mukaan jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia. Perusoikeudet ovat osittain yhtenäisiä kansainvälisessä sääntelyssä suojattujen ihmisoikeuksien kanssa.

Näitä kyseisiä perusoikeuksia tarkastellaan osana tutkimusta, sillä ne edustavat useissa tilanteissa juuri kysymyksiä seksuaalisen syväväarennöksen luomiseen ja levittämiseen. Sananvapaus turvaa aiemmin mainitun mukaisesti oikeutta ”ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä”. Tämä viittaa esimerkiksi erilaisen sisällön luomiseen sekä tällaisen sisällön julkaisemiseen. Kun henkilö luo syväväarennettyä sisältöä toisesta osapuolesta, voi se loukata tämän osapuolen oikeutta yksityiselämän suojaan. Sananvapaus samoin kuin suurin osa muistakaan perusoikeuksista eivät ole luonteeltaan absoluuttisia. Tämä tarkoittaa sitä, ettei sananvapauden toteuttaminen voi asettua täysimääräisesti esimerkiksi yksityiselämän suojan toteuttamisen esteeksi. Tällaisten oikeuksien välinen soveltaminen ja kollisiotilanteissa tapahtuva painottuminen vaatii periaatepunnintaa. Siinä arvioidaan, missä määrin kumpaakin oikeutta voidaan tapauskohtaisessa tilanteessa toteuttaa.

3.2 Yksityisyyden suoja

Yksityisyyden suoja on turvattu perusoikeutena kansallisessa lainsäädännössä, mutta sen lisäksi se on tunnustettu kansainvälisesti myös ihmisoikeutena. Yksityisyyden suojasta on säädetty Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ihmisoikeusjärjestelmässä kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa (KP-sopimus). Kyseinen sopimus on vuodelta 1966 ja Suomi liittyi siihen vuonna 1976 (SopS 7–8/1976). KP-sopimus on taas täydentänyt vuonna 1948 annettua ihmisoikeuksien yleismaailmallista julistusta. YK:n yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistuksen 12 artikla sekä KP-sopimuksen 17 artikla turvaavat keskeiset yksityisyyden suojan tekijät eli oikeuden yksityiselämän suojaan, kunnian suojan, kotirauhan ja oikeuden luottamukselliseen viestintään. Yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistuksen 12 artiklassa säädetään yksityisyyden suojasta seuraavasti:³⁴

³⁴ *Neuvonen* 2014, s. 46–47.

”Älköön mielivaltaisesti puututtako kenenkään yksityiselämään, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon älköönkä loukattako kenenkään kunniaa ja mainetta. Jokaisella on oikeus lain suojaan sellaista puuttumista tai loukkausta vastaan.”³⁵

Yksityisyyden suoja on turvattu myös EU-oikeuden puolella. Lissabonin sopimuksella voimaan saatetut Euroopan unionin perusoikeudet sisältävät kaksi säännöstä yksityisyyden suojasta, jotka turvaavat yksityisyyden (7 artikla) ja henkilötietojen suojan (8 artikla).³⁶ Yksityisyyttä pidetään nyky-yhteiskunnan yhtenä tärkeimpänä oikeutena, mutta yksityisyyttä ei ole siitä huolimatta määritelty tarkasti tai tyhjentävästi.

Susanna Lindroos-Hovinheimo esittää yksityisyyden suojan mittapuuksi kahdenlaisia näkökantaa. Yksityisyys voidaan ymmärtää puhtaasti yksilön omien arvostusten ja subjektiivisten mieltymysten varaisena asiana. Jokaisella on oma käsityksensä siitä, mitä seikkoja hän haluaa itsestään ja elämästään jakaa. Yksilökeskeinen lähestymistapa ottaisi nämä subjektiiviset näkemykset oikeudellisen arvioinnin kriteereiksi. Toinen vaihtoehto on ottaa yksityisyyden mittapuuksi yhteisössä jaettuja ja yleisesti hyväksytyjä käsityksiä yksityisyyden laajuudesta ja sisällöstä. Tämä edustaa objektiivisempaa katsantokantaa. Siinä tiedostetaan, että vaikka yksityisasioiden määrittely ja yksityiselämän rajojen vetäminen olisikin subjektiivista, on yksityisyyden oltava yleistettävissä oikeudessa. *Lindroos-Hovinheimo* toteaa, kuinka yksityisyyssääntely tulisikin ymmärtää dynaamisena siten, että yleiset mittapuut yksityisyyden käsitykselle näkyvät sääntelyssä sekä tuomiopraktiikassa, mutta yksilökohtaiset tapaukset ja niissä esitettävät omakohtaiset kokemukset muokkaavat ja kehittävät samalla, miten oikeutta tulkitaan ja sovelletaan jatkossa.³⁷

Eurooppalainen julistus digitaalisen vuosikymmenen digitaalisista oikeuksista ja periaatteista (2023/C 23/01) on myös tarkentanut perusoikeuskirjassa suojattujen perusoikeuksien toteutumista digitalisoituvassa maailmassa. Digitalisaatio ei saa johtaa oikeuksien heikkenemiseen ja se, mikä on laitonta verkon ulkopuolella, on laitonta verkossa. Julistuksen tarkoituksena oli muun muassa korostaa valinnanvapauden tärkeyttä, kun on kyse vuorovaikutuksesta algoritmien ja tekoälyjärjestelmien kanssa ja oikeudenmukaisesta digiympäristöstä. Julistuksella pyrittiin myös varmistamaan yksityisyyden suoja ja mahdollisuus hallita omaa dataa. Tekoälyn valinnanvapaudesta on säädetty julistuksen III luvussa ja sen mukaan tekoälyn olisi helpotettava ihmisten elämää, ja sen perimmäisenä tavoitteena olisi oltava ihmisten hyvinvoinnin lisääminen. Kaikkien olisi voitava hyötyä

³⁵ *Neuvonen* 2014, s. 47.

³⁶ *Neuvonen* 2014, s. 55.

³⁷ *Lindroos-Hovinheimo* 2018, s. 63–64.

algoritmi- ja tekoälyjärjestelmien eduista muun muassa tekemällä omia tietoon perustuvia valintoja digitaalisessa ympäristössä, samalla kun heitä suojellaan terveydelle, turvallisuudelle ja perusoikeuksille aiheutuvilta riskeiltä ja haitoilta. Julistuksessa sitoudutaan tarjoamaan suojatoimia ja toteuttamaan asianmukaisia toimia, myös edistämällä luotettavia standardeja, sen varmistamiseksi, että tekoäly ja digitaaliset järjestelmät ovat aina turvallisia ja että niitä käytetään perusoikeuksia täysimääräisesti kunnioittaen.³⁸

Verkostossa ja sosiaalisen median alustoilla kasvaneen viestinnän myötä pyrittiin alustojen vastuu sääntelemään selkeämmin. Lisäksi yksityisyyden suojan yksi osa-alueista, henkilötietosuoja, nostettiin suojauksen kohteeksi aiempaa kattavammin. Henkilötietojen suoja tai tietosuoja on varsin vakiintuneesti ymmärretty osaksi yksityiselämän suojaa. Vaikkakin henkilötietojen suojan ja tietosuojan on haastettu jopa kasvattaneen aseman omana itsenäisenä perusoikeutenaan, on sitä tutkimuksen kannalta syytä tarkastella osana yksityiselämän suojaa. Henkilötietojen suoja perus- ja ihmisoikeutena onkin kasvanut eräänä yksityisyyden (*privacy*) ja yksityiselämän (*private life*) suojan sovellutuksena. Kansainvälisessä oikeuskirjallisuudessa yksityisyyden on katsottu sisältävän useita elementtejä. Usein oikeus yksityisyyteen nähdään henkilökohtaisen vapauden keskeisimpänä oikeudellisena takeena. Se liitetään yleisesti yksilön itsemääräämisoikeuteen, autonomiaan ja ainutlaatuihin henkilötyteen. Oikeus yksityisyyteen on ymmärretty yhdeksi keskeisimmistä ihmisoikeuksista, sillä siihen sisältyy jokaisen vapaus elää haluamallaan tavalla sekä muokata identiteettiään omaehtoisesti. Tietosuojassa on kyse tunnistettavien henkilöiden tietojen suojaamisesta. Tällaiset henkilötiedot syntyvät, kun henkilöä yksilöivää tietoa kerätään, dokumentoidaan ja käsitellään.³⁹ Henkilötietojen suojausäädöksillä muotoillaan siis ne ehdot, joilla tietoja voidaan laillisesti käsitellä ja näin suojaavat yhtä yksityisyyden oikeuden osa-alueita.

Yleisessä tietosuoja-asetuksessa asetettiin yrityksille ja organisaatioille henkilötietojen keräämistä, säilytystä ja hallinnointia koskevat tarkat vaatimukset. Vaatimuksia sovelletaan sekä eurooppalaisiin organisaatioihin, jotka käsittelevät ihmisten henkilötietoja EU:ssa, että EU:n ulkopuolisiin organisaatioihin, joiden suorittama tietojen käsittely kohdistuu EU:n alueella asuviin ihmisiin.⁴⁰ Tärkeä kysymys onkin, miten tietosuoja-asetus huomioi valheellista jaettua tietoa, jota alustoilla leviää. Tietosuoja-asetuksen johdanto-osan 39 kohdassa ilmaistaan, että alustanpitäjän olisi toteutettava kaikki kohtuulliset toimenpiteet, jotta varmistetaan, että virheelliset henkilötiedot oikaistaan tai poistetaan. Jotta henkilötietojen käsittely olisi

³⁸ Eurooppalainen julistus digitaalisen vuosikymmenen digitaalisista oikeuksista ja periaatteista (2023/C 23/01).

³⁹ Susanna Lindroos-Hovihimo 2018, s. 58–59 ja Koillinen 2013, s. 171 ja 174.

⁴⁰ Euroopan unionin virallinen verkkosivusto: Yleinen tietosuoja-asetus.

lainmukaista, sen olisi perustuttava asianomaisen rekisteröidyn suostumukseen tai muuhun oikeutettuun perusteeseen. Suostumus ja näin myös henkilön itsemääräämisoikeus onkin tärkeä turvattu oikeus yleisessä tietosuojasetuksessa. Vaikka yksilön itsemääräämisoikeutta ei ole kirjattu erilliseksi perus- tai ihmisoikeudeksi, sen paikka on nähty Suomen perustuslaissa lueteltujen perusoikeuksien taustalla sekä sisältyvän yksityiselämän suojan turvaavaan ihmisoikeuteen⁴¹. Erityisen henkilötiedon käsittely on sallittua, jos rekisteröity on antanut siihen nimenomaisen suostumuksensa. Suostumus voidaan antaa yhtä tai useampaa tiettyä tarkoitusta varten, paitsi jos unionin oikeudessa tai jäsenvaltion lainsäädännössä säädetään, että käsittely ei ole mahdollista edes rekisteröidyn suostumuksella.⁴²

Erityisiin henkilötietoihin kuuluu muun muassa luonnollisen henkilön seksuaalinen käyttäytyminen sekä suuntautuminen. Näin myös henkilöä esittävä seksuaalinen kuva- tai videomateriaali kuuluu erityisten henkilötietojen ryhmään ja sen käsittely vaatii myös henkilön nimenomaisen suostumuksen taikka säännöksessä tai muualla lainsäädännössä mainitun perusteen sen käsittelyyn. Rekisterinpitäjä, jonka ylläpitämään rekisteriin syväväärengös on jaettu, omaa myös vastuun oikaista tai poistaa virheelliseksi todettu tieto alustalta ja tehtävä kaikki kohtuulliset toimenpiteet tämän aikaansaamiseksi. Yleisellä tietosuojasetuksella on tarkoitus asettaa rekisterinpitäjille toiminnalliset kehykset, millaisin valtuuksin ja rajoituksin ne voivat käsitellä yksilöiden eli rekisteröityjen henkilötietoja. Yleistä tietosuojasetusta täydentää aiemmin käsitelty digipalvelusäädös sen osalta, millaisia huolellisuusvelvoitteita rekisterinpitäjille asetetaan, mutta myös parantaa yksilöiden mahdollisuutta ilmoittaa tai tehdä valitus alustalla tapahtuvasta väärinkäytöksestä.

Yksityisyyden suojaan sisältyy myös oikeus kunnian suojaan. Tämä oikeuden osa-alue liittyy myös olennaisesti henkilön itsemääräämisoikeuden loukkaustilanteisiin. *Kunnia* on osa perustuslaissa ja ihmisoikeussopimuksessa säädettyä yksityiselämän *suoja*a. Tämän vuoksi voidaan rikoksesta epäillyn *kunnia*a koskevan *suojan* arvioinnissa saada tukea rikokseen syyllistyneen henkilön yksityiselämän *suoja*a koskevassa arvioinnissa noudatetusta käytännöstä. EIT:n ratkaisukäytännössä 8 artiklan 1 kappaleen on katsottu antavan *suoja*a myös henkilön maineelle ja *kunnialle*. Sananvapauden suojaaminen toisaalta ja *kunnian* suojaaminen toisaalta voivat ristiriitatilanteissa vaatia niiden välisen kohtuullisen tasapainon määrittämistä. Sananvapauden käyttöä voidaan rajoittaa vain lailla ja rangaistaviksi onkin yleensä säädetty muun muassa sellaiset lausumat, jotka loukkaavat toisen mainetta ja *kunnia*a.

⁴¹ Tiensuu ym. 2023, s. 7.

⁴² Korpisaari ym. 2019, Periaatteet – Erityisiä henkilöryhmiä koskeva käsittely.

Toisaalta kunnianloukkausta koskevien rangaistussäännösten tulkinnassa täytyy ottaa huomioon myös sananvapauden *suoja*.⁴³

Yksityisyyden suojalla on siis liityntöjä useisiin tämänhetkisiin EU-oikeudellisiin instrumentteihin ja siihen sisältyy myös erilaisia alalajeja. Yksityisyyden suojaan usein linkittyy loukkaustilanteissa läheisesti myös muut oikeudet kuten oikeus koskemattomuuteen ja oikeus määrätä itseään koskevista asioista (itsemääräämisoikeus), joita muun ohessa tarkasteltiin tässä kappaleessa.

3.3 Sananvapaus

Sananvapautta pidetään yhtenä lähtökohtana modernissa poliittisessa demokratiassa. Jotta demokraattinen päätöksenteko voidaan varmistaa, yhteisön tulee sallia sekä turvata kansalaisten vapaan mielipiteen muodostus. Oikeudella sananvapauteen voidaan katsoa olevan kaksi perusfunktiota. Ensimmäisenä sen tarkoituksena on turvata demokraattinen päätöksentekoprosessi. Toisena funktiona nähdään, että yksilöiden autonomiaan kuuluvaa vapaata itseilmaisua tulisi suojella.⁴⁴ Sananvapaussäännöksissä usein määritellään yksilöiden oikeus eri tilanteissa ilmaista, vastaanottaa ja julkaista. Julkaisemisella tarkoitetaan kaikenlaista viestien julkaisemista, levittämistä ja välittämistä. Sananvapaudesta on säädetty ihmisoikeutena muun muassa YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa sopimuksessa (SopS 7–8/1976) ja taloudellisia, sivistyksellisiä ja sosiaalisia oikeuksia koskevassa sopimuksessa (Sops 6/1976 sekä EU:n perusoikeuskirjassa. Sananvapaus on määritelty YK:n ihmisoikeuksien julistuksen 19 artiklassa seuraavasti⁴⁵:

”Jokaisella on oikeus mielipiteen- ja sananvapauteen; tähän sisältyy oikeus häiritsemättä pitää mielipiteensä sekä oikeus rajoista riippumatta hankkia, vastaanottaa ja levittää tietoja kaikkien tiedotusvälineiden kautta.”

Sananvapaudesta säädetään Suomen perustuslaissa perusoikeutena ja sen 12 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on sananvapaus. Sananvapaus on Suomessa oikeus, joka on lähtökohtaisesti sisältö- ja välineneutraali. Tämä tarkoittaa sitä, ettei sananvapauden toteuttamista ole sidottu tiettyyn välineeseen tai materiaaliin, jolla sananvapautta voi toteuttaa. Sananvapauskustelussa mainitaan aina sananvapauden neljä perinteistä oikeutusperustetta, joista yksi on itsensä toteuttaminen. Kyseinen peruste soveltuu muun muassa taiteen vapauteen

⁴³ KKO: 2013:70, kohdat 5–6 ja 8.

⁴⁴ *Nordenstreng* (toim.) 2015, s. 139.

⁴⁵ *Neuvonen* 2019, s. 67–71.

ja ilmaisun itsearvoiseen merkitykseen osana henkilön kehitystä. Peruste sisältää kuitenkin myös oikeuden ottaa tietoja vastaan.⁴⁶ Näin ollen myös tekoälyteknologialla luodut syvävääreännöksetkin ja niiden julkaiseminen kuuluvat sananvapauden suojan piiriin. Perustuslaissa säädettyä täydentää kansallisessa sääntelyssä laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä. Kyseisellä lailla annetaan tarkempia säännöksiä perustuslaissa turvatus sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (SananvapausL 460/2003). Lakia sovellettaessa ei viestintään saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä ottaen huomioon sananvapauden merkitys kansanvaltaisessa oikeusvaltiossa (SananvapausL 1 §). SananvapausL 3 §:ssä säädetään lain soveltamisalasta ja sen mukaan lakia sovelletaan Suomessa harjoitettavaan julkaisu- ja ohjelmatoimintaan.

Sananvapaudelle on varsin tavanomaista, että sen ja muiden perusoikeuksien välille syntyy jännitteitä. Muun muassa yksityiselämän suojaan sisältyvät kunnian ja henkilötietojen suojan perusoikeudet ovat usein kosketuksissa sananvapausperusoikeuden kanssa. Tällöin näiden perusoikeuksien välistä suhdetta tulee punnita. Perustuslain 12.1 §:ssä tarkoitettua sananvapautta ei ole tarkoitettu ennalta estettäväksi tai valvottavaksi siten, että viranomaisen voisi puuttua viestintään ennen viestin ilmaisemista tai julkistamista. Kuitenkaan sananvapausoikeus ei aseta esteitä sananvapauden jälkikäteiselle valvonnalla rikosoikeudellisesta aspektista. Rikoslain säännöksiin funktio on asettaa sananvapauden käyttämiselle hyväksyttävät rajat.⁴⁷ Sananvapausrikoksella tarkoitetaan rikosta, joka toteutuu sananvapautta käyttämällä ja joka on lainsäädännössä todettu kriminalisoiduksi toiminnaksi. Sananvapausrikokset voidaan jakaa *varsinaisiin* ja *epävarsinaisiin* sananvapausrikoksiin. Tämän valtakunnansyyttäjävirston sananvapausrikostyöryhmän muodostaman jaottelun mukaan varsinaisia sananvapausrikoksia ovat julkaistun viestin sisältöön perustuvat rikokset ja epävarsinaisia järjestysluonteiset säännökset, joiden rangaistavuudesta on säädetty sananvapauslain 21 §:ssä joukkoviestintärikkomuksina. Sananvapausrikoksina voidaan pitää muun muassa yksityiselämää loukkaava tiedon levittämistä (RL 24:8).⁴⁸ Sananvapauden käytöllä ei voi loukata muita perusoikeuksia siten, kuin ei voida pitää hyväksyttävänä muihin perusoikeuksiin nähden.

Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO:2022:8 A oli julkaissut Twitterissä erittäin suuren määrän B:hen liittyviä viestejä, joissa hän oli käyttänyt B:stä halventavia nimityksiä, kyseenalaistanut hänen ammattitaitoaan toimittajana, kommentoinut hänen ulkonäköään

⁴⁶ Neuvoonen 2019, s. 83, 99–101.

⁴⁷ Voutilainen 2019, s. 239–240, 243–244.

⁴⁸ Voutilainen 2019, s. 261–263.

alentavasti ja jakanut häntä halventavaa ja sisällöltään vääristeltyä aineistoa. Kysymys oli siis muun muassa perustuslain 12 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan suojaamasta A:n *sananvapaudesta* ja toisaalta perustuslain 10 §:n ja ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan suojaamasta B:n yksityiselämästä. *Sananvapauden* suoja ei ole rajoittamaton. Ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan 2 kohdan mukaan *sananvapautta* voidaan rajoittaa, mutta vain silloin, kun tällaisista rajoituksista on säädetty laissa ja rajoittaminen on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa toisten oikeuksien suojaamiseksi. *Sananvapaus* ei koske esimerkiksi vihapuheiden tai laittomien uhkausten esittämistä, ja sitä rajoittavat toisen kunnian ja muun yksityiselämän suoja ja niitä turvaa

vat rangaistussäännökset. Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan sopimusvaltiolla on positiivinen velvollisuus suojata *sananvapautta* ja sen rajoittamiseen on lähtökohtaisesti suhtauduttava erityisen pidättyvästi silloin, kun on kysymys keskustelusta, jolla on yleistä mielenkiintoa. *Sananvapautta* voi käyttää kaikenlaisissa julkaisemisen välineissä, ja se koskee myös loukkaavien, liioittelevien ja häiritsevien mielipiteiden esittämistä.⁴⁹

Viestintään liittyvässä keskustelussa on etenkin 2010-luvulla noussut esille käsite *valemedia*. Sillä tarkoitetaan yleisesti sellaista laajamittaista joukkoviestintää, jonka avulla levitetään tietoa, joka on totuuden vastaista.⁵⁰ Vaikkakin tämä termi saa alkunsa jo pidemmältä historiasta ja voidaan liittää tunnetumpaan termiin, propagandaan, on valemedialla myös oleellisia uusia muotoja mediassa levittäessä disinformaatiota. *Disinformaatio* tarkoittaa, opettajille ja kasvattajille suunnatun Euroopan komission oppaan määritelmän mukaan, todennettavasti väärää tai harhaanjohtavaa tietoa, jota tuotetaan, esitetään tai levitetään taloudellisen hyödyn saamiseksi tai suuren yleisön johtamiseksi tarkoituksellisesti harhaan⁵¹. Syvävääreännöksiä voidaan katsoa sijoittuvan tällaiseen valemedian kategoriaan, sillä sen tarkoituksena on juuri harhaanjohtaa todentuntuisella materiaalilla sen vastaanottavaa yleisöä.

Perusoikeussäännöksiä voidaan rajoittaa ainoastaan lailla ja vain niissä rajoissa kuin perusoikeussäännös sen mahdollistaa. Tällaisten rajoitusten tulee olla täsmällisiä, hyväksyttäviä ja välttämättömiä tavoitteen saavuttamiseksi sekä suhteutettu oikein laajuudeltaan kunkin perusoikeuden tarjoamaan suojaan. Perusoikeuden rajoitukselle edellytyksenä on lisäksi painava yhteiskunnallinen intressi.⁵² Tutkimuksen ongelmaa tarkastellessa on tärkeää hahmottaa myös, millaiseen perusoikeuksien kollisioon kyseinen

⁴⁹ KKO: 2022:8, kohdat 16–19.

⁵⁰ Neuvonen 2019, s. 38.

⁵¹ Euroopan unioni 2024. Opettajan opas - Tunnista ja selätä disinformaatio: Johdanto - Mitä disinformaatio tarkoittaa?

⁵² Voutilainen 2019, s. 239–240, 243–244.

tilanne asettuu. Vaikka syvävääreännösten tuottaminen ja jakaminen samalla vastaa sanavapauden mukaista itseilmaisua, voi se asettua vastakkain toisen henkilön yksityisyyden suojan kanssa. Sananvapauden toteuttamiselle on asetettu rajat lähinnä jälkivalvonnan muodossa, mitä toteutetaan ensisijaisesti erilaisten tekojen kriminalisoinnilla. Lisäksi tällaisten tekojen aiheuttaessa toiselle osapuolelle vahinkoa, voidaan seuraamuksia tarkastella myös vahingonkorvauksen näkökulmasta.

4. EU-OIKEUDELLISEN SÄÄNTELYN KATTAVUUS

4.1 Tekoälyasetus

EU:n tekoälyasetuksen tavoitteena on luoda yhdenmukaistetut tekoälyn sisämarkkinat EU:n alueelle, kannustaa tekoälyteknologian käyttöönottoon ja luoda innovointia ja investointeja tukeva ympäristö tekoälylle.⁵³ Tekoälysäädös on osa laajempaa toimenpidepakettia, jolla aiotaan tukea luotettavan tekoälyn kehittämistä. Tekoälysäädöksen lisäksi toimenpidepakettiin kuuluvat tekoälyn innovointipaketti, tekoälytehtaiden käynnistäminen ja koordinoitu tekoälysuunnitelma. Näillä mainituilla toimenpiteillä pyritään takaamaan turvallisuus, perusoikeudet ja ihmiskeskeinen tekoäly sekä vahvistetaan tekoälyn käyttöönottoa, investointeja ja innovointia kaikkialla EU:ssa. Tekoälysäädöksen taustalla on tarkoitus parantaa eurooppalaisten luottamusta siihen, millaisia palveluita ja hyödykkeitä tekoäly voi tarjota.⁵⁴

Asetuksella otetaan käyttöön tekoälyn määritelmä, joka pohjautuu tuoteturvallisuuteen ja riskiperusteiseen lähestymistapaan EU:ssa. Erilaiset tekoälyteknologiat jaetaan siis niiden riskitason mukaan. Teknologiat on jaettu seuraavaan neljään riskiluokkaan: 1) minimaalinen riski, 2) erityinen avoimuusriski, 3) suuri riski, 4) riski, jota ei voida hyväksyä.⁵⁵

Minimaalisen riskin luokkaan kuuluville tekoälyjärjestelmille, kuten suosittelujärjestelmille, ei synny asetuksen mukaisia velvoitteita, sillä niiden riskit kansalaisten oikeuksille sekä turvallisuudelle ovat äärimmäisen pienet. Valtaosa EU:ssa tällä hetkellä käytössä olevista järjestelmistä kuuluvatkin tähän nimenomaiseen luokkaan.⁵⁶

⁵³Surakka 2024, EU:n tekoälysäädös voimaan 1.8.2024 - suurinta osaa säännöistä aletaan soveltaa 2.8.2026.

⁵⁴Euroopan unionin virallinen verkkosivusto, Tekoälyä koskeva eurooppalainen lähestymistapa –Tekoälysäädös.

⁵⁵Euroopan unionin virallinen verkkosivusto, Tekoälyä koskeva eurooppalainen lähestymistapa –Tekoälysäädös ja Surakka 2024, EU:n tekoälysäädös voimaan 1.8.2024 - suurinta osaa säännöistä aletaan soveltaa 2.8.2026.

⁵⁶Euroopan unionin virallinen verkkosivusto, Tekoälyä koskeva eurooppalainen lähestymistapa –Tekoälysäädös ja Surakka 2024, EU:n tekoälysäädös voimaan 1.8.2024 - suurinta osaa säännöistä aletaan soveltaa 2.8.2026.

Erityisen avoimuusriskin, toiselta nimeltään läpinäkyvyysriskin, luokkaan kuuluvat muun muassa chatbotit ja syväväärennetty sisältö. Tähän riskiluokkaan kuuluvien tekoälyjärjestelmien on ilmoitettava selkeästi sen käyttäjille, että he ovat vuorovaikutuksessa koneen kanssa. Myös tietty tekoälyn tuottama sisältö kuten syväväärennökset on merkittävä sellaiseksi, ja sen käyttäjille on lisäksi ilmoitettava biometrisen luokittelun tai tunteentunnistusjärjestelmien käytöstä. Tällaisten palveluntarjoajien on myös kehitettävä järjestelmät siten, ja se on voitava havaita keinotekoisesti tuotetuksi tai muuten manipuloituksi sisällöksi.⁵⁷

Suuren riskin luokkaan kuuluvat muun muassa järjestelmät, joita käytetään rekrytointiin tai sen arviointiin, onko henkilöllä oikeus saada lainaa tai käyttää autonomisia robotteja.⁵⁸ Tekoälysäädös asettaa tällaisia tekoälyjärjestelmiä kohtaan tiukat vaatimukset, mukaan lukien riskienvähentämisyjärjestelmät, datajoukkojen korkea laatu, toiminnan kirjaaminen, yksityiskohtainen dokumentointi, selkeät käyttäjätiedot, ihmisen suorittama valvonta sekä luotettavuuden, tarkkuuden ja kyberturvallisuuden korkea taso.⁵⁹

Ei hyväksytyjen tekoälyjärjestelmien riskeihin kuuluvat sellaiset järjestelmät, joiden katsotaan muodostavan selkeän uhan ihmisten perusoikeuksille. Asetus kieltää siis tällaiset järjestelmät suoraan ja se koskee tekoälyteknologioita, joilla manipuloidaan ihmisten käyttäytymistä käyttäjien vapaan tahdon kiertämiseksi, kuten lelut, joissa käytetään puheapua ja jotka kannustavat alaikäisten vaaralliseen käyttäytymiseen, järjestelmät, jotka mahdollistavat hallitusten tai yritysten ”sosiaalisen pisteytyksen”, sekä tietyt ennakoivan poliisitoiminnan sovellukset. Lisäksi kiellettyjä tietyissä tarkoituksissa ovat myös biometriset järjestelmät.⁶⁰ Asetus jakaa hyväksytyt järjestelmät näin riskiluokaltaan kolmeen kategoriaan: suuriin riskeihin, mataliin riskeihin ja läpinäkyvyysriskeihin.

Syväväärennökset on huomioitu tekoälyasetuksessa ja ne kuuluvat erityisen avoimuusriskin luokkaan. Alustoille asetettu vaatimus merkitä syväväärennetyt kuvat siten, että voidaan erottaa manipuloidut kuvat aidosta, voi rajata ainakin osittain oikeusloukkauksia. Suuri massa syväväärennetyistä kuvista syntyykin juuri mobiililaitteisiin ladattavilla tekoälysovelluksilla, joihin sovellusten ylläpitäjät voivat asettaa pakollisen merkinnän sovelluksilla tuotettavalle

⁵⁷ Euroopan unionin virallinen verkkosivusto, Tekoälyä koskeva eurooppalainen lähestymistapa –Tekoälysäädös.

⁵⁸ Euroopan unionin virallinen verkkosivusto, Tekoälyä koskeva eurooppalainen lähestymistapa –Tekoälysäädös.

⁵⁹ *Surakka* 2024, EU:n tekoälysäädös voimaan 1.8.2024 - suurinta osaa säännöistä aletaan soveltaa 2.8.2026.

⁶⁰ *Surakka* 2024, EU:n tekoälysäädös voimaan 1.8.2024 - suurinta osaa säännöistä aletaan soveltaa 2.8.2026.

sisällölle.⁶¹ Tekoälyasetus asettaa tekoälyjärjestelmien avoimuutta koskevia velvoitteita eräille vähäriskisten tekoälyjärjestelmien tarjoajille ja käyttöönottajille. Tekoälyasetuksen 50 artiklassa luetellaan tilanteet, joissa tekoälyjärjestelmän tarjoaja tai käyttöönottaja on velvollinen ilmoittamaan järjestelmien käyttäjille, että sen luoma tuotos on tekoälyjärjestelmän tuottama eli syvävääreännös. Edellytyksenä on, että sisältö voi ihmisestä vaikuttaa virheellisesti aidolta tai totuudenmukaiselta. Silloin sisällöstä on ilmoitettava selkeästi ja erikseen, että se on tuotettu tai käsitelty keinotekoisesti ja merkitsemällä tekoälyn tuotos vastaavasti ja ilmoittamalla sen keinotekoinen alkuperä. Tämä velvoite koskettaa kyseisiä tarjoajia ja käyttöönottajia riippumatta siitä, onko kyseessä ääni-, kuva-, video- tai tekstitiedosto.⁶² Velvoitteen tarkoituksena on estää syvävääreännöksen leviäminen verkossa sillä tavoin, etteivät luonnolliset henkilöt voisi enää erottaa, onko kyse todellisesta, tapahtuneesta tilanteesta.⁶³

Tekoälyasetuksen 50 artiklan 2 kohdan mukaan synteettistä ääni-, kuva-, video- tai tekstisisältöä tuottavien tekoälyjärjestelmien tarjoajien on varmistettava, että tekoälyjärjestelmän tuotokset merkitään koneellisesti luettavassa muodossa ja että ne voidaan tunnistaa keinotekoisesti tuotetuiksi tai manipuloiduiksi. Tarjoajien on varmistettava siinä määrin kuin se on teknisesti mahdollista, että niiden tekniset ratkaisut ovat tehokkaita, yhteentoimivia, vakaita ja luotettavia, ottaen huomioon monenlaisten sisältöjen erityispiirteet ja rajoitukset, toteuttamiskustannukset ja yleisesti tunnustettu uusien teknologia, jotka voidaan huomioida asianmukaisissa teknisissä standardeissa.⁶⁴

Tällaisella avoimuuden vaatimuksella tehdään tekoälyn toiminnasta näkyvämpää ja vähennetään niiden harhaanjohtavuutta. Koska tekoälyllä luodun sisällön harhaanjohtavuus voi olla hyvinkin erehdyttävää, edellytys ”on voitava havaita keinotekoisesti tuotetuksi tai muuten manipuloiduksi sisällöksi” voi vaatia niin sanottua korvamerkintää tekoälyllä tuotettuun materiaaliin. Tämä voitaisiin toteuttaa esimerkiksi sillä, että tekoälysovelluksia käyttäessä luotuun materiaaliin sisältyy samalla siinä näkyvällä paikalla oleva symboli tai muu merkintä, joka osoittaa materiaalin tekoälyllä luoduksi. Kyseessä voi olla myös eräänlainen kuvaan automaattisesti tuleva kalvo (eng. *filter*). Velvoitetta voitaisiin toisaalta tulkita myös siten, ettei

⁶¹ Ks. IPTC-verkkosivut: IPTC Photo Metadata Standard. Tekoälysäädöksen ohella IPTC Photo Metadata on toiminut yleisemmin käytettynä standardina valokuvien kuvaamiseen. Se on yleisesti hyväksytty uutistoimistojen, valokuvaajien, valokuvatoimistojen, kirjastojen, museoiden ja muiden asiaan liittyvien teollisuudenalojen keskuudessa. Kyseinen standardi jäsentää ja määrittelee metatietojen ominaisuuksia, joiden avulla käyttäjät voivat lisätä tarkkoja ja luotettavia tietoja kuvista. Muun muassa suuressa suosiossa ollut kuva- ja videoalusta Pinterest on alkanut liittämään tekoälyllä luotuihin kuviin merkinnän ”AI generated” tämän standardin myötä.

⁶² Euroopan unionin datasääntely – käsikirja viiteen asetukseen, s. 117.

⁶³ Euroopan unionin datasääntely – käsikirja viiteen asetukseen, s. 117–118, Tekoälyasetus 50 art. ja tekoälyasetus, johdanto kohta 134.

⁶⁴ Tekoälyasetus, johdanto kohta 134 ja 50 art. kohta 2.

tekoälysovelluksia tule kehittää sille asteelle, että sillä luodut syvävääreännökset ovat laadulliselta tasoltaan erehdyttävän todentuntuksia. Avoimuusvelvoitetta toteutettaisiin erillisellä ilmoituksella, joka tulee näkyviin järjestelmien käyttäjille. Tällainen velvoite luo avoimuutta tekoälyn käyttöön juuri artiklassa tarkoitettujen tarjoajien osalta. Se ei kuitenkaan anna suojaa, kun luotu materiaali leviää muille alustoille, joita tällainen velvoite ei kosketa.

Artiklassa on säädetty myös tähän velvoitteeseen kohdistuvista poikkeuksista. Velvoitetta ei sovelleta tapauksissa, joissa tekoälyjärjestelmät avustavat vakioimuokkaamista tai eivät olennaisesti muuta käyttöönottajän toimittamaa syöttödataa tai sen semantiikkaa. Artiklan 50 kohdan 4 mukaan avoimuusvelvoitetta ei lisäksi sovelleta, jos käyttö on lain mukaan sallittu rikosten paljastamiseen, estämiseen ja tutkimiseen tai rikoksiin liittyviin syytetoimiin. Jos sisältö on osa selvästi taiteellista, luovaa, satiirista, fiktiivistä tai vastaavaa teosta tai ohjelmaa, tässä kohdassa säädetty avoimuusvelvoitteet rajoittuvat siihen, että tällaisesta tuotetusta tai manipuloidusta sisällöstä ilmoitetaan asianmukaisesti tavalla, joka ei haittaa teoksen esittämistä tai sen käyttöä.⁶⁵ Avoimuusvelvoitetta ei tulisi tulkita siten, että tekoälyjärjestelmän tai sen tuotoksen käyttö heikentäisi perusoikeuskirjassa taattuja oikeutta sananvapauteen ja oikeutta taiteen ja tutkimuksen vapauteen. Tämä rajoitus koskee erityisesti, jos sisältö on osa selvästi luovaa, satiirista, taiteellista, fiktiivistä tai vastaavaa teosta tai ohjelmaa. Kuitenkin samalla edellytetään, että kolmansien osapuolten oikeudet ja vapaudet turvataan asianmukaisesti. Näissä tapauksissa avoimuusvelvoite rajoittuu tuotetusta tai käsitellystä sisällöstä ilmoittamiseen asianmukaisesti tavalla, joka ei haittaa kuitenkaan teoksen esittämistä tai sen tavanomaista käyttöä.⁶⁶

Artiklan 50 asettamaan avoimuusvelvoitteeseen säädetty poikkeukset osoittavat, että artiklan tarkoituksena on estää syvävääreännösten harhaanjohtavia vaikutuksia. Rajauksissa näkyy lain tarkoitus, jonka mukaan mahdollisesti haitallinen tekoälyllä käsitelty materiaali vaatii avoimuusvelvoitteen noudattamista. Jos käytölle on säännöksessä mainittu peruste kuten rikostutkinta, ei velvoite kosketa ollenkaan sen käyttöä. Tässä sääntelyratkaisussa on voitu huomioida muun muassa, kuinka rikoksen selvittämisessä tai syytetoimissa käytettävää materiaalia voidaan muokata yksilön anonymiteetin suojaamiseksi. Samoin velvoitetta ei katsota tarpeelliseksi, kun materiaalin käsittely on sen verran vähäistä, ettei se aiheuta harhaanjohtavuudelle riskiä.

⁶⁵ Tekoälyasetus, johdanto kohta 134 ja 50 art. kohta 4.

⁶⁶ Tekoälyasetus, johdanto kohta 134.

Kyseisessä velvoitteessa on hyvin periaatepunnintaan nojaava ote, joka jättää tulkinnalle harkinnanvaraa. Säännöksellä pyritään siihen, että tekoälyn käytöstä halutaan mahdollisimman läpinäkyvää, mikä suojaisi muun muassa palvelujen käyttäjiä mahdollisilta huijauksilta ja väärinkäsityksiltä. Velvoite pyrkii siis vähentämään yksilöihin kohdistuvia haittoja, kuten henkilöstä tehdyn manipuloidun seksuaalisen sisällön leviämistä. Syvävääreännökseen tehty merkintä antaisi materiaalia vastaanottavalle tietoa, ettei kuva perustu todellisuuteen. Velvoitteessa pyritään kuitenkin myös säilyttämään oikeus sananvapauden mahdollisimman koskemattomana. Avoimuusvelvoite määrää suojaamaan jokaisen vapautta ilmaista itseään, viestiä ja luoda materiaalia ilman tarpeetonta rajoittamista. Samalla se velvoittaa ilmoittamaan materiaalin keinotekoisuuden ja turvaamaan materiaalissa esiintyvän henkilön yksityisyyttä. Velvoitteessa on näin huomioitu vastakkainasettelu yksityisyyden suojan sekä sananvapauden välillä. Kyse on periaatepunninnasta, jossa myös sananvapauden suoja on otettu huomioon, ettei sitä rajoiteta enemmän kuin kohtuulliseksi voidaan tapauskohtaisesti katsoa. Tällaisen materiaalin suhteen velvoite rajoittuu vain käsittelystä ” ilmoittamiseen asianmukaisesti tavalla”. Yksityisyyden suoja rajoittuu velvoitteessa kuitenkin lähinnä asteelle, jossa henkilöstä ei leviä sisältöä disinformaation muodossa. Säännös ei sulje siis ulos mahdollisuutta, etteikö tällainen kuva edelleen loukkaisi henkilön seksuaalista autonomiaa.

Asetuksen artiklan 5 kohdan 1 alakohdan a mukaan tekoälyn liittyvistä käytännöistä kielletty on muun muassa: sellaisen tekoälyjärjestelmän markkinoille saattaminen, käyttöönotto tai käyttö, jossa käytetään subliminaalisia tekniikoita, joita henkilö ei havaitse tietoisesti, tai tarkoituksellisesti manipuloivia tai harhaanjohtavia tekniikoita, joiden tavoitteena on vääristää tai jotka olennaisesti vääristävät henkilön tai henkilöryhmän käyttäytymistä heikentäen tuntuvasti tämän kykyä tehdä tietoinen päätös ja saaden tämän tekemään päätöksen, jota tämä ei olisi muussa tapauksessa tehnyt, tavalla, joka aiheuttaa tai kohtuullisella todennäköisyydellä aiheuttaa kyseiselle henkilölle, toiselle henkilölle tai henkilöryhmälle merkittävää haittaa.⁶⁷ Säännöksessä tarkoitetaan subliminaalisia komponentteja, kuten ääni-, kuva- ja videoärsykejä, joita henkilöt eivät voi havaita, koska tällaiset ärsykkeet ovat ihmisen havaitsemiskyvyn ulkopuolella. Kyse voi olla myös muista manipuloivista tai harhaanjohtavista tekniikoista, joilla horjutetaan tai heikennetään henkilön itsenäisyyttä, päätöksentekoa ja valinnanvapautta (johdanto kohta 29). Säännöksessä tarkoitettu merkittävä haitta on kuitenkin jätetty käsitteellisesti hyvin avoimeksi, joka voi myöhemmin aiheuttaa hyvin monipuolisia tulkintaratkaisuja⁶⁸. Koska tekoälytekniikalla luotu syvävääreännös

⁶⁷ Tekoälyasetuksen art. 5 kohdan 1 alakohdan a.

⁶⁸ Ks. Viestintäoikeuden vuosikirja; *Lindroos-Hovinheimo*, s. 72.

mahdollistaa harhaanjohtamisen ja näin ihmisen ohjaamisen, voidaan kyseinen kielto­säännös katsoa koskettavan myös seksuaalisia syväväärennöksiä. Kyseessä voi olla esimerkiksi tilanne, jossa luotu seksuaalinen syväväärennös saa aikaan mittavassa laajuudessa levinneen disinformaatioketjun kolmatta osapuolta koskien, mikä aiheuttaa hänelle merkittävää haittaa.

EU:n tekoälyasetuksen painotus jää hyvin suppeaksi tekoälyllä luotujen syväväärennöksien haittavaikutuksista. Vaikka syväväärennösten harhaanjohtavuudesta on otettu kantaa sekä johdannossa että avoimuusvelvoitteen säännöksissä, muun muassa sukupuolittuneeseen seksuaaliseen väkivaltaan tai verkkohäirintään ei ole juuri kannanottoja sääntelyssä eikä johdantokappaleissa. Etenkin naisiin kohdistuvat riskitilanteet syväväärennösten luonnissa olisi perusteltua ollut huomioida tekoälyasetuksessa. Tämä sitoisi tekoälyasetuksen sääntelyä selkeämmin direktiiviin naisiin ja lapsiin kohdistuvan väkivallan torjumisesta, jossa huomioidaan erikseen seksuaaliset syväväärennökset ja, jonka mukaan jäsenvaltiot ovat velvollisia rankaisemaan seksuaalisten syväväärennöksien luomisesta ja jakamisesta.⁶⁹

Tekoäly­säädöstä sovellettaessa ja tekoälyjärjestelmän ollessa markkinoilla, viranomaiset vastaavat sen markkinavalvonnasta. Järjestelmän käyttöönottajat taas varmistavat ihmisen suorittaman valvonnan ja seurannan ja tarjoajilla on käytössä markkinoille saattamisen jälkeinen seurantajärjestelmä. Lisäksi palveluntarjoajat ja käyttöönottajat ilmoittavat vakavista vaaratilanteista ja toimintahäiriöistä.⁷⁰

4.2 EU:n direktiivi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta

4.2.1 Direktiivin tavoitteista

Euroopan komissio teki 8.3.2022 ehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta. Ehdotukseen sisältyi muun muassa rikossääntelyä, uhrien oikeuksia ja niiden tukemista koskevaa sääntelyä sekä ennaltaehkäisyä ja eri toimijoiden välistä yhteistyötä koskevaa sääntelyä.⁷¹ Direktiiviehdotuksessa ehdotettiin uutta lainsäädäntöä, jolla torjuttaisiin naisiin kohdistuvaa

⁶⁹ Vrt. Labuz ym. 2024: What are the main shortcomings of the AI Act in regard to regulating deepfakes?

⁷⁰ Euroopan unionin virallinen verkkosivusto, Tekoälyä koskeva eurooppalainen lähestymistapa –Tekoäly­säädös.

⁷¹ Ministry of justice – Finland: Oikeusministeriön verkkosivut: Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja lähisuhdeväkivaltaa koskeva direktiivi (EU-valmistelu).

väkivaltaa ja lähisuhdeväkivaltaa. Sääntelyn tavoitteena oli asettaa vähimmäissäännökset muun muassa verkossa tapahtuvaa häirintää koskevien tekojen säätämiseksi rangaistavaksi.⁷²

Naisiin kohdistuvan väkivallan torjumiseksi laadittu direktiivi vastaa myös seksuaalisen identiteetin loukkaamiseen. Tilastokeskus teki vuonna 2021 tutkimusta muun muassa seksuaaliväkivaltaan sekä lähisuhdeväkivallan esiintyvyyteen liittyen. Tilastojen tuloksista pystyttiin näkemään, kuinka seksuaaliväkivallan kokemukset usein tapaavat kerääntyä enemmän naisväestön puolelle. Jos tarkastelusta jätettiin pois lapsuudessa koettu seksuaaliväkivalta, seksuaaliväkivaltaa oli kokenut naisista 37 prosenttia ja miehistä 9 prosenttia.⁷³ Netissä luvattomasti levitetyt intiimit kuvamateriaalit ovat myös yleistyneet. Direktiiviehdotuksen perusteluissa naisiin kohdistuva väkivalta määritellään seuraavasti:

”Naisiin kohdistuva väkivalta on sukupuoleen perustuvaa väkivaltaa, joka kohdistetaan naiseen hänen naiseutensa vuoksi tai joka vaikuttaa suhteettomasti naisiin. Se tarkoittaa kaikkia sellaisia sukupuoleen perustuvia väkivallantekoja tai tällaisilla teoilla uhkaamista, jotka aiheuttavat tai voivat aiheuttaa fyysistä, seksuaalista, psyykkistä tai taloudellista haittaa tai kärsimystä. Määritelmä kattaa seksuaaliväkivaltarikokset, mukaan lukien raiskaus, naisten sukuelinten silpominen, pakkoavioliitto, pakkoabortti tai -sterilointi, ihmiskauppa seksuaalista riistoa varten, vainoaminen, seksuaalinen häirintä, naismurha, vihapuhe ja sukupuoleen perustuvat rikokset sekä erilaiset verkkoväkivallan muodot, mukaan lukien luvattomasti tapahtuva intiimin materiaalin jakaminen tai käsittely, verkkoahdistelu ja verkkohäirintä.”⁷⁴

Naisiin sekä tyttöihin kohdistuvaa väkivaltaa pidetään yhtenä järjestelmällisimmistä ja yleisimmistä ihmisoikeusloukkauksista maailmassa. EU:ssa naisista 45–55 % on kokenut seksuaalista häirintää 15 vuoden iästä lähtien. Myös verkossa tapahtuva väkivalta eli verkkoväkivalta on lisääntynyt. Verkkoväkivalta tarkoittaa ilman suostumusta tapahtuvaa intiimien kuvien jakamista, verkkoahdistelua, verkkohäirintää ja yllyttämistä väkivaltaan tai vihaan.⁷⁵ Direktiivin ehdotuksen mukaan vuonna 2020 arvioitiin, että puolet nuorista naisista oli kokenut sukupuoleen perustuvaa verkkoväkivaltaa. Verkkoväkivalta voi ilmetä myös naisiin kohdistettuna systemaattisena *maalittamisena*. Verkkoväkivalta vaikuttaa erityisesti julkisessa elämässä aktiivisiin toimiviin naisiin, esimerkiksi poliitikkoihin, toimittajiin sekä

⁷²Ministry of justice – Finland: Oikeusministeriön verkkosivut: Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaa tehostetaan EU:ssa.

⁷³Tilastokeskus 2021: Sukupuolistunut väkivalta ja lähisuhdeväkivalta Suomessa 2021.

⁷⁴Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumiseksi – Ehdotuksen tausta – Ehdotuksen perustelut.

⁷⁵Eurooppa-neuvosto – Euroopan unionin neuvoston verkkosivut: EU:n toimet naisiin kohdistuvan väkivallan lopettamiseksi.

ihmisoikeuksien puolustajiin. Tällainen toiminta voi johtaa naisten vaientamiseen, haitata heidän osallistumistaan yhteiskuntaan sekä horjuttaa Euroopan unionin sääntelyssä vahvistettua demokratian periaatetta.⁷⁶ Tilastokeskus teki myös vuonna 2021 kyselyn Suomessa tapahtunutta sukupuolistunutta väkivaltaa sekä lähisuhdeväkivaltaa koskien. Sen mukaan joka neljäs 16–74-vuotias on kokenut verkossa digitaalista väkivaltaa tai häirintää, ja jopa joka toinen on todistanut sitä. Yhteensä kyselyyn vastanneista 58 prosentilla on joko omakohtaisia kokemuksia verkossa tapahtuvasta digitaalisesta väkivallasta ja häirinnästä tai niiden todistamisesta. Naiset raportoivat miehiä useammin sekä omakohtaisia kokemuksia että väkivallan tai häirinnän todistamista. Verkossa tapahtuvan digitaalisen väkivallan tai häirinnän kohteeksi joutumisesta sekä henkilöihin ja ihmisryhmiin kohdistuvien vihamielisten tai halventavien hyökkäysten kohtaamisesta tehtiin kysely Tilastokeskuksen Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö -tutkimuksessa. Sen tuloksien mukaan 8 prosenttia 16–89-vuotiaista on joutunut joskus internetissä häirinnän kohteeksi. Tällaisella tarkoitettiin muun muassa yksityisten tai perättömien tietojen levittämistä tai ilman lupaa jaettuja kuvia.⁷⁷ Verkossa tapahtuva verkkohäirintä ja muunlainen verkkoväkivalta on siis kiistämättä laaja-alaista. Myös väkivallan sukupuolittuneisuus perustelee sitä, että naisen asema tarvitsee erityissuojaa lainsäädännön nojalla.

Istanbulin yleissopimus on Euroopassa ensimmäinen oikeudellisesti sitova sopimus naisten suojelemiseksi väkivallalta⁷⁸, muttei se ota kuitenkaan huomioon viime aikoina syntyneitä kehityskulkuja kuten naisiin kohdistuvaa verkkoväkivaltaa.⁷⁹ Direktiivi sisältää yleissopimuksesta puuttuvat naisiin kohdistuvat väkivallan muodot ja asettaa niiden kriminalisoinnille vähimmäisvaatimukset. Direktiivin ehdotuksessa todettiin, että aikaisempi verkkoväkivaltaan kohdistuva lainsäädäntö on ollut siihen saakka sekä jäsenvaltioissa että EU:ssa hyvin hajanaista. Kyseessä on näin ollen ensimmäinen säädös, jossa nimenomaisesti säädetään tämän tyyppisestä väkivallasta. Direktiivin tarkoituksena oli myös erityisesti kriminalisoida tietyt verkkoväkivaltamuodot. Tällaisten väkivaltamuotojen kuvataan olevan sellaisia, jotka kohdistuvat suhteettomasti naisiin, joita ei oteta riittäväällä tavalla huomioon kansallisella tasolla ja jotka kuuluvat voimassa olevien oikeusperustojen johdosta EU:n toimivaltaan. Toisena toimenpiteenä mainittiin tarve varmistaa, että

⁷⁶ Eurooppa-neuvosto – Euroopan unionin neuvoston verkkosivut: EU:n toimet naisiin kohdistuvan väkivallan lopettamiseksi ja Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta – Ehdotuksen tausta – Ehdotuksen perustelut.

⁷⁷ Attila ym. 2023: Etenkin nuoret naiset kokeneet tai todistaneet verkossa digitaalista väkivaltaa tai häirintää.

⁷⁸ Ulkoministeriön verkkosivut 2011: Euroopan neuvoston voimassa olevat ihmisoikeussopimukset - Yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta.

⁷⁹ Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta – Ehdotuksen tausta – Ehdotuksen perustelut.

verkkoväkivaltarikoksiin liittyvä verkkosisältö poistetaan ja tarjotaan oikeussuojakeinoja käyttäjille, joihin rikos on vaikuttanut.⁸⁰

Direktiivin tavoitteena oli myös täydentää ehdotettua asetusta digitaalisten palvelujen sisämarkkinoista (digipalvelusäädös). Komissio pyrki digipalvelusäädöksellä suojelemaan perusoikeuksia verkossa ja puuttumaan verkkoympäristön riskeihin, mukaan lukien naisten turvallisuusriskit verkossa. Direktiivillä oli aikomus parantaa digipalvelusäädöstä seuraavasti: direktiivi sisältää huolellisuusvelvoitteita tietyille välityspalveluille, jotta laitonta verkkosisältöä voidaan torjua entistä tehokkaammin. Siinä ei kuitenkaan anneta EU:n tason määritelmää tällaiselle laittomalle sisällölle. Lisäksi direktiivi täydentää digipalvelusäädöstä sisällyttämällä verkkoväkivaltarikoksia koskevat vähimmäissäännöt ja varmistamalla, että kansallisilla oikeusviranomaisilla on valtuudet määrätä välityspalvelujen tarjoajat toimimaan tiettyjä laittomia sisältöjä vastaan. Kyse on sellaisesta laittomasta sisällöstä, jota tässä ehdotuksessa määritellään verkkoväkivallaksi.⁸¹

4.2.2 Verkkoväkivallan kriminalisoinnista

Direktiivin 1 artiklan mukaan direktiivissä vahvistetaan naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä ja torjumista koskevat säännöt. Siinä vahvistetaan vähimmäissäännöt, jotka koskevat a) rikosten ja seuraamusten määrittelyä naisten ja lasten seksuaalisen hyväksikäytön sekä tietokonerikollisuuden alalla, b) naisiin kohdistuvan väkivallan tai perheväkivallan kaikkien muotojen uhrien oikeuksia ennen rikosoikeudellista menettelyä, sen kuluessa ja tarvittavan ajan sen jälkeen, c) uhrien suojelua ja tukemista sekä ennaltaehkäisyä ja varhaista tilanteeseen puuttumista.⁸² Meneillään olevan digitaalisen muutoksen nopeuden sekä verkkoväkivallan lisääntymisen johdosta direktiivissä säädetään muun muassa myös tiettyjä kyberrikoksia koskevista vähimmäissäännöistä: intiimin tai manipuloidun materiaalin suostumukseton jakaminen (5 artikla), verkkovainoamista koskevat rikokset (6 artikla) ja verkkohäirintää koskevat rikokset (7 artikla).⁸³

⁸⁰ Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta – Ehdotuksen tausta – Ehdotuksen perustelut.

⁸¹ Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta – Ehdotuksen tausta – Ehdotuksen perustelut.

⁸² Direktiivi (EU) 2024/1385, art. 1.

⁸³ Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta – Ehdotuksen tausta – Ehdotuksen perustelut ja Direktiivi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta, art. 5–7.

Direktiivin johdanto-osan 17 kohdassa kerrotaan, kuinka on tarpeellista säätää yhdenmukaistetuista rikosten ja seuraamusten määritelmistä tiettyjen verkkoväkivallan muotojen osalta. Tällä viitataan tilanteisiin, kun väkivalta liittyy erottamattomasti tieto- ja viestintäteknologioiden (TVT) käyttöön ja näitä teknologioita käytetään merkittävällä tavalla moninkertaistamaan rikoksen haitallisen vaikutuksen vakavuutta, jolloin rikoksen piirteet muuttuvat. Verkkoväkivalta voi muun muassa saada naiset vaikenemaan ja vaikeuttaa heidän osallistumistaan yhteiskuntaan yhdenvertaisesti miesten kanssa. Verkkoväkivalta vaikuttaa myös naisiin ja tyttöihin suhteettomasti koulutusympäristöissä, mikä tämä vaikuttaa haitallisesti heidän jatkokoulutukseensa ja mielenterveyteensä, aiheuttaa sosiaalista syrjäytymistä, ahdistusta ja itsetuhoisuutta ja voi ääritapauksissa jopa johtaa itsemurhaan.⁸⁴ Haitallisten vaikutusten moninkertaistamisella voidaan tarkoittaa myös seksuaalisten syväväärnönsten jakamista joukkoviestintävälineellä esimerkiksi julkiselle verkkoalustalle siten, että sisällön näkemiseen ei aseteta minkäänlaisia rajoitteita. Tällainen näkyvyys voi lisätä mittavasti negatiivisia vaikutuksia, joita sisällössä esiintyvälle henkilölle aiheutuu.

Verkkoväkivallan ja sen haittavaikutuksien taustaa avataan johdannon 18 kohdassa. Tieto- ja viestintäteknologioiden käyttöön sisältyy riski tiettyjen verkkoväkivallan muotojen helposta, nopeasta sekä laajamittaisesta moninkertaistumisesta. Tämä synnyttää selvän riskin, että uhrille aiheutetaan syvää ja pitkäaikaista haittaa taikka, että tällaista haittaa pahennetaan. Johdannossa viitataan moninkertaistamisen mahdollisuuteen, joka on edellytyksenä useille direktiivissä määritellyille verkkoväkivaltarikoksille. Tällainen mahdollisuus on myös otettava huomioon tunnusmerkistötekijässä, joka koskee tietyn materiaalin saattamista ”yleisön käytettäviin” TVT:n avulla.⁸⁵ Tämä on perusteltua, koska yksi verkkoväkivaltaan liittyvistä suurimmista ongelmista on vastuukysymyksissä ja rangaistusten kohdistamisessa. Se, että yleisövaikutuksen aikaansaaminen vaikuttaisi teon rangaistavuuteen, voisi nostaa kynnystä arkaluontoisen materiaalin levittämiseen tai eteenpäin jakamiseen. Algoritmitekniikat voivat muodostaa haasteen lainsäätäjille määrittää, millainen materiaalin levittäminen tulkitaan tahalliseksi tai tuottamukselliseksi. Pelkkä videon alusta loppuun katsominen voi jo vaikuttaa videoiden näkyvyyteen suurelle yleisölle. Näin ollen tärkeää on rajata, millainen vuorovaikutus synnyttää rikosoikeudellisen vastuun taikka vahingonkorvausvelvollisuuden. Epäilyllinen määrittäminen voi osoittautua työlääksi esimerkiksi seksuaalisen kuvan levittämisessä, kun kuvaa ovat voineet jakaa lukuisat osapuolet eteenpäin. Samoin videoihin ja kuviin reagointi edesauttaa materiaalin leviämistä entisestään, mutta tällainen reagointi voi myös johtua yksilön huolimattomuudesta.

⁸⁴ Direktiivi (EU) 2024/1385, Johdanto kohta 17.

⁸⁵ Direktiivi (EU) 2024/1385, Johdanto kohta 18.

Ihmiset saattavat verkossa toimiessaan unohtaa, kuinka myös siellä jaettu sisältö tai oma toiminta voi vaikuttaa vahinkotilanteen pahentumiseen.

Direktiivissä määritellyt, asiaan liittyvät rikokset on rajattu toimintaan, joka on omiaan aiheuttamaan vakavaa haittaa tai vakavaa psyykkistä haittaa uhrille, tai toimintaan, joka on omiaan saamaan uhrin vakavasti pelkäämään oman turvallisuutensa tai huollettavien turvallisuuden puolesta. Tällainen rajausta on tehty, jotta vähimmäissäännöt vahvistettaisiin vain verkkoväkivallan vakavimpia muotoja varten. Johdanto-osassa painotetaan, kuinka direktiivin tarkoituksena on asettaa vain vähimmäistason oikeudellinen kehys, ja jäsenvaltiot voivat vapaasti ottaa käyttöön tai pitää voimassa tiukempia rikosoikeudellisia sääntöjä.⁸⁶

Direktiivissä mainituista verkkoväkivallan muodoista olennainen tutkimuskysymyksen kannalta on henkilöstä luvatta verkossa jaettu materiaali, joka on omiaan aiheuttamaan vahinkoa sen levittämisen avulla. Toisen henkilön ilmeisen seksuaalinen toiminta tai intiimialueita esittävien kuvien, videoiden tai samankaltaisen materiaalin saattaminen TVT:n avulla yleisön käytettäviin ilman kyseisen henkilön suostumusta voi olla erittäin haitallista uhreille. Tähän vaikuttaa etenkin, kuinka helppoa, nopeaa ja laajaa tällaisen materiaalin levittäminen ja rikoksen tekeminen voi olla, sekä sen intiimi luonne.⁸⁷

Kyseistä teon muodosta säädetään direktiivin 5 artiklassa, jonka mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että seuraava tahallinen toiminta säädetään rikoksena rangaistavaksi: a) toisen henkilön ilmeisen seksuaalinen toiminta tai intiimialueita esittävien kuvien, videoiden tai samankaltaisen materiaalin saattaminen TVT:n avulla yleisön käytettäviin ilman kyseisen henkilön suostumusta, kun tällainen toiminta on omiaan aiheuttamaan vakavaa haittaa kyseiselle henkilölle; b) kuvien, videoiden tai samankaltaisen materiaalin tuottaminen, manipulointi tai muokkaaminen siten, että luodaan vaikutelma siitä, että henkilö osallistuu ilmeisen seksuaaliseen toimintaan, ja sen jälkeen näiden kuvien, videoiden tai samankaltaisen materiaalin saattaminen TVT:n avulla yleisön käytettäviin ilman kyseisen henkilön suostumusta, kun tällainen toiminta on omiaan aiheuttamaan vakavaa haittaa kyseiselle henkilölle; c) a ja b alakohdassa tarkoitettulla toiminnalla uhkailu tarkoituksena pakottaa henkilö tekemään tai sallimaan tietty teko tai olemaan tekemättä tiettyä tekoa.⁸⁸

Artiklassa 5 säädetyn teon tulisi kattaa kaiken tyyppinen seksuaalinen materiaali, kuten kuvat, valokuvat ja videot, myös seksualisoivat kuvat ja audio- ja videoleikkeet. Rikoksen olisi

⁸⁶ Direktiivi (EU) 2024/1385, Johdanto kohta 18.

⁸⁷ Direktiivi (EU) 2024/1385, Johdanto, kohta 19.

⁸⁸ Direktiivi (EU) 2024/1385, art. 5.

katettava lisäksi toiminta, jossa suostumuksetonta materiaalia tuotetaan, manipuloidaan tai muutetaan muun muassa kuvien editoinnilla. Materiaalin tuottamiseen lukeutuu myös tekoälyn avulla luotu aineisto, jolla luodaan vaikutelma siitä, että henkilö osallistuu seksuaalisiin tekoihin. Tarkennuksena tällainen materiaali lukeutuu rikokseen siltä osin kuin materiaali saatetaan myöhemmin TVT:n avulla yleisön käytettäviin ilman asianomaisen henkilön suostumusta. Myös tällaisen materiaalin levittämisen uhkaaminen olisi katsottava direktiivillä rangaistavaksi, jotta voidaan turvata uhrien oikeusasema tarpeeksi kattavasti.⁸⁹

Rajauksia rangaistavuuteen on asetettu seuraavasti: aiemmin mainittua tekoa ei olisi säädettävä rangaistavaksi, jos kyseisen teon rangaistavaksi säätämättä jättäminen on tarpeen, jotta voidaan turvata perusoikeuskirjassa suojatut perusoikeudet, etenkin sananvapaus, johon sisältyy vapaus vastaanottaa ja levittää tietoa ja ajatuksia avoimessa ja demokraattisessa yhteiskunnassa, sekä taiteen ja tieteen vapaus, mukaan lukien akateeminen vapaus. Rikoksen ei tulisi myöskään kattaa materiaalin käsittelyä viranomaisissa, mikäli käsittelylle löytyy perusteet kuten rikosoikeudellisia menettelyjä varten taikka rikosten ehkäisemiseksi.⁹⁰

Kyseinen artikla kriminalisoi teot, joissa henkilö levittää vastaanotettua tai itse valmistettua seksuaalista materiaalia taikka uhkailee tällaisella teolla. Tärkeää on huomioida, kuinka jo artiklan otsikossa mainitaan toisena vaihtoehtona ”manipuloitu” materiaali. Tämä viittaa siihen, että säännöksellä on haluttu nimenomaan vastata myös tekoälyllä tuotetun materiaalin ongelmaan. Uhkaukseen liittyvässä alakohdassa c on otettu huomioon myös mahdolliset kiristystapaukset. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi, kun tekijällä on taloudellinen intressi, jonka vuoksi hän uhkailee toista osapuolta materiaalin levittämisellä. Tällöin myös suojeltavina oikeushyvinä olisi muun muassa henkilön itsemääräämisoikeus riippumatta, mikä kiristysten kohteena on, sekä kohteen henkinen terveys ja turvallisuuden tunne. Uhkaustilanteissa henkilö voi nimittäin kokea muun muassa huomattavaa stressintasoja tai häpeän tunnetta. Vaikka kyseessä onkin eräänlaiset vähimmäisvaatimukset, ovat ne laajuudeltaan kuitenkin varsin kattavat vastaamaan seksuaalisilla syvävääreännöksillä aiheutettuihin loukkauksiin.

Kuvien ja videoiden valmistaminen tai tuottaminen ei kuitenkaan yksinään synnytä edellytyksiä rangaistavuudelle vaan materiaalin saattaminen TVT:n avulla yleisön käytettäviin, on oleellinen osa tunnusmerkistöä, jotta henkilöä voidaan rangaista. Sääntely ei vastaa siihen, miten arvioitaisiin tilannetta, jossa henkilö loisi manipuloitua syvävääreännösmateriaalia, mutta toinen osapuoli jakaisi sen hänen puolestaan. Lainsäädännössä taikka oikeuskäytännössä olisi

⁸⁹ Direktiivi (EU) 2024/1385, Johdanto, kohta 19.

⁹⁰ Direktiivi (EU) 2024/1385, Johdanto, kohta 20 ja art. 5 kohta 2.

näin tarve tarkoittaa rajanvetoa, milloin tällainen toiminta katsottaisiin esimerkiksi rikoskumppaneina toteutetuksi teoksi, milloin materiaalin luoneen henkilön katsotaan jättäneen materiaalin sillä tavalla muiden saataville, että hänen katsotaan edesauttaneen sen levittämisessä sekä milloin materiaalin tuottaneelle henkilölle ei voida määrätä rangaistusta.

Taustalla on todennäköisesti aiemmin mainittu perustelu siitä, että direktiivillä asetetaan ainoastaan vähimmäisvaatimukset vakavimpiin verkkoväkivallan muotoihin⁹¹. Siihen, onko täysikäiseen yksilöön kohdistuvan, seksuaalisen materiaalin hallussapito erikseen rikosoikeudellisesti rangaistavaa voi vaikuttaa esimerkiksi tulkinnalliset ongelmat sekä suojeltavat oikeushyvät. Alaikäiselle henkilölle pelkkä tieto siitä, että hänestä on valmistettu seksuaalista materiaalia, voi vaikuttaa negatiivisesti hänen kehitykseensä ja loukkaa lailla suojattavaa oikeushyvää lapsen seksuaalisesta koskemattomuudesta. Lapsiin kohdistuvan seksuaalisen materiaalin tuottaminen ja hallussapito on säännelty erikseen kansainvälisellä sekä kansallisella tasolla rikosoikeudellisesti rangaistavaksi. Täysikäistä henkilöä koskevaa seksuaalista materiaalia voidaan suostumuksellisesti tuottaa ja usein aikuisille seksi onkin varsin luonnollinen osa elämää. Tämän vuoksi Aiemmin jo mainittiin, kuinka rikosoikeutta pidetään viimesijaisena keinona puuttua yksilön käyttäytymiseen tai suojata tiettyä oikeushyvää. Jos materiaalin hallussapidolle ei nähdä mitään luonnollista selkeää vahinkoa, jota hallussapito aiheuttaisi, on perusteltua, ettei sitä otettu huomioon direktiivissä, jossa annetaan määräykset seksuaalisen verkkoväkivallan vakavimmista muodoista. Materiaalin levittämisestä aiheutuva psyykkinen haitta, mainehaitta sekä jopa taloudelliset vahingot perustelevat rajanvetoa materiaalin julkaisuun. Toisaalta seksuaalisen materiaalin hallussapitoon liittyvä sääntely on mahdollista toteuttaa kansallisella tasolla direktiiviä täydentäen.

Rikoksen tunnusmerkistö kattaa myös tilanteet, joissa materiaalin saattaminen TVT:n avulla yleisön käytettäviin tapahtuu ilman uhrin suostumusta. Suostumuksetta levittämiseen ei vaikuta myöskään se, että uhri olisi itse osallistunut materiaalin tuottamiseen.⁹² Tarkennus on oleellinen, koska vaikka henkilö olisi antanut luvan seksuaalisen materiaalin tuottamiseen itsestään yksityiskäyttöön, loukkaa kuvan levittäminen kohteen uhrin seksuaalista itsemääräämisoikeutta ylittämällä sen alueen, mihin oli materiaalin hallintaan annettu suostumus. Tämä myös suojaa kostopornografian kohteeksi joutuneita uhreja esimerkiksi tilanteissa, joissa uhrin entinen puoliso hyväksikäyttää uhrista saatua materiaalia tämän häpäisemiseen. Tarkennus voi myös soveltua syvävääreännöksillä luotuihin seksuaalisiin

⁹¹ Ks. Direktiivi (EU) 2024/1385, Johdanto, kohta 24.

⁹² Direktiivi (EU) 2024/1385, Johdanto, kohta 19.

sisältöihin sillä niitäkin voidaan tehdä osapuolten välillä alun perin yhteisymmärryksessä kuitenkin antamatta suostumusta niiden levittämiseen.

Direktiivin 7 artiklassa säädetään verkkohäirinnästä. Sen d alakohdan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että muun muassa tahallisesti toisen henkilön henkilötietoja sisältävän materiaalin saattaminen TVT:n avulla yleisön käytettäviin ilman kyseisen henkilön suostumusta muiden henkilöiden yllyttämiseksi aiheuttamaan kyseiselle henkilölle ruumiillista tai vakavaa psyykkistä haittaa säädetään rikoksena rangaistavaksi.⁹³ Alakohta d täydentää artiklaa 5 siinä määrin, kun jaettavaa materiaalia ei katsota seksuaalisesti loukkaavasti vaan painottuu enemmän yksityisyyden suojan loukkaukseen. Verkkohäirinnästä säädetty artikla voidaan näin nähdä eräänlaisena yleissäännöksenä, joka muita säännöksiä täydentäen kattaa muut verkossa tapahtuvan väkivallan muodot.

Direktiivin artikloissa 8 (verkon kautta väkivaltaan tai vihaan yllyttäminen) ja 9 (yllytys, avunanto ja yritys) säädetään erilaisista teon muodoista ja artiklassa 10 säädetään tekojen seuraamuksista. Sen mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että 3–9 artiklassa tarkoitetuista rikoksista määrätään tehokkaat, oikeasuhteiset ja varoittavat rikosoikeudelliset seuraamukset.⁹⁴ Direktiivissä on myös määrätty vahingonkorvausvelvollisuudesta uhrille aiheutuneesta vahingosta. Direktiivin 24 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että uhrilla on oikeus vaatia kansallisen lainsäädännön mukaisesti rikosentekijältä täyttä korvausta vahingoista, jotka ovat aiheutuneet naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tai perheväkivaltaa koskevista rikoksista. Artiklan 2 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on tarvittaessa varmistettava, että uhri voi saada korvauspäätöksen rikosoikeudellisen menettelyn kuluessa.⁹⁵

Raskauttavista asianhaaroista säädetään 11 artiklassa. Etenkin tutkimuksessa käsitellyn kysymyksen kannalta oleellisia raskauttaviksi katsottavia asianhaaroja ovat seuraavat: 1) rikos tai muu naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tai perheväkivaltaa koskeva rikos on tehty toistuvasti, 2) rikos on kohdistettu henkilöön, joka on haavoittuvassa asemassa erityisten olosuhteiden, esimerkiksi riippuvuusaseman taikka ruumiillisen, henkisen, älyllisen tai aisteihin liittyvän vamman vuoksi, 3) toiminta on aiheuttanut uhrin kuoleman tai aiheuttanut uhrille vakavaa ruumiillista tai psyykkistä haittaa, 4) rikosentekijä on aiemmin tuomittu samanlaisista rikoksista, 5) rikos on kohdistettu entiseen tai nykyiseen puolisoon tai kumppaniin, rikoksen on tehnyt perheenjäsen tai uhrin kanssa asuva henkilö, 6) rikos on kohdistettu henkilöön siksi, että hän toimi julkisena edustajana, toimittajana tai ihmisoikeuspuolustajana, 7) rikoksen

⁹³ Direktiivi (EU) 2024/1385, art. 7.

⁹⁴ Direktiivi (EU) 2024/1385, art. 8–9.

⁹⁵ Direktiivi (EU) 2024/1385, art. 24 kohta 1–2.

tarkoituksena on ollut rankaista uhria hänen seksuaalisesta suuntautumisestaan, sosiaalisesta sukupuolestaan, ihonväristään, uskonnostaan, yhteiskunnallisesta alkuperästään tai poliittisista näkemyksistään tai 8) rikoksen on tehnyt kaksi tai useampia henkilöitä yhdessä.⁹⁶

Sääntelyssä on siis otettu huomioon myös verkkoväkivallalle mahdollisia motiiveja, kuten erotilanteet, syrjintä, julkisuuden henkilön häpäisy. Huomioon otetaan myös uhrin haavoittuvainen asema, uhrin ja tekijän väliset suhteet, teosta johtuvat haittavaikutukset sekä rikokseen osallistuneiden määrä ja toistuvuus. Raskauttavien asianhaarojen kattavuus osoittaa myös, kuinka sääntelyssä halutaan varmistaa rangaistusten oikeasuhtaisuus itse tekoon nähden.

4.2.3 Uhreille suunnatut tukipalvelut ja rikosten ennaltaehkäisy

Direktiivi asettaa jäsenvaltioille velvoitteen varmistaa uhrille mahdollisuuden tehdä ilmoituksia verkossa tai muun käytettävissä olevan ja suojatun TVT:n avulla, jotta naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja perheväkivallasta voitaisiin ilmoittaa, ainakin sellaisten verkkorikosten osalta kuin intiimin tai manipuloidun materiaalin suostumukseton jakaminen, verkkovainoaminen, verkkohäirintä ja verkon kautta väkivaltaan tai vihaan yllyttäminen direktiivissä määritellyn mukaisesti. Uhrien olisi voitava ladata ilmoituksensa tueksi materiaalia, kuten kuvakaappauksia väitetyistä väkivaltaisesta käyttäytymisestä.⁹⁷ Tällainen mahdollisuus voi koskea myös seksuaalisesti loukkaavista kuvista otettujen kuvakaappauksien välittämistä eteenpäin.

Jäsenvaltioille on lisäksi asetettu velvoite varmistaa kattavan tuen ja suojelun antaminen kaikkien toimivaltaisten viranomaisten ja asiaankuuluvien elinten toimesta. Kaikkien tällaisten elinten olisi osallistuttava uhrien riskien ja asianmukaisten tukitoimenpiteiden arviointiin jäsenvaltioiden antamien selkeiden ohjeiden perusteella. Toimivaltaisten viranomaisten olisi tarkasteltava henkilökohtaista arviointia säännöllisin väliajoin uudelleen sen varmistamiseksi, että uhrin mikään uusi suojele- tai tukitarve ei ole jäänyt huomaamatta. Jotta jaettu, loukkaava materiaali saataisiin viipymättä poistetuksi taikka estettyä pääsy materiaaliin, olisi jäsenvaltioiden säänneltävä erityisesti kansallisten viranomaisten valtuuttamisesta antamaan säilytyspalvelun tarjoajille määräyksiä poistaa ja estää pääsy tällaiseen materiaaliin. Kansallisten viranomaisten olisi myös voitava osoittaa muille asiaankuuluville välityspalvelun tarjoajille määräyksiä pääsyn estämisestä. Tärkeää on kuitenkin tällaisissa rajoittavissa tai

⁹⁶ Direktiivi (EU) 2024/1385, art. 11.

⁹⁷ Direktiivi (EU) 2024/1385, Johdanto, kohta 30.

materiaalia poistavissa toimenpiteissä punnita huolellisesti kaikki asiaan liittyvät oikeudet ja edut tapauskohtaisesti.⁹⁸

Direktiivissä säädetään myös uhreille tarjotuista erityistukipalveluista. Niitä olisi tarjottava tukea naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan kaikkien muotojen uhreille, muun muassa seksuaaliväkivallan, naisen sukuelinten silpomisen, pakkoavioliiton, pakkoabortin ja -steriloinnin, seksuaalisen häirinnän ja verkkoväkivallan eri muotojen uhreille. Uhreille olisi myös tarjottava erityistukipalveluja riippumatta siitä, ovatko he tehneet virallisen rikosilmoituksen. Direktiivin 4 luvussa (artiklat 25–33) säädetään tarkemmin uhreille tarjottavasta erityistuesta ja 5 luvussa (artiklat 34–37) taas väkivallan ennaltaehkäisystä sekä varhain tilanteeseen puuttumisesta.⁹⁹ Naisten Linjan Turv@verkko -hanke selvitti kyselyllä muun muassa, millaisia seurauksia verkkohäirintä on aiheuttanut naisille ja sukupuolivähemmistöille. Verkkohäirintä aiheutti kyselyyn vastanneissa huomattavasti vakavaa psyykkisiä ja fyysistä oireilua. Yleisimpiä seurauksia häirinnästä olivat ahdistuneisuus (79 %), itsetunnon lasku (73 %) ja mielialan vaihtelut (64 %). Yli puolet vastaajista ilmoittivat lisäksi kokeneensa häpeää (58 %), pelkoa (58 %) sekä voimattomuuden tunnetta (54 %). Huomattavalla osalla vastaajista verkkoviha on johtanut myös uupumukseen (45 %), univaikeuksiin (40 %), masennukseen (39 %) sekä syyllisyyden tunteeseen (35 %). Muita seurauksia olivat muun muassa paniikkikohtaukset (28 %), lisääntynyt päihteiden käyttö (18 %) ja traumaperäinen stressihäiriö (PTSD) (11 %). Myös viha, ärtymys, suru, suuttumus, sosiaalinen ahdistus sekä itsensä eristys mainittiin vastauksissa. Noin viidesosalle (21 %) vastaajista verkkohäirintä aiheutti myös itsetuhoisuutta.¹⁰⁰ Tukitoimenpiteillä on siis huomattava merkitys osana verkkoväkivaltaa kokeneiden aseman turvaamisessa. Psykkisten oireiden hoitaminen ei ole myös lineaarista ja voi jättää vuosikausiksi uhrin käyttäytymisessä ja vuorovaikutuksessa näkyvät jäljet.

Direktiivin 20 artiklan 1 kohdassa teon kohteen asemaa suojaavista toimenpiteistä määrätään uhrien yksityiselämän suojelusta ja sen mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että uhrin aiempaa seksuaalista käyttäytymistä tai muita siihen liittyviä uhrin yksityiselämää koskevia seikkoja koskevat todisteet sallitaan rikosoikeudellisissa menettelyissä ainoastaan, jos se on asian kannalta olennaista ja tarpeellista. Jäsenvaltioiden on myös toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että direktiivin 5 artiklan 1 kohdan a ja b alakohdassa sekä 7 ja 8 artiklassa tarkoitettu verkossa yleisesti käytettävissä oleva materiaali poistetaan viipymättä

⁹⁸ Direktiivi (EU) 2024/1385, Johdanto, kohta 40 ja 53.

⁹⁹ Direktiivi (EU) 2024/1385, Johdanto, kohta 57.

¹⁰⁰ *Lakeus* ym. 2021, s. 3–5.

tai siihen pääsy estetään, sanotun kuitenkin rajoittamatta digipalvelusäädöksen soveltamista.¹⁰¹ Direktiivin johdannon mukaan, jotta direktiivissä määriteltyjen verkkoväkivaltarikosten uhrin voivat tosiasiallisesti käyttää oikeuksiaan saada tällaisiin rikoksiin liittyvä laiton materiaali poistettua, jäsenvaltioiden olisi edistettävä itsesääntelyyhteistyötä asiaankuuluvien välityspalvelun tarjoajien välillä. Jotta voidaan varmistaa, että tällainen materiaali havaitaan varhain ja siihen puututaan tehokkaasti ja että tällaisten rikosten uhreja autetaan ja tuetaan asianmukaisesti, jäsenvaltioiden olisi myös helpotettava jo olemassa olevien vapaaehtoisten itsesääntelytoimenpiteiden käyttöönottoa tai lisättävä tietoisuutta niistä.¹⁰²

Kappaleessa käsitelty direktiivi kattaa kaikkein tarkimmin tutkimuksen aiheessa tarkoitettua oikeusloukkauksen syväväärennöksistä. Se käsittelee nimenomaisesti tekoälyllä tuotettua materiaalia ja niillä aiheutettuja vahinkoja. Direktiivi sääntelee myös sekä rikosoikeudellista että vahingonkorvausoikeudellista vastuuta ja määrää jäsenvaltioiden velvoitteesta tarjota tukipalveluita rikoksen kohteena oleville uhreille. Verkkoväkivalta on aito ja vakava uhka tänä päivänä ja tämä on osattu ottaa huomioon EU-sääntelyssä. Kuitenkin direktiivi asettaa jäsenvaltioille velvoitteen jatkotoimenpiteisiin ja jättää valinnanvapauden päättää, vaatiiko tämänhetkinen tilanne direktiivissä määrättyjä vähimmäisvaatimuksia tiukempaa sääntelyä. Jotta direktiivillä tarkoitettut oikeusvaikutukset voidaan saada tuotua kansalliseen oikeuteen täyden potentiaalinsa mukaisesti, vaatii se kansalliselta lainsäätäjältä tarkastelua, kuinka ottaa direktiivin asettamat velvoitteet huomioon.

4.3 EU:n digipalvelusäädös

Digipalvelusäädös oli maailman ensimmäinen digialan säädös, jolla digitaaliset yritykset asetettiin vastuunalaiseksi niiden alustoilla julkaistusta sisällöstä kaikkialla EU:ssa. EU:n neuvosto hyväksyi digipalvelusäädöksen 4. lokakuuta vuonna 2022. Digipalvelusäädöksen uusia sääntöjä on sovellettu helmikuun 17.päivä vuodesta 2024 lähtien ja nykyään uusien sääntöjen nojalla digipalvelusäädös muun ohessa koskee kaikkia verkkoalustoja. Digipalvelusäädöksen tavoitteena oli muodostaa turvallisempi verkkoympäristö digipalvelujen käyttäjille sekä yrityksille. Lisäksi sen tarkoituksena oli suojella perusoikeuksia digitaalisessa ympäristössä vahvistamalla uusia sääntöjä, jotka koskevat muun muassa: 1) laittoman verkkosisällön torjuntaa noudattaen kaikilta osin perusoikeuskirjaa 2) verkkoympäristön

¹⁰¹ Direktiivi (EU) 2024/1385, Johdanto, art. 23 kohta 1.

¹⁰² Direktiivi (EU) 2024/1385, Johdanto, kohta 86.

yhteiskunnallisten riskien torjuntaa, 3) verkossa toimivilla markkinapaikoilla toimivien elinkeinonharjoittajien jäljitettävyyttä, 4) verkkoalustojen avoimuustoimia ja 5) tehostettua valvontaa.¹⁰³

Digipalvelusäädöksellä asetettiin yrityksille velvoitteita, joiden sisältö riippui yrityksen koosta sekä sen yhteiskunnallisesta vaikutuksesta. Erittäin suuriin verkkoalustoihin sekä verkossa toimiviin hakukoneisiin sovelletaan tiukempia sääntöjä ottaen huomioon niiden keskeinen rooli verkkokaupassa, tiedon levittämisessä ja mielipiteiden ja ajatusten vaihdon helpottamisessa. Tällaisen erityisen suuren verkkoalustan tai verkossa toimivan hakukoneen yksi edellytyksistä on, että sillä on yli 45 miljoonaa aktiivista käyttäjää. Kyseisille yrityksille asetettiin myös muita vaatimuksia. Niiden mukaan mainittujen yritysten ja verkkoalustojen on laadittava vähentämissuunnitelma, johon tehdään tarkastuksia ja joka koskee alustojen aiheuttamia järjestelmäriskkejä, jaettava informaatiota tutkijoiden ja viranomaisten kanssa sekä annettava käyttäjien päättää, haluavatko he saada personoituja suosituksia, ja jos haluavat, millä tavoin. Säädöksen nojalla voidaan määrätä sakkoja ja rangaistuksia yrityksille, jotka jättävät noudattamatta digipalvelusäädöstä. Yritykset, joilla on alle 45 miljoonaa aktiivista käyttäjää, voivat saada rangaistuksia ja sakkoja jäsenmaiden kansallisen lainsäädännön mukaisesti ja yritykset, joilla on yli 45 miljoonaa aktiivista käyttäjää, voivat saada sakkoja, jotka ovat enintään 6 % niiden maailmanlaajuisesta liikevaihdosta.¹⁰⁴ Turun yliopistossa vuonna 2024 syksyllä käynnistettyä akatemiahanketta vetänyt kauppaoikeuden professori ja eurooppaoikeuden dosentti *Tuomas Mylly* on arvioinut kuinka suuri vaikutusvalta suuryrityksillä voi tänä päivänä olla. Perinteisesti perusoikeudet, kuten yksityiselämän suoja ja sananvapaus, ovat toimineet ennemmin valtiollisella tasolla. *Mylly* arvioi tilanteen muuttuneen tähän päivään siten, että teknologiajätit ja alustatoimijat voivat olla jopa vahvempia kuin yksittäiset valtiot. Yhtiöiden toiminta on laajuudeltaan jopa globaalia, ja ne voivat näin vaikuttaa omilla tavoillaan ihmisten perusoikeuksien toteutumiseen. Ilmiötä kutsutaan *digitaaliseksi konstitutionalismiksi*.¹⁰⁵

Digipalveluasetuksen 5 jaksossa on säädetty erittäin suurten verkkoalustojen ja erittäin suurten verkossa toimivien hakukoneiden tarjoajien lisävelvoitteista järjestelmäriskien hallitsemiseksi. Erittäin suurten verkkoalustojen ja erittäin suurten verkossa toimivien hakukoneiden tarjoajille on asetettu digipalveluasetuksessa muun muassa seuraavia tehtäviä:

¹⁰³Eurooppa-neuvosto – Euroopan unionin neuvoston verkkosivut: Digipalvelusäädös ja Euroopan unionin virallinen verkkosivusto. Euroopan digitaalinen valmius: EU:n digipalvelusäädös.

¹⁰⁴Eurooppa-neuvosto – Euroopan unionin neuvoston verkkosivut: Digipalvelusäädös.

¹⁰⁵ Turun yliopiston julkaisu: Teknologiajätit voivat olla jo vahvempia kuin yksittäiset valtiot – Professori Tuomas Myllyn akatemiahankkeessa tutkitaan, mitä se tarkoittaa perusoikeuksille.

- 1) huolellisesti tunnistettava, analysoitava ja arvioitava järjestelmäriskit, joita aiheutuu unionissa niiden palvelujen ja niihin liittyvien järjestelmien suunnittelusta ja toiminnasta ja niiden palvelujen käytöstä unionissa (art. 34),
- 2) otettava käyttöön kohtuullisia, oikeasuhteisia ja tehokkaita riskinvähentämistoimenpiteitä, jotka on mitoitettu vastaamaan asetuksen 34 artiklan mukaisesti tunnistettuja erityisiä järjestelmäriskejä (art. 35),
- 3) tehtävä niiden omalla kustannuksella vuosittaiset, riippumattomat tarkastukset (art. 37),
- 4) annettava sijoittautumispaikan digitaalisten palvelujen koordinaattorille tai komissiolle näiden perustellusta kyseisestä pyynnöstä ja pyynnössä täsmennetyn kohtuullisen ajan kuluessa pääsy tietoihin, jotka ovat tarpeen asetuksen noudattamisen seuraamiseksi ja arvioimiseksi (art. 40),
- 5) perustettava sääntöjen noudattamisen valvontatoiminto, joka on riippumaton operatiivisista toiminnoista ja joka koostuu yhdestä tai useammasta sääntöjen noudattamisen valvojasta, mukaan lukien valvontatoiminnon johtaja (art. 41) ja;
- 6) julkaistava 15 artiklassa tarkoitetut raportit viimeistään kahden kuukauden kuluttua 33 artiklan 6 kohdan toisessa alakohdassa tarkoitetusta soveltamispäivästä ja sen jälkeen vähintään kuuden kuukauden välein (art. 42).

Digipalvelusäädöksen hyötypuolia ovat olleet muun muassa käyttäjien vaikutusmahdollisuuksien lisääntyminen. Säädöksen avulla EU:n verkkokäyttäjillä on mahdollisuus vaikuttaa paremmin näkemäänsä verkkosisältöön ja myös ymmärtää heille näytettyjä mainoksia sekä saada niistä enemmän tietoa. Käyttäjille varmistetaan myös parempi mahdollisuus raportoida laittomasta sisällöstä ja alustalla onkin velvollisuus ilmoittaa käyttäjille tehdyistä päätöksistään ilmoituksiin liittyen. Säädöksen tavoitteena on myös lisätä avoimuutta verkkosisällön moderointia koskevissa säännöissä ja luoda viranomaisille ja tutkijoille paremman mahdollisuuden saada tietoa. Tällainen samalla lisää myös ymmärrystä verkkoympäristöstä, sen yhteiskunnallisista vaikutuksista ja mahdollisista riskeistä. Digipalvelusäädöksen tavoitteena on lisäksi torjua disinformaation leviämistä. Säädöksessä määriteltyjen alustojen on toteutettava toimia, joilla puututaan laittoman sisällön verkossa levittämiseen liittyviin riskeihin sekä otettava käyttöön menettely, jolla käyttäjät voivat ilmoittaa laittomasta sisällöstä, ja toimittava ilmoitusten perusteella nopeasti.¹⁰⁶

Laiton sisältö voi viitata esimerkiksi seksuaalirikoksiin tai yksityisyyteen kohdistuviin rikoksiin. Se viittaa myös naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta annetussa direktiivissä tarkoitettuihin verkkoväkivaltatekoihin. Näin ollen laiton sisältö tarkoittaa muun muassa seksuaalisen syväväärnön julkaiseminen ilman siinä esiintyvän henkilön suostumusta. Tällainen sisältö usein täyttää myös disinformaation edellytykset, koska kyseessä on harhaanjohtava materiaali, joka ei perustu välttämättä millään tavoin todellisuuteen.

Digipalvelusäädöksen ehdoton kehitysaskel osana EU:n digistrategiaa on, että se mahdollistaa yksilöille väylät tehdä ilmoitus haitalliseksi ja laittomaksi havaitsemastaan materiaalista.

¹⁰⁶Eurooppa-neuvosto – Euroopan unionin neuvoston verkkosivut: Digipalvelusäädös.

Yrityksille asetetut velvoitteet vaikuttavat suuressa kuvassa palveluiden sisältöön ja alustoihin kohdistuvaan moderointiin. Kuitenkin myös yksilöille suodut ilmiantomahdollisuudet saavat aikaan kollektiivisen vaikutuksen. Tämä mahdollistaa yksittäisten väärintekijöiden havaitsemisen. Kyse on siis eräänlaisesta jälkikäteisestä kontrollista, jolla pyritään estämään alustoilla tapahtuvien loukkausten moninkertaistumista. Yksilölle asetetut vaikutusmahdollisuudet suojaavat samaan aikaan heidän sananvapauttaan puuttua alustalla tapahtuvaan väärinkäyttäytymiseen, mutta myös yksilöiden yksityisyyttä, kun alustan kanssakäyttäjät voivat toisen turvaksi tehdä ilmoituksen laittomaksi havaitsemastaan sisällöstä.

Kuten aiemmin mainittiin, digipalvelusäädös sekä direktiivi naisiin kohdistuvan väkivallan torjumisesta on tarkoitettu täydentämään toisiaan. Kyseinen direktiivi asettaisi vähimmäisvaatimukset verkkoväkivaltatilanteita koskien ja myös määrittelee verkkoväkivallan erilaiset tunnuspiirteet, jotta tällaista toimintaa on helpompi tunnistaa alustoilla ja puuttua siihen. Digipalvelusäädöksen tarkoituksena on taas mahdollistaa aiempaa paremmat mahdollisuudet raportoida laittomasta sisällöstä alustan pitäjälle sekä alustan pitäjän velvollisuus antaa tietoa raportoinnin etenemisestä. Jälkimmäinen osuus on tärkeä, jotta toiminnan avoimuus toteutuu myös verkkoalustojen käyttäjien näkökulmasta. Tärkeää on huomioida, että digipalvelusäädöksen tarkoituksena on torjua disinformaation leviämistä. Myös syvävääreennetyt kuvat ovat tällaista todenperäisyytensä takia harhaanjohtavaa tietoa. Tutkimuksessa käsiteltävä ongelma taas koskee muun muassa tilanteita, joissa tällaisilla seksuaalisilla syvävääreennöksillä pyritään harhaanjohtamaan muita ihmisiä sekä aiheuttamaan häpeää toiselle osapuolelle.

Digipalvelusäädöksen johdannon 40 kohdan mukaan, jotta voidaan saavuttaa asetuksen tavoitteet ja erityisesti parantaa sisämarkkinoiden toimintaa ja varmistaa turvallinen ja avoin verkkoympäristö, välityspalvelujen tarjoajille on tarpeen vahvistaa selkeä, vaikuttava, ennakoitava ja tasapainoinen joukko yhdenmukaistettuja huolellisuusvelvoitteita. Näillä velvoitteilla olisi erityisesti pyrittävä takaamaan erilaisia julkisen politiikan tavoitteita, kuten palvelun vastaanottajien, mukaan lukien kuluttajat, alaikäiset ja käyttäjät, joilla on erityinen riski joutua vihapuheen, seksuaalisen häirinnän tai muun syrjivän toiminnan kohteeksi, turvallisuus ja luottamus, perusoikeuskirjassa vahvistettujen asiaan liittyvien perusoikeuksien suojeleminen, kyseisten palvelun tarjoajien todellinen vastuuvastuuvelvollisuus ja vastaanottajien ja muiden osapuolten, joita asia koskee, vaikutusmahdollisuuksien lisääminen, sekä helpottamaan toimivaltaisten viranomaisten suorittamaa tarvittavaa valvontaa.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Digipalvelusäädös (EU) 2022/2065, Johdanto, kohta 40.

Digipalveluasetuksen 23 artiklassa säädetään väärinkäytön vastaisista toimenpiteistä ja väärinkäytöltä suojautumisesta. Sen 1 kohdan mukaan verkkoalustojen tarjoajien on keskeytettävä kohtuulliseksi ajaksi ja ennakkovaroituksen annettuaan palvelujen tarjoaminen palvelun vastaanottajille, jotka toistuvasti toimittavat ilmeisen laitonta sisältöä. Kohdassa 2 säädetään ilmeisen perusteelta tehtyjen ilmoitusten ja valitusten rajoittamisesta.¹⁰⁸ Ilmeisen perusteelta tehtyjä ilmoituksia ja valituksia ei tarkastella tässä tarkemmin, sillä se ei suoraan koske tutkimuksessa käsiteltäviä kysymyksiä.

Asetuksen 23 artiklan 3 kohdassa säädetään perusteista, joiden mukaan verkkoalustojen tarjoaja arvioi väärinkäyttötilannetta. Päätäessään keskeytyksestä verkkoalustojen tarjoajien on arvioitava tapauskohtaisesti ja oikea-aikaisesti, huolellisesti ja objektiivisesti, syyllistyykö palvelun vastaanottaja, yksityishenkilö, yhteisö tai valituksen tekijä artiklan 23 tarkoitettuun väärinkäyttöön, ottaen huomioon kaikki asiaankuuluvat tosiasiat ja olosuhteet, jotka käyvät ilmi verkkoalustan tarjoajan saatavilla olevista tiedoista. Näiden olosuhteiden on käsiteltävä vähintään seuraavat: a) ilmeisen laittomien sisältöjen tai ilmeisen perusteettomien ilmoitusten tai valitusten absoluuttinen lukumäärä tietynä ajanjaksona; b) niiden suhteellinen osuus tietynä ajanjaksona toimitettujen tietojen tai tehtyjen ilmoitusten kokonaismäärästä; c) väärinkäytön vakavuus, laittoman sisällön luonne mukaan lukien, ja niiden seurausten vakavuus; d) palvelun vastaanottajan, yksityishenkilön, yhteisön tai valituksen tekijän päämäärä, jos se on yksilöitävissä. Verkkoalustojen tarjoajien on esitettävä 1 ja 2 kohdassa tarkoitettua väärinkäyttöä koskevat toimintaperiaatteensa selkeästi ja yksityiskohtaisesti ehdoissaan ja annettava myös esimerkkejä niistä tosiasioista ja olosuhteista, jotka ne ottavat huomioon arvioidessaan, onko tiettyä käyttäytymistä pidettävä väärinkäyttönä, ja määrittäessään keskeytyksen keston (4 kohta).

Keskeytykselle on toisin sanoen asetettu varsin korkeat kriteerit. Mainitun neljän vähimmäisedellytyksen lisäksi on teot kyettävä näyttämään toteen riittävin perustein, että kyseessä oleva, ilmoitettu väärinkäytös on tapahtunut alustalla. Korkeat kriteerit on asetettu siten, että ne suojaavat samalla alustankäyttäjien sananvapautta ilmaista, viestiä ja välittää tietoa ilman tarpeetonta puuttumista. Kyse on kuitenkin kokonaisarviointista sillä mainitut edellytykset ovat vain vähimmäisvaatimukset ja jättävät harkinnanvaraa alustanpitäjälle arvioida esimerkiksi teon vakavuuden tasoa.

Sisällön moderointi on määritelty digipalvelusäädöksessä. Sen mukaan *sisällön moderoinnilla* tarkoitetaan automatisoituja ja ei-automatisoituja välityspalvelujen tarjoajien toimia, joiden

¹⁰⁸ Digipalvelusäädös (EU) 2022/2065, art. 23 kohta 1–2.

tarkoituksena on erityisesti havaita, tunnistaa ja käsitellä palvelun vastaanottajien toimittamaa laitonta sisältöä tai palvelun ehtojen kanssa yhteensopimatonta tietoa, mukaan lukien toimenpiteet, jotka vaikuttavat kyseisen laittoman sisällön tai kyseisen tiedon saatavuuteen, näkyvyyteen ja saavutettavuuteen, kuten tietojen sijoituksen alentaminen, tietojen taloudellisen hyödyntämisen rajoittaminen, tietoihin pääsyn estäminen tai niiden poistaminen, tai jotka vaikuttavat palvelun vastaanottajien mahdollisuuteen toimittaa tällaista tietoa, kuten vastaanottajan tilin sulkeminen pysyvästi tai tilapäisesti (3 artikla, 1 kohta, alakohta t).¹⁰⁹ Ilmoitustenvaraisten toimenpiteiden arviointi sekä punninta, täyttääkö teko edellytykset palvelun tarjoamisen keskeyttämiselle, ovat ei-automatisoitua moderointia. Tällainen toiminta puuttuu olennaisesti palvelun käyttäjän oikeuksiin vastaanottaa palvelua ja päätökseen käytettävää harkintaa ei voida ulkoistaa automaatiolla toimivalle koneistolle.

Laittoman sisällön lisäksi verkkoympäristön turvallisuuteen vaikuttavat erityisesti suurten verkkoalustojen dataan liittyvät käytännöt ja muun muassa sisältöön kohdistuvat moderointipolitiikat. Kuluttajien mahdollisuudet valittaa verkkoalustojen tekemistä päätöksistä rajoittaa taikka poistaa käyttäjän julkaisemaa sisältöä ovat aiemmin olleet varsin rajalliset, sillä verkkoalustoilta on usein puuttunut väylä, jota kautta valituksia voi tehdä, tai verkkoalustat eivät olet kommunikoineet käyttäjälle avoimesti sisällön moderointiin liittyvistä ratkaisuista. Toisena haasteena on ollut, että tietyille verkkoalustoille on kertynyt valtava määrä käyttäjiä, joka vaikuttaa kuluttajien mahdollisuuksiin käyttää eri palveluita, mutta myös heidän yksityisyytensä suojaan. Digipalvelusäädöksen huolellisuusvelvoitteiden tarkoituksena on näin varmistaa, että välityspalveluiden käyttäjäehdot ovat riittävän selkeitä datan käsittelyn sekä sisällön moderoinnin kannalta.¹¹⁰

Erittäin suurten verkkoalustojen ja erittäin suurten verkossa toimivien hakukoneiden tarjoajien tulisi arvioida perusteellisesti neljää järjestelmäriskien luokkaa. Riskiluokat jakautuvat seuraavasti: 1) riskit, jotka liittyvät laittoman sisällön levittämiseen, 2) riskit palvelun tosiasiallisista tai ennakoituista vaikutuksista perusoikeuskirjassa suojattujen perusoikeuksien käyttämiseen, 3) tosiasialliset tai ennakoidut kielteiset vaikutukset, 4) riskit liittyen erittäin suurten verkkoalustojen ja erittäin suurten verkossa toimivien hakukoneiden suunnitteluun, toimintaan tai käyttöön.¹¹¹ Riskiluokat koskettavat kaikki osittain seksuaalissävyytteisen materiaalin luvatta levittämistä. Seksuaalissävyytteisen materiaalin luvatta levittäminen on kriminalisoitu EU:n naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta

¹⁰⁹ Digipalvelusäädös (EU) 2022/2065, art. 3, kohta 1, alakohta t.

¹¹⁰ Euroopan unionin datasäätely – käsikirja viiteen asetukseen, s. 171.

¹¹¹ Digipalvelusäädös (EU) 2022/2065, Johdanto, kohdat 80–83.

annetussa direktiivissä ja voidaan näin tulkita olevan vähintäänkin unionin oikeuden vastaisen sisällön levittämistä. Tämä myös voi samalla rajoittaa ja vaikuttaa unionin perusoikeuskirjassa tarkoitettuja oikeuksia kuten ihmisarvo, oikeus yksityiselämään, tietosuoja sekä oikeus syrjimättömyyteen viitaten toiseen mainittuun riskiluokkaan. Kolmannella riskiluokalla tarkoitetaan esimerkiksi vaikutuksia, jotka kohdistuvat demokraattisiin prosesseihin, kansalaiskeskusteluun ja vaaliprosesseihin sekä yleiseen turvallisuuteen. Kuten aiemmassa on mainittu, ovat julkisuuden henkilöt kuten poliitikot ja viihdealan ammattilaiset selkeitä kohteita disinformaation ja seksuaalissävyytteisten materiaalin luontiin ja levittämiseen. Sukupuolittunut verkkoväkivalta on selkeä epäkohta ja kasvava ongelma verkkoalustoilla ja se osa kolmannen riskiluokan ydinaluetta. Sukupuolittuneelle verkkoväkivallalle ja disinformaation levittämiselle voi hyvinkin toimia motiivina toisen poliittisen maineen tahraaminen tai jopa vaalituloksiin epärehellisin keinoin vaikuttaminen. Neljännessä riskiluokassa tarkoitettu toiminta tarkoittaa sellaisia toimenpiteitä, joilla on tosiasiallinen tai ennakoitu kielteinen vaikutus kansanterveyden ja alaikäisten suojeluun, mistä on vakavia kielteisiä seurauksia henkilön fyysiselle ja henkiselle hyvinvoinnille, taikka sukupuolittuneeseen väkivaltaan. Tämä täydentää edellä mainittua kohtaa erityisesti naisiin kohdistuvan verkkoväkivallan osalta. Henkilön seksuaaliseen identiteettiin kohdistuvat loukkaukset voivat myös aiheuttaa yksilölle vakavia psyykkisiä haittoja, jotka voivat johtaa myös fyysisiin riskeihin kuten itsetuhoisuuteen.¹¹²

5. KANSALLISEN SÄÄNTELYN KATTAVUUS

5.1 Rikosoikeudellinen sääntely

5.1.1 Rikoslainsäädännön muutokset

Rikosoikeudellinen sääntely on kohdannut suuria muutoksia lähivuosina seksuaalirikosten rangaistavuuden suhteen. Hallituksen esityksessä (HE 13/2022 vp) käsiteltiin tehtyjä muutoksia rikoslain lukuun 20 seksuaalirikoksista. Yksi muuttuneista pykälistä koski seksuaalisen kuvan levittämistä (RL 20:7). Teot kuten esiintyminen seksuaalisesti kuvassa sekä seksuaalisen kuvan ottaminen, esittäminen ja levittäminen voivat kaikki olla seksuaalisia tekoja. Nämä kaikki kuuluvat tallenteessa esiintyvän henkilön seksuaalisen itsemääräämisoikeuden piiriin. Jokaisella on oikeus olla osallistumatta seksuaaliseen tekoon. Kun henkilöstä esitetään tai levitetään seksuaalista kuvaa, loukkaa se hänen seksuaalista itsemääräämisoikeuttaan. Hallituksen esityksessä todetaan, että voimassa olevan lain nojalla

¹¹² Ks. Digipalvelusäädös (EU) 2022/2065, Johdanto, kohdat 80–83.

tällaisista teoista voitiin aikuiseen kohdistuvina rikoksina rangaista lähinnä kunnianloukkauksena tai yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä.¹¹³

Kyseisten säännösten taustalla on intressi suojata henkilön mahdollisuus päättää, mikä hänen yksityiselämästään on yleisessä tiedossa ja mikä taas rajoitetun henkilöpiirin tiedossa. Näin ollen lainsäädäntöä päätettiin laajentaa tilanteisiin, joissa ensisijaisena suojelunkohteena oli henkilön seksuaalinen itsemääräämisoikeus. Tämän vuoksi rikoslain 20 lukuun lisättiin uusina seksuaalirikosten tekemuotoina seksuaalisen kuvan levittäminen ja esittäminen sekä seksuaalisen kuvan valmistaminen. Rikoslain seksuaalirikosten uudistamisen tavoitteiksi asetettiin ihmisten seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden rikosoikeudellisen suojan vahvistaminen.¹¹⁴ Sääntelyssä otettiin aiempaa paremmin huomioon, että myös seksuaaliset teot, joissa ei ole sukupuoliyhteyttä, voivat olla huomattavan vakavia. Uudistuksessa siis parannettiin seksuaalisen itsemääräämisoikeuden tunnustamista sääntelyllä suojeltavana oikeushyvä. Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden tunnistaminen rikossääntelyssä avasi seksuaalisten loukkausten moninaisuutta myös ilman fyysistä kontaktia tapahtuviin seksuaalisiin tekoihin.

Ennen uudistusta henkilön arkaluonteisiin tietoihin liittyvät loukkaukset oli säännelty rangaistavaksi pääasiallisesti rikoslain 24 luvussa. Kunnianloukkauksesta ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä on säädetty RL:n 24 luvussa. RL 24:9:n mukaan kyse on kunnianloukkauksesta, kun esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, taikka muulla tavalla halventaa toista. Yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisenä pidetään, kun oikeudettomasti joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai muuten toimittamalla lukuisten ihmisten saataville esittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa. Kyseisillä säännöksillä kuitenkin suojellaan oikeushyvä oikeutta yksityiselämän suojaan kuin seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Seksuaalinen käyttäytyminen ja seksuaalisuus ovat yksilöä koskevia, erityisen arkaluonteisia tietoja, jotka kuuluvat myös yksityisyyden suojan alaan. Yksityisyyden suojan loukkauksella ja seksuaalisella loukkauksella on siis yhtäläisyyksiä, mutta myös eroavaisuuksia.

Oikeushyvien suojelu kiinnittyy läheisesti rikosoikeudellisessa teoriassa kriminalisointiperiaatteisiin. Näillä periaatteilla viitataan sisällöllisiin kriteereihin, joiden avulla

¹¹³ *Ojala* 2022, s. 291–292.

¹¹⁴ HE 13/2022 vp, s. 44–45.

kriminalisointien hyväksyttävyyttä arvioidaan. Yksi kriminalisointiperiaatteista on nimeltään *oikeushyvien suojelun periaate*. Se edellyttää rikosoikeuden käyttämistä vain, kun sääntelyn voidaan perustella suojaavan jotakin nimettyä oikeudellista intressiä, toiselta nimeltään oikeushyvää. Rikostunnusmerkit ovat perimmäiseltä luonteeltaan käskyjä. Niiden kautta pyritään ohjamaan yksilöiden käyttäytymistä siten, että he välttäisivät vaarantamasta ja loukkaamasta yhteiskunnassa tärkeinä pidettyjä arvoja. Näitä arvoja kutsutaan rikosoikeudessa *oikeushyviksi tai suojeluobjekteiksi*. Ensisijaisesti oikeushyvien suojelun periaatteen tarkoituksena on rajoittaa lainsäätäjän toimintavaltaa asettamalla tälle velvollisuus perustella kriminalisoinnin tarpeellisuus oikeushyvistä käsin.¹¹⁵ Seksuaalirikosten suojeluobjekti on seksuaalinen itsemääräämisoikeus. Sillä tarkoitetaan ihmisten autonomiaa päättää itsestään ja omasta käyttäytymisestään. Suojeluobjektina se tarkoittaa, että toimintaa, joka ei loukkaa seksuaalista itsemääräämisoikeutta, ei tule säätää rangaistavaksi. Toisaalta se myös velvoittaa, että kaikki seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavana pidettävät teot olisi perusteltua säätää rangaistavaksi. Tällaisen loukkaamisen mittaamisessa käytetään objektiivista arviointia.¹¹⁶ Rikosoikeudella suojattavat oikeushyvät ovat jaoteltavissa sekä yksilön perusoikeuksiin että oikeushyviin, joilla on yhteisöllinen ulottuvuus.¹¹⁷

Feministisessä filosofiassa on korostettu, että ihmisen keho on olennainen osa tämän itseyttä. Sen vuoksi kehoon kajoaminen, erityisesti seksuaalinen väkivalta, ei ole ”ainoastaan” fyysistä väkivaltaa, vaan kyseinen teko loukkaa ihmisen itseyttä kokonaisvaltaisesti.¹¹⁸ Tämä näkyy muun muassa siinä, että seksuaalisen väkivallan määritelmä on laajentunut koskettamaan sääntelyssä sekä oikeuskirjallisuudessa myös muita seksuaalisen teon muotoja kuin fyysistä seksuaalista väkivaltaa. Seksuaalisen väkivallan jäljet on usein mediassa kuvattu näkyvän ihmisessä läpi elämän. Tällaiset pisimpään pysyvät jäljet ovat monissa tapauksissa nimenomaan psyykkisiä oireita, turvattomuuden tunne sekä kokemus, että omaa itsemääräämisoikeutta on loukattu kerran ja näin ollen voidaan loukata uudestaan. Se, mikä on omiaan loukkaamaan seksuaalista itsemääräämisoikeutta, vaihtelee muun muassa sillä perusteella, mitkä ovat teko-olosuhteet ja millainen on osapuolten välinen suhde. Arviointiin voi vaikuttaa esimerkiksi se, onko osapuolten välillä ollut jonkinlainen luottamussuhde.¹¹⁹ Myös osapuolten välillä vallitseva auktoriteettiasemasta johtuva valta-asettelu voi vaikuttaa siihen, miten henkilö kokee

¹¹⁵ *Tapani* ym. 2019, s. 8.

¹¹⁶ *Ojala* 2022, s. 2, 6 ja 7.

¹¹⁷ *Piippo* 2025, s. 645–646.

¹¹⁸ *Tiensuu* ym. 2023, s. 19.

¹¹⁹ *Nieminen* ym. 2020, s. 156–157.

teon seksuaalisen autonomiansa kannalta ja uskaltaako esimerkiksi ilmoittaa asiasta ulkopuolisille.

Seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen ja autonomian kokemukseen vaikuttaa siis hyvin vahvasti ympärillä olevien ihmisten toiminta ja vuorovaikutussuhteet. *Otava Piha* toteaa analyysissään ”Seksuaalinen hyväksikäyttö – seksuaalisen autonomian lisäsuojaa vai harhakuva?”, että autonomian ymmärtäminen täydellisenä riippumattomuutena, itsenäisyytenä tai kontrollina johtaa joko todellisuudesta irtautuneeseen tulkintaan tai autonomian mahdottomuuteen, sillä ihmiselämän luonteeseen kuuluu riippuvuus toisista¹²⁰. Kannanotto on perusteltu, sillä autonomian taustalla on ajatus siitä, että yksilöllä on kontrolli yksittäisestä osa-alueesta, tässä tapauksessa omasta seksuaalisesta identiteetistään. Autonomian toteutumisessa voidaan arvioida, onko yksilöllä aito mahdollisuus vaikuttaa omaan seksuaalisuuteensa liittyvään toimintaan ja myös seksuaalisesta toiminnasta kieltäytymiseen. Tällainen arviointi voidaan suorittaa tarkastelemalla nimenomaan vuorovaikutustilanteita muiden yksilöiden välillä. Tällöin näyttäytyy yksilön vaikutusmahdollisuudet kuten saada tukipalveluita seksuaalisen loukkauksen tapahduttua sekä asettaa tekijä vastuuseen tehdystä loukkauksesta.

Seksuaalirikossääntely vaati muutoksia myös, koska sen hetkiset rikoksiksi säädetty teot eivät kattaneet kaikkia teon muotoja, joista oli perusteltua rangaista rikosoikeudellisin sanktioin. RL:n 3 luvun 1 momentissa on säädetty laillisuusperiaatteesta, jonka mukaan rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi. Laillisuusperiaate sisältää muun muassa vaatimuksen, lainsäätäjä saa säätää epätasällisiä rikossäännöksiä eikä tuomari saa soveltaa lakia analogisesti syytetyn vahingoksi (*analogiakielto*).¹²¹ Rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen on perustuttava lakiin. Laillisuusperiaate on kantava oikeusohje rikosoikeuden kentällä ja se korostaa, että yksilön on tiedettävä mikä on rikosoikeudellisesti rangaistavaa. Näin ollen laajentavat tulkinnat aiempiin säännöksiin ovat ongelmallisia laillisuusperiaatteen näkökulmasta. Vaikka rikosoikeudellinen rangaistus on seuraamus, jota on pidettävä viimeisenä vaihtoehtona, johon valtiovallan tulisi turvautua yksilöiden toimintaa ohjatessaan, oli lainsäädännössä huomattavaa laajentamisen tarvetta, jotta seksuaalinen itsemääräämisoikeus saataisiin paremmin suojattua.

¹²⁰ *Piha* 2022, s. 22

¹²¹ *Tapani* ym. 2019, s. 115–116.

5.1.2 Seksuaalisen kuvan levittäminen

RL 20:7:n nojalla rangaistavaa on toista henkilöä seksuaalisesti esittävän kuvan tai kuvatallenteen esittäminen tai levittäminen oikeudettomasti siten, että teko loukkaa olennaisesti kuvassa esiintyvän seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Säännöksessä termillä ”kuva” tarkoitetaan myös videota. Tällaisella kuvatallenteella tarkoitetaan tiedostoa, filmiä tai muuta alustaa, jolta kuva voidaan toistaa. Säännöksen rikostunnusmerkistöön kuuluu kuvan esittäminen sekä levittäminen. Esittäminen tarkoittaa kuvan näyttämistä toiselle siten, ettei tämä saa kuvaa haltuunsa. Levittäminen tarkoittaa kuvan tai kuvatallenteen luovuttamista toiselle, sillä tavalla, että tämä saa sen haltuunsa. Kohderyhmä, jolle kuva esitetään tai levitetään voi olla yksi ihminen, suljettu ryhmä, lukuisat valitut henkilöt tai esimerkiksi avoimessa internetissä vastaanottava yleisö. Kuvan tai kuvatallenteen esittäminen tai levittäminen on säännöksessä tarkoitettusti oikeudetonta, jos siihen ei ole kuvassa esiintyvän lupaa tai muunlaista pätevää suostumusta. Säännöksessä ei ole määrällistä rajoitusta, vaan tunnusmerkistö täyttyy riippumatta, onko kyseessä yksi vai useampi kuva. Kuvan seksuaalisuus voi johtua esimerkiksi vähäpukeisuudesta, alastomuudesta tai esimerkiksi siinä esiintyvän voimakkaan seksuaalisesta toiminnasta. Myös kuvan esittämisen- ja levittämistapa tai muu yhteys voi vaikuttaa, että kuvaa esittää siinä olevaa seksuaalisesti.¹²² Suostumuksen asettaminen edellytykseksi korostaa sitä, että säännöksellä suojellaan nimenomaan henkilön seksuaalista autonomiaa. Näin tilanteet, joissa yksilö ei voi itse vaikuttaa tahdonilmaisullaan siihen, millaista seksuaalista materiaalia hänestä levitetään, on säädetty kyseisellä säännöksellä rangaistavaksi.

Rangaistavaksi on katsottu todellisuuspohjaisen tai todenmukaisen kuvan levittäminen tai esittäminen henkilöstä. Tällainen tarkoittaa muun muassa, että henkilö on tunnistettavissa kuvatallenteesta. Tunnistettavuuden vaatimus ei rajaa ulos kuvatallenteita, joissa esitettävän henkilön kasvot eivät näy. Ulos rajataan muun muassa selkeästi ei-todenmukaiset henkilöstä tehdyt pilakuvat¹²³. Tallenteen teknistä toteuttamistapaa ei ole juuri rajattu, mutta tallenne on todenmukainen, mikäli sitä pelkästään katsomalla ei pysty sanomaan varmaksi, onko kysymys todellisesta tilanteesta valmistetusta kuvasta vai ainoastaan sellaisesta aidon näköisestä teknisillä välineillä valmistetusta kuvasta. Olennaista on siis tallenteen todenmukaisuus ja sen alkuperä ei rajaa tunnusmerkistön täyttymistä ulkopuolelle. Näin ollen tekoälytekniikan kehittyessä kasvaa myös todennäköisyys sille, että tällaisella tekniikalla luodut sisällöt voivat täyttää kyseisen tunnusmerkistön edellytykset. Tätä mahdollisuutta ei ole oletetusti rajattu

¹²²Ojala 2022, s. 292–293.

¹²³Ojala 2022, s. 293. Tällaisia pilakuvia voidaan arvioida RL 24:9:ssä säädetyn kunnianloukkauksen valossa.

ulkopuolelle senkään vuoksi, että kummankin teon kriminalisoinnilla on samanlaisia haitallisia vaikutuksia yksilön elämään, toisin sanoen niillä on yhtäläinen suojeltava oikeushyvä. Kyse on otetusta tai valmistetusta kuvasta ja avoimeksi jätetty sanamuoto kuvan alkuperän suhteen perustelee, ettei uusia tekniikoita kuvien luontiin ole haluttu sulkea rangaistavuuden ulkopuolelle. Hallituksen esityksessä käytetään vain sanaa ”kuva” tai ”kuvatallenne”, kuvailemaan levitettyä materiaalia, mutta lain tarkoitus huomioiden, on rangaistavuus mahdollista kohdistaa luultavimmin myös seksuaalisten videoiden levittämiseen. Syvävääreännöksen tekeminen voi jopa olla helpompi ilman henkilön suostumusta verrattuna vaikkapa oikean valokuvan ottamiseen.

Sääntely jättää kuitenkin auki, millaiseksi katsotaan selkeästi ei-todenmukainen pilakuva. Tämä voisi viitata esimerkiksi epärealistiseen taustaan kuvassa, joka rajaa sen ei-todenmukaiseksi. Toinen vaihtoehto voisi vaikkapa olla, ettei henkilö ole aidosti siitä tunnistettavissa. Tällöin voisi esimerkiksi henkilön minään liittyvät tunnistettavat piirteet ja kuvan loukkaavuus täyttää edelleen kunnianloukkauksen piirteet. Näin voitaisiin tulkita, että säännöksen täytyminen vaatii erehdyksen mahdollisuuden, koska tallenne on sen verran todenperäinen. Taustalla on siis ajatus siitä, että jaettu tallenne aiheuttaa aidosti vääristyneen kuvan henkilön seksuaalisesta käyttäytymisestä tai sitten se pohjautuu todenperäiseen tallenteeseen.

Teon rangaistavuus edellyttää myös, että tallenteen esittäminen tai sen levittäminen loukkaa siinä esiintyvän seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti. Olennaisuuden vaatimus tarkoittaa siis, ettei kaikenlaisten seksuaalisena pidettävien kuvien jakaminen täytä rangaistavuuden tunnusmerkistöä. Loukkauksen olennaisuudessa tulee ottaa huomioon muun muassa kuvan seksuaalisuuden aste, teon muut olosuhteet, tavat, jolla kuvaa levitettiin tai esitettiin sekä esitettyjen tai levitettyjen kuvatallenteiden määrä.¹²⁴ Tilannekohtaisella arvioinnilla on myös olennaisesti merkitystä pohtiessa, mikä on yksilön osalta olennaisen loukkaamisen aste. Seksuaalisuus, asialliseksi katsottava pukeutuminen sekä seksuaalinen käyttäytyminen ovat myös hyvin kulttuurisidonnaisia aiheita. Tämän vuoksi tunnusmerkistön täyttymiselle asetetut mittapuut voivat näyttäytyä yksilöiden osalta hyvin eri tavoin riippuen esimerkiksi henkilön uskonnollisesta vakaumuksesta. Tallenteen levittämisen arviointiin vaikuttaa myös levittämisen tapa, joka voi pahentaa yksilöön kohdistuvia haittavaikutuksia. Jos tekijä luo alustapalveluun aikuisviihdeprofiilin, jolla levittää yksilöstä luotuja syvävääreännöksiä, voivat haitalliset vaikutukset ja levinnyt disinformaatio olla huomattavasti vakammalla asteella kuin esimerkiksi suljetussa ryhmächatissa jaetut kuvat.

¹²⁴Ojala 2022, s. 295–296. HE 13/2022 vp, s. 120–122.

Hallituksen esityksessä (HE 13/2022) avataan kyseisen teon tunnusmerkistön taustaa ja millaiset piirteet vaikuttaisivat rangaistavuuteen. Lähtökohtaisesti seksuaalisen kuvan jakaminen laajalle joukolle on vakavampaa kuin muutaman henkilön rajatulle ryhmälle. Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden kannalta vakavimpana levittämisen muotona olisi tyypillisesti pidettävä, kun kuva saatetaan laajaan levitykseen. Tällainen tilanne voi olla kyseessä esimerkiksi, kun kuva jaetaan internetin kautta siten, että kuva on rajoittamattomasti saatavilla eikä sen leviämistä voi enää estää. Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkauksen kannalta merkitystä voi olla myös, onko kuvaa jo levitetty aiemmin siinä esiintyvän suostumuksella tai toimesta. Voi olla esimerkiksi kyse tilanteesta, jossa kuva on jo julkaistu yleisesti siinä esiintyvän suostumuksella tai kuvassa esiintyvä on omatoimisesti laittanut kuvan internetsivulle, jolle pääsyä ei ole rajoitettu tietyille ryhmälle. Tällöin kuvan edelleen levittämisen ei yleensä katsota loukkaavan olennaisesti henkilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Toisin on, jos vain tietyille henkilöille jaettua kuvaa levitetään luvatta ulkopuolisille. Tällöin loukkaus voi olla olennainen. Teon rangaistavuuteen ei lähtökohtaisesti tulisi myöskään vaikuttaa se, esiintyykö kuvassa myös kuvan esittäjä ja levittäjä.¹²⁵

Kuvan levittämisen rangaistavuudella suojattaisiin seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ohella myös laajemmin henkilön yksityisyyttä. Sen vuoksi rikokseen syyllistynyttä ei tuomittaisi erikseen yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä.¹²⁶ Edellytysten täyttymistä ja teon vakavuutta arvioidessa voi toisin sanoen ottaa huomioon myös, loukkaako teko samalla muuten henkilön oikeutta yksityisyyden suojaan. Tämä voi vaikkapa olla tilanteessa, jossa henkilöstä luotua kuvaa levittäessä antaa myös muuta hänen yksityiselämäänsä koskevia tietoja kuten asuinalueita taikka hänen koko nimensä. Tällöin katsotaan yksityisyyden ja seksuaalisen autonomian loukkausta kokonaisuutena.

Säännös koskisi pelkästään kuvan esittämistä ja levittämistä, ei kuitenkaan kuvan valmistamista. Kuvan levittämisen rangaistavuus ei näin riippuisi siitä, esiintyykö henkilö kuvassa omasta tahdostaan vai oliko kuva valmistettu ilman hänen suostumustaan. Seksuaalisen kuvan valmistaminen toisesta salaa taikka muulla tavalla ilman henkilön vapaaehtoisuutta, arvioitaisiin kuvan sisällöstä ja muista olosuhteista riippuen joko seksuaalisena kajoamisena taikka seksuaalisena ahdisteluna. Henkilö, joka syyllistyy teoillaan sekä seksuaaliseen ahdisteluun tai seksuaaliseen kajoamiseen että seksuaalisen kuvan luvattomaan levittämiseen, voitaisiin tuomita molemmista rikoksista. Jos teko loukkaa myös esimerkiksi tekijänoikeutta, voisi se tulla muista seikoista riippuen erikseen arvioitavaksi myös tekijänoikeusrikoksia

¹²⁵ HE 13/2022 vp, s. 120–122.

¹²⁶ HE 13/2022 vp, s. 120–122.

koskevien rangaistussäännösten nojalla.¹²⁷ Se, että kuva on valmistettu ja kuvaa on levitetty, on jätetty tarkoituksellisesti toisistaan erillisiin teon tunnusmerkistöihin. Tämä on perusteltua, jotta seksuaaliseen syvävääreännöksiin kohdistuvista teoista, voidaan saattaa valmistaja ja levittäjä mahdollisimman tehokkaasti vastuuseen, vaikka kuva olisi esimerkiksi vain lähetetty eteenpäin ilman sen alkuperäistä valmistamista taikka jos kuva olisi valmistettu ilman kuitenkaan sen levittämistä.

5.1.3 Seksuaalinen kajoaminen

Tärkeää on huomata, että edellisessä kappaleessa käsitelty RL 20:7:ssä koskee vain kuva levittämistä tai esittämistä, muttei esimerkiksi sen valmistamista. Hallituksen esityksessä (HE 13/2022 vp) ilmaistiin, että seksuaalisen kuvan valmistaminen toisesta salaa tai muuten ilman tämän vapaaehtoisuutta voidaan arvioida kuvan sisällöstä ja olosuhteista riippuen seksuaalisena kajoamisena tai seksuaalisena ahdisteluna. RL 20:3:n 1 momentin mukaan seksuaalisesta kajoamisesta on kyse, kun koskettelemalla tai muulla tavoin tekee muun kuin 1 §:ssä raiskauksena tarkoitetun seksuaalisen teon sellaiselle henkilölle, joka ei osallistu siihen vapaaehtoisesti, tai saa tämän ryhtymään sellaiseen tekoon, ja teko olennaisesti loukkaa tämän seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Hallituksen esityksessä kuvaillaan seksuaalisen kajoamisen muotoilua siten, että säännös vastaisi muuten pitkälti ehdotettua raiskaussäännöstä, mutta koskisi muita seksuaalisia tekoja kuin sukupuoliyhteyttä. Kajoaminen terminä tarkoittaa myös muuta kuin koskemista ja käsiksi käymistä. Ehdotetussa säännöksessä seksuaalinen kajoaminen viittaa siis paitsi seksuaalisiin tekoihin, joilla toiseen fyysisesti kosketaan, myös muihin seksuaalisiin tekoihin, joilla olennaisesti loukataan toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta.¹²⁸

Seksuaalisen kajoamisen ja ahdistelun säännökset täydentävät olennaisesti sitä, mitä seksuaalisen kuvan levittämisestä on säädetty. Kuten aiemmassa kappaleessa käsiteltiin, on seksuaalisen kuvan levittäminen jätetty teknisiltä perusteiltaan auki, mitä kautta levitetty tallenne on saatu. Kyse voi näin olla esimerkiksi tekijän vastaanottamasta valokuvasta, mutta myös tekijän itse tekoälyteknologialla luodusta todenmukaisesta syvävääreännöksestä. Kuitenkaan pelkästään tallenteen luominen ilman sen levittämistä ei riitä täyttämään kyseisen säännöksen tunnusmerkistöjä. Joissain tilanteissa pelkkä kuvan valmistaminen voi kuitenkin loukata toisen osapuolen seksuaalista autonomiaa. Kuten myös aiemmin mainittiin, ei voida

¹²⁷ HE 13/2022 vp, s. 120–122.

¹²⁸ HE 13/2022 vp, s. 56.

olettaa, että sama henkilö välttämättä valmistaa kuvan taikka levittää sitä. Tilanne voi olla vaikkapa, että henkilö A valmistaa seksuaalisen syväväärennöksen henkilöstä C omaan henkilökohtaiseen käyttöönsä ilman tämän suostumusta. Jos kolmas osapuoli B saa jollain tavalla syväväärennöksen haltuunsa ja levittää sitä joukkoviestintävälineellä, voisi henkilön A kuvan valmistaminen tulla samalla arvioitavaksi joko seksuaalisen kajoamisen taikka seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistön nojalla.

Säännöksen kohta ”muihin seksuaalisiin tekoihin, joilla olennaisesti loukataan toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta” on säännöksessä jätetty avonaiseksi sen osalta, millaisia tekoja nämä muut seksuaaliset teot voivat olla. Hallituksen esityksessä on kuitenkin otettu kantaa muun muassa, että tämä säännös kattaa seksuaalisen kuvan valmistaminen toisesta salaa taikka muulla tavalla ilman henkilön vapaaehtoisuutta. Tällä viitataan seksuaalisen kuvan levittämistä koskevaan tekoon, mikä tarkoittaa, että myös tämän säännöksen osalta seksuaalisen tallenteen tekninen valmistustapa on jätetty avoimeksi. Kyseinen säännös voidaan katsoa kattavan näin myös seksuaalisen syväväärennöksen valmistamisen, jos se olennaisesti loukkaa henkilön seksuaalista autonomiaa. Seksuaalisen kajoamisen edellytyksessä on nykyisen raiskauksen tunnusmerkistön tavoin suostumusperusteisuus. Edellytyksenä on siis myös, ettei seksuaalisen syväväärennöksen valmistamiseen ole annettu siinä esiintyvän henkilön suostumusta.

Hallituksen esityksessä ei ole kuitenkaan otettu kantaa tällaisen materiaalin säilyttämiseen. Voitaisiin tulkita, että myös tällaisen materiaalin säilyttäminen olennaisesti loukkaisi henkilön seksuaalista autonomiaa, jos hän ei siihen anna suostumustaan eli ”osallistu siihen vapaaehtoisesti”. Palataan aiemmin kuvattuun tilanteeseen, jossa A on valmistanut C:stä seksuaalisen syväväärennöksen. Jos B saa tämän syväväärennöksen haltuunsa ja säilyttää sitä henkilökohtaista käyttöönsä varten, sen voitaisiin katsoa loukkaavan C:n seksuaalista autonomiaa ja täyttävän seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistön.

Törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta on säädetty RL 20:4:ssä. Hallituksen esityksessä (HE 13/2022) on tarkoitettu, että seksuaalisen kajoamisen ankaroittamisperusteet liittyisivät vakavaan väkivaltaan, rikosentekijöiden lukumäärään, uhrille aiheutettuun kärsimykseen, rikoksen nöyryyttävään tekotapaan ja uhrin ikään. Säännöksen soveltaminen edellyttäisi lisäksi, että rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Tämän lisäksi edellytettäisiin, että teko aiheuttaa erityisen tuntuvaan henkistä tai ruumiillista kärsimystä tai se tehdään erityisen nöyryyttävällä tavalla. Ankaroittamisperusteiden soveltuminen edellyttäisi yksittäistapauksessa sen arvioimista, onko seksuaalinen teko sen luonteinen, että rikosentekijöiden lukumäärällä

on olennainen merkitys teon aiheuttaman kärsimyksen kannalta tai onko tällainen teko tehty erityisen nöyryyttävällä tavalla. Useampi ankaroittamisperuste voi kuitenkin toteutua yhtäaikaaisesti saman teon yhteydessä. Ankaroittamisperusteet on pyritty määrittelemään melko laajasti, jottei vakavia seksuaalisia kajoamisia jäisi säännöksen ulkopuolelle. Jos tapauksessa arvioidaan useamman kuin yhden ankaroittamisperusteen toteutumista, rangaistuksen ankaroituminen on arvioitava ehdotetun rangaistusasteikon mahdollistamissa rajoissa.¹²⁹

Sääntelystä on muodostunut vielä hyvin niukasti oikeuskäytäntöä liittyen uusiin rikoslain seksuaalirikosten tekemuotoihin. Jotta seksuaalisen kajoamiseen liittyvää praktiikkaa ja tulkintaohjeistusta voidaan jo tässä vaiheessa käsitellä, tarkastellaan seuraavaksi hieman, miten lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä ja seksuaalista kajoamista koskevaa tapausta on arvioitu. Koska kyseisen tunnusmerkistön täyttymisen edellytyksenä on, että teko kohdistuu alaikäiseen henkilöön, jätetään arvioinnissa nimenomaisesti uhrin ikään liittyvät tulkintasäännöt vähemmälle huomiolle. Vaikka seksuaalisessa kajoamisessa on jätetty avoimuutta tekotapaan ja se voi koskea esimerkiksi seksuaalisen kuvan valmistamista, jää oikeuskäytännön kehitys puutteelliseksi tiettyjen tekemuotojen puolelta. Tähän voi vaikuttaa muun muassa todisteluongelmat. Fyysisestä seksuaalirikoksesta voi tietyissä tilanteissa olla helpompi esittää näyttöä kuin esimerkiksi jäljittää alkuperäinen seksuaalisen syväväärännöksen luoja. Se, että tekijää voi olla jo haastetta todentaa, voi vaikuttaa merkittävästi siihen, päätyvätkö tehdyt rikokset tuomioistuimen käsittelyyn.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa (KKO:2023:9) A oli videoyhteydessä 9–13-vuotiaiden lasten kanssa ohjeistanut heitä työntämään esineitä sukupuolielimiinsä. Syytteen mukaan A oli käyttänyt asianomistajia välikappaleena toteuttaen siten sukupuoliyhteyden heihin. Hovioikeus tuomitsi A:n törkeistä lapsen *seksuaalisista* hyväksikäytöistä, mutta hylkäsi syytteen sukupuoliyhteyttä koskevan ankaroittamisperusteen osalta. Ratkaisussa olennaista oli, kuinka siinä keskusteltiin, miten seksuaalirikosten tunnusmerkistöä tulkitaan tilanteissa, joissa seksuaalirikos ei fyysisesti kosketa rikoksen uhria. KKO viittaa perusteluissaan, kuinka lakivaliokunta on hallituksen esityksestä antamassaan mietinnössä todennut, että tilanteissa, joissa kohde joutuu *seksuaalisen* hyväksikäytön kohteeksi internetin välityksellä, tekijä ei koske uhria fyysisesti. Tällaisen teon sisällyttäminen sukupuoliyhteyden määritelmään edelleen laajentaisi ehdotettua laajaa määritelmää. Kuitenkaan määritelmän laajentamista tällaisiin tekoihin ei lakivaliokunnan mukaan voida pitää tarpeellisena, sillä vaikka ne eivät täytä sukupuoliyhteyden määritelmää, ne yleensä täyttävät seksuaalisen teon määritelmän ja siten

¹²⁹ HE 13/2022 vp, s. 110.

niihin voidaan soveltaa esimerkiksi seksuaalista kajoamista tai seksuaalista kajoamista lapseen koskevia rangaistussäännöksiä, joiden rangaistusasteikot mahdollistavat asianmukaisen rangaistuksen määräämisen (LaVM 10/2022 vp s. 14).¹³⁰ Tapauksessa viitattiin juuri, jo aiemmin mainittuun, laillisuusperiaatteeseen ja sen vaatimukseen, ettei tunnusmerkistöä voida tarpeettomasti laajentaa tulkintateitse. Kuten tuomiossa on myös perusteltu, seksuaalinen kajoaminen toimii täydentävänä säännöksenä useille muille seksuaalirikosten teonmuodoille. Tämä on tärkeää, jotta rikossäännöksissä voidaan pitää kyllin tarkka raja ja tulkinnallinen linjaus, mitä teonmuotoon sisältyy.

Seksuaalisen kajoamisen ja seksuaalisen ahdistelun taustalla on tässä suhteessa samanlainen tarkoitus, ja ne eroavat toisistaan teon voimakkuuden ja vakavuuden osalta. Ratkaisun kannalta oli olennaista viittaus aiemmin käsiteltyyn laillisuusperiaatteeseen. Rikosoikeudessa tulkintateitse rikostunnusmerkistön laajentaminen on ongelmallista suhteessa laillisuusperiaatteeseen. Tämän vuoksi tapauksessa käsitelty teko ei täyttänyt tunnusmerkistöä seksuaaliseen hyväksikäyttöön, sillä se olisi laajentanut säännöksen jo aiemmin laajaa tulkinnallista merkitystä. Sen sijaan perusteluissa viitattiin, kuinka seksuaalisen kajoamisen ja seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistöt täydentävät tällaisia tekoja, jotka eivät täytä muiden seksuaalirikosten tunnusmerkistöä. Tähän viitattiin nimenomaan ilman fyysistä kosketusta tapahtuneissa seksuaalisissa teoissa. Tästä linjauksesta, voidaan päätellä, että seksuaalinen kajoaminen ja seksuaalinen ahdistelu ovat täydentämässä tällä hetkellä sääntelyssä olevia aukkoja sellaisesta tekniikasta, jota ei ole voitu ottaa tarkasti rikossäännöksissä ennalta huomioon. Tähän lukeutuvat myös näin seksuaaliset syväväärennökset ja niillä aiheutettu seksuaalisen autonomian loukkaus. Rajanvetoa seksuaalisen kajoamisen ja ahdistelun välillä on kuitenkin myös syytä tarkastella erikseen. Seuraavassa kappaleessa perehdytään näin tarkemmin seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistöön, mutta samalla tarkastellaan näiden kahden teon muodon välisiä eroja.

5.1.4 Seksuaalinen ahdistelu

RL 20:6:n mukaan seksuaalisesta ahdistelusta on kyse, kun koskettelemalla tai kosketteluun voimakkuutensa tai toistuvuutensa vuoksi vakavuudeltaan rinnastettavalla tavalla sanallisesti, lähettämällä tai esittämällä viestin tai kuvan, ottamalla kuvan tai itseään paljastamalla, taikka muulla vastaavalla tavalla tekee toiselle seksuaalisen teon, joka on omiaan loukkaamaan tämän

¹³⁰ KKO:2023:9, kohdat 1, 3, 10 ja 12.

seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Seksuaalisen ahdistelun ja kajoamisen erona voidaan nähdä muun muassa kajoamiseen verrattuna, ahdistelussa on enemmän kyse lyhytkestoisesta ohimenevästä teosta. Kajoamisen tunnusmerkistö voi kuitenkin täytyä riippuen teon laadusta, intensiteetistä tai muista olosuhteista. Kun arvioidaan seksuaalisen kuvan valmistamista toisesta salaa tai muuten ilman tämän lupaa olisi kuva otettava huomioon sen sisällön sekä muiden olosuhteiden perusteella. Hallituksen esityksessä ei oteta kuitenkaan kantaa tarkemmin esimerkiksi tekoälyllä luotuihin seksuaalisiin kuviin vaan tarkastelee tunnetumpia ilmiöitä kuten *upskirting* toisin sanoen hameen alta kuvaaminen. Seksuaalisten tekojen variaatio on laaja, minkä vuoksi teon luonteella on merkitystä arvioidessa sen rangaistavuutta.¹³¹

Säännöksen suojelukohteena on samoin kuin aiemmissa kappaleissa käsitellyissä teoissa, seksuaalinen itsemääräämisoikeus. Lähtökohtana on, että jokaisella tulee olla oikeus päättää itse seksuaalisesta käyttäytymisestään edellyttäen, ettei hän loukkaa toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Seksuaalisesti ahdisteltu henkilö joutuu fyysisesti tai muulla tavalla mukaan tekijän seksuaalisesti olennaisen toiminnan kohteeksi tahdostaan riippumatta eli vastoin itsemääräämisoikeuttaan. Seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistössä olennainen ero seksuaaliseen kajoamiseen verrattuna on kuitenkin, ettei siinä arvioida henkilön vapaaehtoisuutta. Seksuaalinen ahdisteltu on siis tekona sellainen, että se on omiaan loukkaamaan toisen seksuaalista autonomiaa.

Seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistössä ei siis mainita erikseen, että teon kohde ei osallistu tekoon vapaaehtoisesti. Syynä tälle oli, että seksuaalinen ahdistelu olisi niin sanottu abstrakti vaarantamisrikos eli arviointi kohdistuisi siihen, onko kyseessä seksuaalinen teko, joka teon olosuhteet huomioon ottaen tyypillisesti loukkaa toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Puhutaan niin sanotusta *abstraktista vaarasta*, jota on tarkasteltava toisaalta *ex post*- ja toisaalta *ex ante* -näkökulmista. Vaaran toteaminen edellyttää, että voidaan *ex post* -näkökulmasta sanoa seurauksen syntymisen olleen mahdollista. Jos seurauksen syntyminen on tästä näkökulmasta poissuljettu, tekijä ei ole voinut syyllistyä abstraktiseen vaarantamiseen.¹³² Lisäksi sitä on arvioitava erikseen sekä tekijän että uhrin näkökulmasta. Kun edellytys vaarantamisesta täyttyy, ei ole tarve arvioida erikseen vapaaehtoisuuden puuttumista.¹³³

Teon rangaistavuudelle oli myös edellytyksenä, että se on omiaan loukkaamaan toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Se, että teko loukkaa seksuaalista itsemääräämisoikeutta, olisi siis tuon teon odotettu seuraus. Näin rangaistavuudelle ei aseteta erikseen edellytykseksi,

¹³¹ HE 13/2022 vp, s. 109.

¹³² *Ex post* viittaa, mitä tapahtumasta tiedetään jälkiteen ja *ex ante*, mitä tapahtumasta tiedetään etukäteen.

¹³³ *Tapani* ym. 2019, s. 24 ja HE 13/2022 vp, s. 116.

että kohde kokee omakohtaisesti seksuaalisen itsemääräämisoikeutensa tulleen loukatuksi. On myös hyvä huomioida, ettei tavanomaisesta poikkeava reaktio oman seksuaalisen itsemääräämisoikeutensa loukatuksi tulemisesta välttämättä merkitse, että näin olisi myös rikosoikeudellisessa arvioinnissa katsottava tapahtuneen. Lähtökohdaksi otetaan sen vuoksi kysymys, miten tekoon yleensä voidaan olettaa reagoitavan kyseessä olevissa olosuhteissa. Huomioon voi olla perusteltua kuitenkin ottaa teon kohteen keskeisiä henkilökohtaisia ominaisuuksia, esimerkiksi hänen ikänsä ja sukupuolensa. Se, mikä on omiaan loukkaamaan seksuaalista itsemääräämisoikeutta, voi vaihdella huomattavasti sillä perusteella, mitkä ovat tekoon liittyvät olosuhteet ja millaiset ovat tekijän sekä teon kohteen väliset suhteet.¹³⁴

Säännöksen 1 momentin 2 kohdassa mainitut tekotavat voivat olla vakavuudeltaan rinnastettavissa kosketteluun. Sanallisesti, viestin tai kuvan lähettämällä tai esittämällä, kuvan ottamalla tai itseään paljastelemalla toteutetut seksuaaliset teot voivat olla omiaan loukkaamaan seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Tämän tyyppisten tekojen katsominen seksuaaliseksi ja toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta omiaan loukkaaviksi sisältää kosketteluun verrattuna tyypillisesti enemmän tulkinnanvaraisuutta. Tämän vuoksi säännöksen soveltuminen edellyttäisi teoilta riittävää vakavuutta. Voimakkuudella ja toistuvuudella viitataan, miten vahvasti teko sen luonne sekä muut olosuhteet huomioon ottaen loukkaa toisen henkilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Seksuaaliset teot voitaisiin nähdä voimakkuudeltaan ja vakavuudeltaan kosketteluun rinnastettaviksi esimerkiksi, kun ne katsotaan kohdettaan halventaviksi tai nöyryyttäviksi taikka muulla tavoin hänelle kärsimystä tai ahdistusta aiheuttaviksi. Teon halventavuus voi johtua muun muassa kuvan tai eleen sisällöstä. Lisäksi kärsimystä tai ahdistusta voi aiheuttaa vähäisempikin seksuaalinen teko, jos se jatkuu pitkäaikaisesti, toistuu tai tehdään muulla tavoin voimakkaasti.¹³⁵

Rajanvetoon seksuaalisen ahdistelun ja kajoamisen välillä on asetettu muun muassa teon kesto. Seksuaalinen ahdistelu mielletään ennemmin ohimenevänä tapahtumana, kun taas seksuaalinen kajoaminen voi olla pitkäkestoisempaa teoltaan ja vaikutuksiltaan. Jos tämä pitkäkestoisuuden vaatimus ei täyty, voivat teon laatu, intensiteetti tai muut olosuhteet kuitenkin johtaa seksuaalisen kajoamisen puolelle kallistumiseen. Kuitenkin seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistönkin täytyminen vaatii abstraktin vaaran kriteerin täyttymisen. Etenkin puhussa ilman fyysistä kosketusta tapahtuvista seksuaalisista teoista, on kynnys tällaisen vaaran syntymiseen asetettu varsin korkeaksi. Vaaran syntymisestä ei voi tällöin jäädä jälkikäteen poissulkemisen mahdollisuutta. Kun puhutaan syväväärännöksen valmistamisesta,

¹³⁴ HE 13/2022 vp, s. 118.

¹³⁵ HE 13/2022 vp, s. 116–117.

ei valmistaminen ajallisesti vie välttämättä kovin kauaa, kun hyödyntää tekoälysovellusta sen luomiseen. Näin voisi olla kyse lyhytkestoisemmasta teosta. Kuitenkin kyseinen syvävääreännös voi olla huomattavan halventava taikka muuten aiheuttaa siinä esiintyvälle henkilölle häpeän tunnetta, että tunnusmerkistö seksuaaliseen ahdisteluun syntyisi. Tällainen halventavuuden taso voi kasvattaa riskiä vaaran aiheutumiselle. Tällöin vaara voi olla muun muassa syvävääreännöksen leviämisen mahdollisuus ja henkilön seksuaalisen autonomian loukkaus.

Aiemmin käsiteltiin kysymystä tällaisten syvävääreännösten säilyttämisestä. Syvävääreännöksen valmistaminen, luotujen tallenteiden määrä ja niiden pitkäkestoinen säilyttäminen voisivat taas täyttää paremmin seksuaalisen kajoamisen sisällön. Aiemmin mainitussa asettelussa henkilö A on voinut luoda kokonaisen kansion henkilöä C koskevia seksuaalissävytteisiä syvävääreännöksiä, joita hän säilyttää omaa henkilökohtaista käyttöönsä varten. Tällöin teon kuvaus viittaisi pitkäkestoisempaan toimintaan ja näin seksuaaliseen kajoamiseen. Toisaalta tehtyjen syvävääreännösten määrä ja säilyttäminen kansiossa voisi lyhytkestoisemmalla ajalla täyttää seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkit, koska se voisi täyttää abstraktin vaaran tilanteen kuvien leviämisen riskin kannalta, mutta teko olisi myös objektiivisesti arvioiden omiaan aiheuttamaan yksilön seksuaalisen autonomian loukkaamisen.

Hallituksen esityksessä suunniteltiin, kuinka ahdistelijan tekoa kutsuttaisiin pykälässä yleisesti ilmaisulla seksuaalinen teko. Rikoslain seksuaalirikoksia koskevassa luvussa käytetään kuitenkin monissa kohdissa seksuaalisen teon käsitettä, usein siten, että teonkuvaus sisältää eräänlaisia lisämääreitä esimerkiksi ”seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaava seksuaalinen teko”. Todetaan myös, että seksuaalisella ahdistelulla ei välttämättä tavoitella tekijän kiihottumista tai itsensä tyydytystä. Tekijän motiivi ei näin ole erikseen rikoksen tunnusmerkistön osa, mutta se voi muiden olosuhteiden ohella vaikuttaa, onko tekoa pidettävä seksuaalisena.¹³⁶ Tämä laajentaa säännöksen tulkinnallista merkitystä olennaisesti syvävääreännösten valmistamisen kannalta. Syvävääreännösten luomisessa itsensä tyydyttäminen ei nimittäin ole ainoa ennalta oletettu motiivi. Kuten aiemmin on käsitelty, toisesta voidaan esimerkiksi luoda ja levittää seksuaalisia syvävääreännöksiä kostamistarkoituksessa. Tarkoituksena voi olla toisen häpäiseminen, halventaminen, maineen pilaaminen tai vahingon aiheuttaminen sosiaalisessa elämässä. Näin ollen, jos säännöstä sovellettaisiin vain tekoihin, jossa tekijä tavoittelee jonkintasoista kiihottumista taikka itsensä tyydyttämistä, rajaisi se huomattavan alueen syvävääreännöksillä aiheutetuista seksuaalisista

¹³⁶ HE 13/2022 vp, s. 118.

loukkauksista. On myös hyvä huomioida, että tekijän motiivi ei sulje ulkopuolelle sitä, että teko edelleen loukkaa sen kohteen seksuaalista autonomiaa.

Koska rikoslainsäädännön uudistuksesta on tässä vaiheessa vasta kaksi vuotta, ei päätöksiä ole ennättänyt vielä juuri käsiteltäväksi korkeimpaan oikeuteen. Kun kyse on uudesta lainsäädännöstä, korkeimman oikeuden ratkaisut tapaavat tulla pitkällä viiveellä. Tämä vaikuttaa siihen, että siinä vaiheessa, kun ennakkopäätöksiä alkaa ilmestyä, rangaistuskäytäntö on alkanut jo jokseenkin muodostua alemmissa tuomioistuimissa.¹³⁷

5.2 Oikeusloukkauksesta syntyvät seuraamukset

5.2.1 Rangaistusasteikot

Tutkimuksessa perehdytään sääntelyyn, joka asettaa rajat seksuaalisten syväväärännösten valmistamiselle ja käsittelylle. Yksi kansallisen sääntelyn keinoista puuttua oikeusloukkauksiin ja ohjata yksilöiden käyttäytymistä on rikosoikeudellinen sääntely. Rikoksella tarkoitetaan laissa rangaistavaksi säädettyä tekoa. Rikosasian käsittely sisältää neljä toisiinsa liittyvää vaihetta: esitutkinta, syyteharkinta, oikeudenkäynti ja rangaistusten täytäntöönpano. Rikosprosessi alkaa, kun poliisille ilmoitetaan mahdollisesta rikoksesta. Rikosilmoitusta käsittelee poliisi, joka tutkii, onko asiassa syytä epäillä rikosta, jolloin varsinainen esitutkinta käynnistetään. Kokonaisuudessaan naisten tekemien rikosilmoitusten määrä on todella vähäinen siihen nähden, kuinka useat heistä kokevat häirintää verkossa. Vuonna 2023 tehdyn tilastokeskuksen tutkimuksen mukaan verkossa tapahtuvaa häirintää oli kokenut 27 % naisista, mutta vain 6 % oli kertonut asiasta poliisille tai tietosuojavaltuutetulle. Näin ollen suuri osa naisten kokemasta digitaalisesta väkivallasta ei koskaan tule poliisin tietoon.¹³⁸

Kansallisessa sääntelyssä määrätyt rangaistusasteikot tutkimuksessa tarkasteltujen seksuaalirikosten suhteen ovat seuraavanlaisia. Seksuaalisen kuvan luvattomasta levittämisestä tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Seksuaalisesta ahdistelusta tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. Seksuaalisesta kajoamisesta tuomitaan vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi sekä enintään neljäksi vuodeksi. Seksuaalisesta kajoamisesta on säädetty myös sen törkeästä muodosta. Törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta tuomitaan vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

¹³⁷Tapanila 2024, s. 828 ja 837.

¹³⁸Husso ym. 2023, s. 25.

Seksuaalirikosten rangaistuksien ankaruusasteesta ja seksuaalirikossääntelyn puutteista on käyty viimevuosina paljon julkista keskustelua.

Kansallisen lainsäätäjän mahdollisuus ohjata rangaistuskäytäntöä haluttuun suuntaan on rajallinen. Jos tavoitteena on vaikuttaa rangaistuksiin, voi lainsäätäjä koventaa rangaistusasteikkoja. Tähän tehokkain tapa on ankaroittaa rikoksista tuomittavia vähimmäisrangaistuksia. Lainsäätäjä voi myös vaikuttaa rangaistuskäytäntöön muuttamalla tunnusmerkistöjä sillä tavalla, että aiempaa lievemmat teot siirtyvät rangaistavuuden piiriin. Kuitenkin rangaistusasteikot jättävät tuomioistuimille huomattavan paljon harkintavaltaa sen suhteen, mikä rangaistus kustakin rikoksesta on tuomittava. Ongelma korkeimman oikeuden ohjaavassa toiminnassa seksuaalirikoksien suhteen on myös, kuinka vapaasti se pystyy muutoksenhakuasetelman puolesta mittaamaan seuraamuksia. OTT, dosentti *Antti Tapanila* viittaa tekstissään, että kokee hyvin tavanomaiseksi seksuaalirikostapauksissa, että syyksi lukeva tuomio johtaa herkästi muutoksenhakuun tuomitun taholla. Tällöin vastapuolet eli syyttäjät ja asianomistajat eivät saata hakea muutosta lainkaan päätökseen. Joskus syyttäjät myös vaatii vastavalituksella rangaistuslajin ankaroittamista tai vankeusrangaistuksen koventamista, mikä voi johtaa herkästi tuomitun valituksen peruuttamiseen. Joka tapauksessa, kumpikin näistä tilanteista johtaa siihen, että muutoksenhakutuomioistuin ei voi määrätä ankarampaa rangaistusta teosta.¹³⁹

5.2.2 Menettämisseuraamukset

SananvapausL:n sääntely ottaa huomioon tilanteet, joissa epäasiallista, rikosoikeudellisesti rangaistavaa materiaalia on julkaistu verkkoalustalla. Lisäksi jatkotoimenpiteet sen suhteen mukaan lukien julkaisun poistaminen jakelusta sekä mahdolliset muut prosessuaaliset seuraamukset kuten menettämisseuraamukset. SananvapausL 18 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuin voi syyttäjän, tutkinnanjohtajan tai asianomistajan hakemuksesta määrätä julkaisijan tai ohjelmatoiminnan harjoittajan taikka lähettimen, palvelimen tai muun sellaisen laitteen ylläpitäjän keskeyttämään julkaistun verkkoviestin jakelun, jos viestin sisällön perusteella on ilmeistä, että sen pitäminen yleisön saatavilla on säädetty rangaistavaksi. Tuomioistuimen on käsiteltävä hakemus kiireellisenä.

SananvapausL:n 22 §:ssä säädetään menettämisseuraamuksista ja verkkoviestin hävittämismääräyksestä. Sen mukaan julkaistun viestin sisältöön perustuvaan rikokseen

¹³⁹ *Tapanila* 2024, s. 836–837.

liittyvää menettämiskaavaa käsiteltäessä on noudatettava, mitä rikoslain 10 luvussa säädetään. Menettämiskaava voidaan määrätä myös, vaikka viestin sisältöön perustuvan rikoksen tekijää saada selville. (1 mom.) Julkaisun kaikki levitykseen tarkoitetut kappaleet voidaan niiden omistusoikeudesta riippumatta tuomita menetetyiksi, jos on tehty kyseisen julkaisun sisältöön perustuva rikos ja jos tällainen seuraamus on tarpeen viestin levittämisen ehkäisemiseksi. (2 mom). Tuomioistuin voi määrätä sisällöltään lainvastaiseksi todetun verkkoviestin poistettavaksi yleisön saatavilta ja hävitettäväksi. Asian käsittelyssä noudatetaan soveltuvin osin, mitä menettämiskaavan käsittelystä säädetään. (3 mom). Ennen määräyksen antamista tuomioistuimen on varattava sille, jolle määräystä on haettu annettavaksi, ja verkkoviestin lähettäjälle tilaisuus tulla kuulluksi, jollei asian kiireellisyys välttämättä muuta vaadi. Tuomioistuimen määräys on annettava tiedoksi myös siinä tarkoitetun verkkoviestin lähettäjälle. Jos lähettäjä on tuntematon, tuomioistuin voi määrätä lähettimen, palvelimen tai muun sellaisen laitteen ylläpitäjän huolehtimaan tiedoksiannosta (2 mom.).

Rikoslain 10 luvun 1 §:ssä säädetään menettämiskaavan yleisistä edellytyksistä. Sen mukaan menettämiskaavan määräämisen edellytyksenä on laissa rangaistavaksi säädetty teko (*rikos*). Menettämiskaavan määrääminen voi perustua myös rangaistavaksi säädettyyn tekoon, 1) jonka tekijä ei teon hetkellä ole täyttänyt viittätoista vuotta tai on syyntakeeton; 2) jonka tekijä on rangaistusvastausta vapaa; taikka 3) josta oikeushenkilö voidaan tuomita rangaistukseen 9 luvun nojalla, vaikka rikosten tekijää saada selville tai muusta syystä tuomita rangaistukseen. Jos menettämiskaavan perustavasta rikoksesta tai rangaistavaksi säädetystä teosta esitetään rikoksesta tuomitsemiseen riittävä näyttö, menettämiskaava voidaan määrätä, vaikka rikoksen tai teon tekijää ei saada selville tai häntä vastaan ei nosteta syytettä tai tuomita rangaistukseen. Valtiolle menetetyksi on tuomittava muun muassa rikoksen tekemisessä käytetty esine tai omaisuus, jonka hallussapito on rangaistavaa. Menetetyksi voidaan tuomita myös: 1) esine tai omaisuus, jota on käytetty tahallisen rikoksen tekemisessä; ja 2) oikeudenkäynnin kohteena olevaan tahalliseen rikokseen läheisesti liittyvä esine tai omaisuus, joka on yksinomaan tai pääasiallisesti tahallista rikosta varten hankittu tai valmistettu taikka ominaisuuksiltaan erityisen sovelias tahallisen rikoksen tekemiseen. Menetetyksi tuomitsemisen tarpeellisuutta harkittaessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota uusien rikosten ehkäisemiseen (RL 10:4).

Säännöksessä on mainittu menetettäväksi esineen lisäksi ”omaisuus”. Tällainen ratkaisu on tehty, sillä kaikkia objekteja ei voida luontevasti pitää esineinä. Tällaisia olisivat esimerkiksi nestemäiset aineet sekä tietokoneohjelmat. Momentin nojalla voitaisiin tuomita menetetyksi myös esine, jota ei ole vielä käytetty tahallisen rikoksen tekemisessä, mutta joka on

pääasiallisesti tai yksinomaan tätä varten hankittu tai valmistettu tai ominaisuuksiltaan erityisen sovelias tällaisen rikoksen tekemiseen. Vaatimuksena on kuitenkin myös silloin, että on tapahtunut rikos. Lisäksi edellytetään, että konfiskaation perustavalla rikoksella on läheinen liittymä eli jokin asiallinen yhteys konfiskoitavaan omaisuuteen. Menettämisseuraamuksen tuomitseminen on 3 momentin mukaan harkinnanvaraista. Harkinnassa olisi kiinnitettävä erityisesti huomiota uusien rikosten ehkäisemiseen. Tällöin olisi arvioitava, onko esine ominaisuuksiltaan erityisen sovelias rikosten tekemiseen ja onko sillä ylipäätänsä mitään laillista käyttöä. Tällaisia rikoksen tekemiseen soveliaita esineitä ovat esimerkiksi tiirikat, kuljetusvälineet, joihin on tehty salakuljetusta helpottavia rakennemuutoksia, sekä tietoliikenne-rikoksen tekemistä varten suunnitellut tai muunnellut tietojenkäsittelyohjelmat tai tekniset erityislaitteet. Harkinnassa voitaisiin kiinnittää huomiota myös siihen, muodostaako esineen jättäminen juuri rikosentekijän haltuun riskin sen käyttämisestä uudelleen rikoksen tekemisessä. Harkinnassa voidaan ottaa huomioon myös muut seikat kuin uusien rikosten ehkäiseminen.¹⁴⁰

Tutkimuksessa käsiteltävän kysymyksen kannalta yksi rikoksen tekoväline voitaisiin katsoa olevan tekijän tietokone tai puhelin. Kyse on kuitenkin yleisestä käyttövälineestä eikä se näin täytä nimenomaisuuden vaatimusta, mihin väline on tarkoitettu. Suurella osalla ihmisistä on puhelin sekä tietokone käytössään tänä päivänä. Näiden välineiden käyttötarkoitukset ovat todella monipuoliset ja etenkin puhelin liittyy jokapäiväiseen toimintaan yhteydenpidon, tiedon tallentamisen ja tiedon etsimisen kannalta. Näin ollen puhelimen tai tietokoneen menettäminen voisi useimmissa tapauksissa olla kohtuuton seuraamus eikä vastaa menettämisseuraamuksen alkuperäistä tarkoitusta. Hallituksen esityksessä mainittiin esimerkkinä menettämisseuraamuksen kohteeksi tietokoneohjelmat. Tämän voisi tulkita koskevan myös erilaisia tekoälytekniikoita sekä applikaatioita. Tällaisiin ohjelmiin ja tekniikoihin kohdistuva menettämisseuraamus voisi perustella tarkoitusta estää henkilöä uusimasta rikostaan ja se olisi myös tarpeeksi rajattu nimenomaisuus-vaatimuksen kannalta. Tyypilliset tekoälytekniikat ja applikaatiot voivat olla mobiililaitteille ladattavia maksuttomia sovelluksia tai verkkoselaimessa käytettäviä palveluita. Kun pohditaan käytännön toimivuutta tällaisten sovellusten tai palveluiden menettämisestä, voi menettämisseuraamusta olla hyvin haastavaa valvoa.

Rikoksella tuotettu, valmistettu tai aikaansaatu taikka rikoksen kohteena ollut esine tai omaisuus on tuomittava valtiolle menetetyksi, jos sen hallussapito on rangaistavaa. Rikoksella

¹⁴⁰ HE 80/2000 vp, s. 26–27.

tuotettu, valmistettu tai aikaansaatu taikka rikoksen kohteena ollut esine tai omaisuus voidaan tuomita kokonaan tai osaksi menetetyksi, jos menettämisseuraamus on tarpeen muun muassa: 1) esineen tai omaisuuden terveydelle tai ympäristölle haitallisten ominaisuuksien vuoksi ja 2) uusien rikosten ehkäisemiseksi, ja esine on erityisen sovelias rikoksen kohteeksi tai rikolliseen käyttöön (RL 10:5). Kyseisen pykälän on tarkoitus kattaa rikoksen kohteena olleen omaisuuden lisäksi myös rikoksen tuotteen menettämisen. Rikoksen tuotteella tarkoitetaan rikoksella aikaansaatua esinettä tai omaisuutta. Rikosesineen ja rikoksen tuotteen menettämisestä säädetään samassa pykälässä, koska käytännössä voi joskus olla vaikeaa tehdä rajanveto sen välillä, kumpi menettämisseuraamuksen laji on kyseessä. Määritelmän "tuotettu, valmistettu tai aikaansaatu" tarkoituksena on kattaa sekä tapaukset, joissa itse toiminta on laitonta, että tapaukset, joissa laittomuus aiheutuu esimerkiksi valmistamistavasta. Lisäksi säännös koskisi tilanteita, jolloin toiminta ilman lupaa on rangaistavaa.¹⁴¹ Tämä säännös soveltuisi siis hyvin myös ilman henkilön suostumusta valmistettuun seksuaaliseen syvävääreännökseen. Tällaisen tallenteen valmistaminen voi tulla rangaistavaksi seksuaalisen kajoamisen taikka seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistöjen nojalla.

Pykälän 1 momentin mukaan esine tai omaisuus olisi tuomittava menetetyksi, jos sen hallussapito olisi rangaistavaa. Ilmaisuuksensa kattaisi sekä ne tilanteet, jolloin rangaistus tuomitaan juuri omaisuuden hallussapidosta, että ne tilanteet, jolloin esineen omistajakin syyllistyisi rikokseen sitä hallussaan pitämällä. Lisäksi säännöstä voidaan soveltaa tilanteissa, jolloin rangaistus tosin tuomitaan esimerkiksi esineen käytöstä, mutta myös sen hallussapito olisi rangaistavaa. Momentin 2 kohdan mukaan voidaan tuomita menetetyksi esine tai omaisuus, jos se on tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi, koska esine tai omaisuus on erityisen sovelias sellaisten rikosten kohteeksi tai rikolliseen käyttöön. Tärkeää olisi siis kiinnittää huomiota omaisuuden laatuun. Kyseisen lainkohdan nojalla voitaisiin tuomita menetetyksi esimerkiksi 17 luvussa tarkoitetut väkivaltakuvaukset.¹⁴²

Tällainen materiaalin hallussapito voisi realisoitua tilanteissa, joissa kyse on alaikäiseen henkilöön kohdistuvasta seksuaalisesta materiaalista. Kuitenkaan tutkimuksen alaa koskevassa kysymyksessä, itse täysikäisestä henkilöstä valmistetun seksuaalisen materiaalin hallussapito ei tapauskohtaisesti ole aina rikosoikeudellisesti rangaistavaa, joten siihen ei tämä nimenomaisen säännöksen 1 momentti välttämättä kohdistu. Toinen tilanne on 2 momentin osalta, sillä siinä viitataan hallussapidettävän materiaalin riskiin, että sitä voitaisiin vielä käyttää rikosoikeudellisesti rangaistavasti. Kyse voi olla siis esimerkiksi tällaisesta seksuaalisesta

¹⁴¹ HE 80/2000 vp, s. 27–28.

¹⁴² HE 80/2000 vp, s. 27–28.

kuvasta, jonka levittäminen täyttäisi rikostunnusmerkistön. Vaikkei siis tällaisen materiaalin hallussapito itsessään ole rangaistavaa, on lainkohtaa mahdollista tulkita siten, että materiaali katsotaan tällaiseksi valmistetuksi tuotteeksi, joka synnyttää riskin rikoksen syntymiseen taikka sitä voitaisiin arvioida myös rikoksen käyttövälineenä. Myös tällöin sen menettäminen voitaisiin perustella samalla rikoksen uusimisen estämisellä.

5.2.3 Vahingonkorvausoikeudelliset seuraamukset

Vahingonkorvauslaissa (412/1974, VahL) on säädetty vahingonkorvauksista ei-sopimuksen luontoisissa vahinkotilanteissa. Se mainitsee kaksi erilaista vahinkoluokkaa, jota syvävääreännöksillä tuotetulla sisällöllä voitaisiin aiheuttaa. Nämä vahingot ovat ansionmenetykset, jotka voi välillisesti aiheutua tällaisten kuvien ja videoiden levitessä. Toisena vahinkotyyppinä on henkilölle aiheutunut kärsimys. VahL:n 5:2a:n mukaan ansionmenetyksestä määrätään korvaus ottamalla lähtökohdaksi arvio ansiotulosta, jonka vahinkoa kärsinyt olisi ilman vahinkotapahtumaa saanut. Tästä vähennetään ansiotulo, jonka vahinkoa kärsinyt vahinkotapahtumasta huolimatta on saanut tai olisi voinut saada taikka jonka hänen arvioidaan vastaisuudessa saavan ottaen huomioon hänen työkykynsä, koulutuksensa, aikaisempi toimintansa, mahdollisuutensa uudelleen kouluttautumiseen, ikänsä, asumisolosuhteensa ja näihin verrattavat muut seikat.¹⁴³ Korvauskelpoisuus ulottuu yhtäläisesti pää- ja sivutoimien ansioihin edellyttäen, että tulon menettäminen on seurausta vahingosta. Normaalitytapauksessa ansiomenetyksen laskeminen voidaan perustaa niihin tuloihin, joita vahingonkärsijä on saanut välittömästi ennen vahinkotapahtumaa.¹⁴⁴ Noin kolmannes EU:n naisista, jotka ovat kokeneet seksuaalista häirintää, ovat joutuneet sen kohteeksi työpaikallaan. Näin ollen ei ole tavatonta ajatella, etteikö riski nimenomaan työelämässä aiheutuviin vahinkoihin voisi syntyä tällaisten tallenteiden luomisesta ja jakamisesta.

Tuottamuksellisella teolla aiheutettu pelon, nöyryytyksen, häpeän tai mielipahan tunteena ilmenevä kärsimys on VahL 5:6:n mukaan korvauskelpoinen, kun teolla on loukattu säännöksessä määritellyt intressejä ja, kun kyseessä on rikos tai muu lainkohdassa määritelty erityisen moitittava teko.¹⁴⁵ VahL:n 5:6:n mukaan oikeus korvaukseen loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä on muun muassa sillä, jonka vapautta, rauhaa, kunniaa tai

¹⁴³Ks. Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuuhdeväkivallan torjumisesta – Ehdotuksen tausta – Ehdotuksen perustelut.

¹⁴⁴ *Hemmo* 2005, s. 169–170.

¹⁴⁵ *Hemmo* 2005, s. 181.

yksityiselämää on rangaistavaksi säädetyllä teolla loukattu (1 mom. 1 kohta) tai, jonka henkilökohtaista koskemattomuutta on tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta vakavasti loukattu (1 mom. 3 kohta). Korvaus määrätään sen kärsimyksen perusteella, jonka loukkaus on omiaan aiheuttamaan ottaen erityisesti huomioon loukkauksen laatu, loukatun asema, loukkaajan ja loukatun välinen suhde sekä loukkauksen julkisuus (2 mom.). Korvausvelvollisuus voi VahL 5:6:n 1 kohdan perusteella seurata muun muassa raiskauksesta tai yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä. VahL 5:6:n 3 kohdassa tarkoitettu henkilökohtaisen koskemattomuuden vakava loukkaus ei välttämättä edellytä fyysistä vammaa, vaan kärsimyskorvaus on mahdollinen myös esimerkiksi häirinnän tai kiusaamisen seuraamuksena. Tällöin on edellytyksenä, että teon vakavuuskriteeri täyttyy menettelyn pitkäaikaisuuden tai erityisen loukkaavan luonteen vuoksi. Näissä tapauksissa on mahdollista, että yksittäiset teot ovat luonteeltaan vähäisiä, mutta niiden muodostama kokonaisuus kuitenkin merkitsee vakavaa loukkausta, joka johtaa korvausperusteen täyttymiseen.¹⁴⁶

Rikostuomiossa vahvistetulla rikosnimikkeellä on vain poikkeustapauksissa merkitystä rikosvahinkoasialla käsiteltäessä.¹⁴⁷ Kuitenkin tärkeää on huomata, kuinka rikosvahinkolaissa (1204/2005, RiVL) on säädetty sen 9 §:ssä erityissäännös seksuaalisen itsemäärämisoikeuden loukkaamistilanteista. Sen 1 momentin 1 kohdan mukaan loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä suoritetaan korvaus sille, jonka seksuaalista itsemäärämisoikeutta on rikoksella loukattu tai jonka vapautta muuten on rikoksella loukattu. Korvaus kärsimyksestä määrätään vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n 2 momentissa säädettyjen perusteiden mukaan.

Seksuaalisen syväväärännöksen seurauksena voi henkilölle aiheutua huomattavasti erilaista haittaa. Kuten aiemmin tarkasteltiin, voidaan tekijään kohdistaa rikosoikeudellisia seuraamuksia, mutta tärkeää on tarkastella, millaista korvausta teon kohteella on oikeus saada vahingon syntymisen jälkeen. Vahingonkorvauslaki turvaa henkilölle mahdolliset ansionmenetykset, joita hänelle voi aiheutua vahingon seurauksena. Samoin rikosvahinkolaissa on turvattu teon kohteelle korvaus kärsimyksestä. Sääntelyssä on tehty toimiva ratkaisu ja käytetty nimenomaan kuvausta ”seksuaalisen itsemäärämisoikeuden loukkaamistilanteista”. Laajempi kuvaus seksuaaliseen itsemäärämisoikeuteen viitaten varmistaa, että seksuaalirikoksen uhrit ovat korvaukseen oikeutettuja, vaikka seksuaalirikossääntelyyn tulisikin tulevaisuudessa uusia nimikkeitä tai muita muutoksia.

¹⁴⁶ Hemmo 2005, s. 181 ja 183.

¹⁴⁷ Tapanila 2008, s. 339.

5.3 Vertailevaa näkökulmaa Suomen ja muiden valtioiden välillä

Suomen sääntelyn tarkastelussa on tarpeellista myös suorittaa oikeusvertailua. Näin voidaan hahmottaa mahdollisia kehitysaskelaita, joita muiden valtioiden lainsäätäjät ovat jo ottaneet käyttöönsä. Vertailuun on päätetty ottaa Ruotsi, Norja ja Tanska, jotta nähdään kuinka suuria eroja Pohjoismaisessa sääntelyssä on tehty tekoälyn osalta. Lisäksi käsitellään Yhdysvaltojen Take It Down-lakia, joka on säädetty seksuaalisen materiaalin aiheuttamien loukkausten torjumiseksi. Oikeusvertailevaa näkökulmaa käytetään osana de lege ferenda- metodia ja arvioidaan Suomen lainsäädännön kehitystarpeita sen pohjalta. Oikeusvertailussa keskitytään tarkastelemaan valtioissa tehtyjä juridisia toimenpiteitä syvävääreännöksi seksuaalisten loukkausten estämiseksi.

5.3.1 Ruotsin sääntelystä

Ruotsissa rikoskaaren (*brottsbalk*) 6 luvussa säädetään seksuaalirikoksista (*sexualbrott*). Raiskausrikoksia koskevaa sääntelyä uudistettiin vuonna 2018 ottamalla vapaaehtoinen osallistuminen (*deltar frivilligt*) sääntelyn keskiöön. Uusi, vapaaehtoisuuden puuttumiseen perustuva raiskauksen tunnusmerkistö astui Ruotsissa voimaan 1.7.2018. Jos teko katsotaan kuitenkin olosuhteisiin nähden lieväksi, tekijää ei pidetä vastuussa teosta.¹⁴⁸

Ruotsin rikoslaisissa seksuaalisesta hyväksikäytöstä (*sexuellt ofredande*) on säädetty 6 luvun 10 §:ssä seuraavasti:” Joka muutoin kuin tässä luvussa aiemmin tarkoitetulla tavalla asettaa itsensä alttiiksi toiselle tavalla, joka on omiaan aiheuttamaan epämiellyttävyyttä, tai muuten sanoin tai teoin hyväksikäyttää toista tavalla, joka on omiaan loukkaamaan hänen seksuaalista koskemattomuuttaan, tuomitaan seksuaalisesta hyväksikäytöstä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Rikoslain 4 luvun 6 c §:ssä on säädetty laittoman yksityisyyden loukkauksesta (*olaga integritetsintrång*). Kyseinen säännös koskee toisen yksityisyyteen puuttumista levittämällä tiettyjä yksityisyyttä koskevia kuvia tai muita tietoja. Tällaisia voivat olla esimerkiksi kostopornon, alastonkuvien, potilaskertomusten tai yksityisyyttä loukkaavan rikoksen uhrin kuvien levittäminen. Pykälän mukaan se, joka loukkaa toisen yksityiselämää levittämällä 1) kuvan tai muun tiedon jonkun seksuaalielämästä, 2) kuvan tai muun tiedon jonkun terveydentilasta, 3) kuvan tai muun tiedon henkilöstä, joka on joutunut henkilöön, vapautteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen uhriksi, 4) kuvan henkilöstä, joka on erittäin haavoittuvassa asemassa tai 5) kuvan jonkun kokonaan tai osittain alastomasta vartalosta, on

¹⁴⁸ HE 13/2022 vp, s. 80 ja Leskinen 2020, s. 374.

tuomittava, jos levittäminen on omiaan aiheuttamaan vakavaa vahinkoa henkilölle, johon kuva tai tieto liittyy, yksityisyyden loukkaamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Teosta ei kuitenkaan tuomita, jos teko tarkoituksensa ja muiden olosuhteidensa vuoksi on puolustettavissa. Teosta on säädetty rikoslaissa myös sen törkeän teon muoto. Tunnusmerkistöllä on näin pyritty vahvistamaan ja selkeyttämään suojaa loukkaavien kuvien levittämistä vastaan.¹⁴⁹

Seksuaalirikosten komitean vuonna 2014 laatimassa raportissa (SOU 2016:60) analysoitiin, kuinka sen hetkinen lainsäädäntö koettiin tarjoavan riittävän vahvan suojan seksuaalirikoksia vastaan. Tällä viitattiin myös rikoksiin, jotka tapahtuvat modernin teknologian avulla internetin kautta. Siinä tarkennettiin juuri ”etäteitse” tehtyä seksuaaliväkivaltaa.¹⁵⁰ Ruotsin hallitus on myös arvioinut, että etäyhteyksin tapahtuvien seksuaalitekojen tulisi olla rikosoikeudellisesti rangaistavia seksuaalista väkivaltaa koskevien säännösten mukaisesti.¹⁵¹

Ruotsin naisjärjestöt ovat yhdessä islantilaisen naisten turvakodin Stígamótin sekä Norjan järjestöjen kanssa kartoittaneet lainsäädäntöä ja muita toimenpiteitä, joita on toteutettu Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa, Suomessa ja Islannissa ”verkkopornografian haitallisten vaikutusten estämiseksi”. Kartoituksessa on tarkoitus keskittyä aikuispornografian leviämisen aiheuttamiin haittoihin. Ruotsin naisjärjestöjen pääsihteeri, *Clara Berglund*, sanoo raportin osoittavan, että Ruotsi on yhdessä Norjan kanssa jäljessä muista Pohjoismaiden sääntelyssä. *Berglundin* mukaan Ruotsilla ja pohjoismaisilla naapurimailla on jo olemassa olevia lakeja esimerkiksi väkivaltaisen pornon leviämistä vastaan. Erityisesti ongelmaksi nousee, kuinka niitä ei ole päivitetty kehittyvään, digitaaliseen maailmaan soveltuviksi, etenkin tekoälypornografiaan kohdistuen.¹⁵² Naisten oikeuksien asiantuntija, *Astrid Carsbring* ilmaisee huolenaiheensa, kuinka uusien teknologioiden, kuten tekoälyn ja syvävääreännösten, kehitystä käytetään usein seksuaalisen väkivallan tekemiseen ja levittämiseen.¹⁵³

Ruotsin rikoslaissa vuonna 2025 tehty tuore muutos on ollut muun muassa seksuaalisen sisällön verkosta ostamisen kriminalisointi. Ruotsin rikoslain 11 §:n mukaan, joka saa jonkun suorittamaan tai sietämään seksuaalista tekoa korvausta vastaan päätarkoituksenaan osallistua tekoon tai tulla näytetyksi, on tuomittava seksuaalisen teon ostamisesta vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Ensimmäisessä momentissa sanottua sovelletaan, vaikka korvauksen olisi luvannut tai antanut joku muu. Lisäksi Ruotsin hallitus jätti lainsäädäntöneuvostolle

¹⁴⁹ HE 13/2022 vp, s. 83 ja Ruotsin rikoslaki (1962:700).

¹⁵⁰ SOU 2016:60, s. 13 ja 21.

¹⁵¹ Prop. 2017/18:177, s. 43.

¹⁵² Sweden Herald- verkkosivut: Report: Sweden lacks legislation against AI-pornography.

¹⁵³ Sveriges Kvinno- organisationer -verkkosivut: Legislation against sexual violence in porn is not used.

lakiesityksen, joka sisältää useita lakimuutoksia seksuaalirikoksia koskien. Muutokset vahvistavat suojaa seksuaaliselta häirinnältä, vanhuksiin kohdistuvalta petokselta ja sukupuoliseen suuntautuneeseen viharikokseen perustuvilta rikoksilta. Ehdotus tarkoittaa muun muassa, että jokainen, joka ostaa verkon kautta suoritettavan seksuaalisen teon, voidaan tuomita seksuaalisten tekojen ostamisesta.¹⁵⁴

5.3.2 Norjan sääntelystä

Norjan rikoslain (*straffeloven*) toisen osan 26 luku koskee seksuaalirikoksia (*seksuallovbrudd*). Norjan lainsäädännössä ei Ruotsin tavoin ole säädetty täysi-ikäistä henkilöä koskevan seksuaalisen kuvan levittämistä. Norjan Rikoslain 297 §:ssä on kuitenkin säädetty seksuaalisesta teosta ilman suostumusta (*seksuell handling uten samtykke*). Henkilö, joka tekee seksuaalisen teon toiselle, joka ei ole suostunut siihen, voidaan tuomita sakkoon tai enintään vuodeksi vankeuteen.¹⁵⁵ Kyseinen säännös on yleissäännös, joka sisältää raiskauksen lisäksi muut seksuaaliset ja hyvätavan vastaiset rikoksen muodot. Jos teon objektiivinen kuvaus täyttyy, uhri ei ole voinut suostua tekoon. Näin ollen, suostumuksen täyttymistä tarkastellaan teon luonteen perusteella ennemmin objektiivisesta näkökulmasta ja suostumuksen pätevyys riippuu kokonaisarviointista. Seksuaalinen motiivi ei ole ehdoton edellytys teon täyttymiseen, mutta se voi myös olla tekijä teon rangaistavuuden kokonaisarvioinnissa.¹⁵⁶

Norjan rikoslaissa on myös Ruotsin tavoin kriminalisoitu pornografisen materiaalin myymistä ja ostamista (*kjøp av seksuelle tjenester fra voksne*). Rikoslain 317 §:ssä säädetään pornografian levittämistä (*pornografi*). Sen mukaan sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi tuomitaan se, joka 1) julkaisee, myy tai muutoin pyrkii levittämään pornografiaa, 2) tuomitsee maahan pornografiaa levittämistarkoituksessa, 3) luovuttaa pornografiaa alle 18-vuotiaalle tai 4) pitää julkisen luennon tai järjestää julkisen esityksen tai näyttelyn, jossa on pornografista sisältöä. Pykälässä pornografialla tarkoitetaan seksuaalista kuvausta, joka on loukkaavaa tai muuten todennäköisesti ihmistä halventavaa tai raa'asti kohtelevaa, mukaan lukien seksuaalinen kuvaus, jossa käytetään ruumiita, eläimiä, väkivaltaa ja pakottamista. Pornografiaksi ei katsota seksuaalista kuvausta, jota on pidettävä oikeutettuna taiteellisesta, tieteellisestä, tiedottavasta tai vastaavasta tarkoituksesta. Norjan rikoslaissa säädetään myös seksuaalisen esittelyn

¹⁵⁴ Ruotsin hallituksen verkkosivut: Nya lagförslag för att stärka skyddet mot sexuella kränkningar och bedrägerier mot äldre ja Euro-News: 'Takes away our safest option': Adult creators react to law banning online sex purchases in Sweden.

¹⁵⁵ HE 13/2022 vp, s. 84.

¹⁵⁶ Overgrep.no -verkkosivut: Straffeloven § 297. Seksuell handling uten samtykke.

kiellosta (*utstillingsforbud*). Sen mukaan sakkoa tai enintään kuuden kuukauden vankeutta määrätään sille, joka kaupallisessa tarkoituksessa esittelee helposti näkyvällä tavalla selvästi seksuaalista sisältöä sisältäviä kuvia, mukaan lukien sukupuolielinten kuvia 1) julkisella paikalla, 2) paikassa, joka on helposti havaittavissa julkiselta paikalta, tai 3) myyntipisteessä. Kyseistä kohtaa ei sovelleta erikoisliikkeisiin. Jokainen, joka huolimattomasti suorittaa ensimmäisessä momentissa mainitun teon, rangaistaan sakolla. Rikosoikeudellinen vastuu ei ulotu myyjään, avustajaan tai muuhun vastaavaan alaisensa, jos rikkomus on olennaisesti johtunut hänen riippuvaisesta asemastaan kaupallisessa toimijassa.

Joulukuussa 2022 rikoslakineuvosto toimitti Norjan virallisen raportin NOU 2022:21 ”Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden rikosoikeudellinen suojele – Ehdotus rikoslain luvun 26 uudistamiseksi” oikeusministeri *Emilie Mehlille*. Raportin tarkoituksena oli suorittaa kattava tarkastelu rikoslain seksuaalirikoksia koskevista säännöksistä, mukaan lukien raiskausta koskeva rangaistus, hallituksen raiskauksen vastaisen toimintasuunnitelman mukaisesti. Norjan hallitus on käsitellyt rikoslakineuvoston lakiesitystä Norjan seksuaalirikoslainsäädännön uudistamisesta. Eräänlaisen suostumuslain valmistelusta on ollut paljon puhetta Norjan poliittisessa keskustelussa. Suostumuslaki vahvistaisi, että seksi ilman suostumusta on raiskaus ja että ”vain kyllä tarkoittaa kyllä”. Rikoslakineuvoston lakiesitys puolestaan omaksui lähestymistavakseen: ”ei tarkoittaa ei”.¹⁵⁷

Oleellinen kysymys sääntelyssä siis on, miten seksuaalisen kanssakäymisen vapaaehtoisuuden periaate voidaan asianmukaisesti ilmaista rikoslain säännöissä ja ehdoissa. Rikoslakineuvosto on esitellyt kaksi teoreettista mallia, jotka kuvaavat keskustelua siitä, miten vapaaehtoisuuden periaate voidaan sisällyttää seksuaalista itsemääräämisoikeutta suojelemaan lainsäädäntöön. Neuvosto viittaa malleihin ”ei tarkoittaa ei” (*nei betyr nei*) -mallina ja ”kyllä tarkoittaa vain kyllä” (*bare ja betyr ja*) -mallina. Molemmat mallit perustuvat siihen, että sukupuoliyhteyden ja muun seksuaalisen kanssakäymisen tulisi olla vapaaehtoista. Malleissa ei myöskään hyväksytä vaihtoehtoa, jossa ei kunnioiteta toisen henkilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Ei tarkoittaa ei -mallin olettamuksena on, että henkilö, joka ei kunnioita seksuaalisen aloitteen hylkäämistä, tekee rikollisesti moitittavan teon ja hänelle tulisi siksi langettaa rangaistus tai muita seuraamuksia. Kyllä tarkoittaa vain kyllä -mallin ydin taas on, että rikosoikeudellinen vastuu syntyy sukupuoliyhteydestä tai muusta seksuaalisesta toiminnasta henkilön kanssa, joka ei ole antanut suostumustaan kyseiseen tekoon.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Kilden- verkkosivusto: Can Norway formulate its own penal law for sexual assault?

¹⁵⁸ NOU 2022: 21, s. 145.

5.3.3 Tanskan sääntelystä

Tanskassa on käynnissä hanke seksuaalirikoksia koskevan lainsäädännön muuttamiseksi suostumusperusteiseksi. Tanskan rikoslain 232 §:n mukaan rangaistaan sitä, joka säädyttömällä toiminnalla loukkaa säädyllisyyttä (*ved uanstændigt forhold krænker blufærdigheden*). Rangaistukseksi tuomitaan sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Säännöksen on luonnehdittu toimivan käytännössä yleislausekkeena, jota voidaan soveltaa kaikenlaiseen jollakin tavalla karkeaan seksuaaliseen toimintaan, joka on tuomioistuinten mielestä rangaistuksen arvoinen, mutta jota muut seksuaalirikoksia koskevat säännökset eivät kata.¹⁵⁹

Tanskan rikoslaissa seksuaalirikoksista säädetään sen luvussa 24 (*Seksualforbrydelser*). Mitä 216–224 §:ssä säädetään, sovelletaan vastaavasti muihin sukupuolisuhteisiin kuin yhdyntään, mukaan lukien tapaukset, joissa tekijä yllyttää uhria suorittamaan seksuaalisia tekoja itseään kohtaan. Säännöksissä 226–227 ja 235 §:ssä säädetään tarkemmin seksuaalisen materiaalin valmistamisesta, levittämisestä, materiaalin vastaanottamisesta ja näihin tekoihin myötävaikuttamisesta, mutta kyseiset säännökset kohdistuvat juuri alaikäisiä henkilöitä esittävään materiaaliin.¹⁶⁰

Lisäksi Tanskan rikoslain luvussa 27 (*Freds- og ærekrænkelser*) säädetään seksuaalista materiaalia sisältävän yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä säännöksessä 264 d §. Säännös koskee yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä ja sen 2 momentin mukaan, jos tietojen tai paljastuksen luonne ja laajuus tai asianomaisten henkilöiden lukumäärä on erityisen raskauttava, rangaistus voidaan korottaa vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi. Säännöksen 1 momentin rangaistusasteikko on sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta.¹⁶¹ Sen mukaan henkilö, joka laittomasti paljastaa toisen henkilön yksityisasiota koskevia viestejä tai kuvia tai muutoin kyseisestä henkilöstä otettuja kuvia olosuhteissa, jotka selvästi vaativat niiden salassapitoa, tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään kuusi kuukautta.

Tanskassa hallitus on ryhtymässä toimiin, joiden tavoitteena on vahvistaa tekijänoikeuslakia estääkseen tekoälyn luomien syvävääreännösten luomisen ja jakamisen. Kyseisen uudistuksen tavoitteena on suojella yksilöiden oikeuksia tekoälyn luomien syvävääreännösten vaikutuksilta. Lakimuutos on suunniteltu suojelemaan yksilöiden oikeuksia identiteettiinsä, mukaan lukien ulkonäköön ja ääneen. Lakimuutoksen olisi tarkoitus turvata syvävääreännösten kohteeksi

¹⁵⁹ HE 13/2022 vp, s. 86.

¹⁶⁰ HE 13/2022 vp, s. 86 ja Tanskan rikoslaki luku 24.

¹⁶¹ HE 13/2022 vp, kpl 5.2, s. 87 ja Tanskan rikoslaki luku 27.

joutuneille mahdollisuus pyytää syvävääreännös-sisällön poistamista. Verkkoalustat voisivat joutua myös maksamaan huomattavia sakkoja, mikäli eivät tällaisia toimenpiteitä noudata. Vaikka laki ei suoraan säädi korvauksista tai rikosoikeudellisista syytteistä, se loisi oikeudellisen perustan vahingonkorvausten hakemiselle Tanskan lain mukaisesti.¹⁶² Käytännössä Tanska kohtelee henkilöä esittävää kuvaa immateriaaliomaisuutena. Lakimuutoksen mukaan kaikki tekoälyn luoma realistinen henkilön jäljitelmä (kasvot, ääni tai vartalo), joka jaetaan ilman suostumusta, rikkoo lakia. Tällöin Tanskan kansalaisilla on selkeä laillinen oikeus vaatia tällaisen sisällön poistamista. Jos alusta ei poistaisi kyseistä sisältöä, voidaan sille kohdistaa huomattava sakkorangaistus.¹⁶³

5.3.4 Yhdysvaltojen ”Take It Down”- säädös

Aiemmin Yhdysvallat puuttuivat syvävääreännöksiin pääasiassa osavaltioiden laeilla ja siviilioikeudellisilla kanteilla. Vuonna 2025 Yhdysvalloissa allekirjoitettiin kuitenkin Take It Down (*Tools to Address Known Exploitation by Immobilizing Technological Deepfakes on Websites and Networks Act*)-laki. Kyse oli ensimmäisestä Yhdysvaltain liittovaltion laista, joka suoraan rajoitti haitallisia syvävääreännöksiä. Take It Down- lain tarkoituksena on vaatia katettuja alustoja poistamaan suostumuksetta tehdyt intiimit visuaaliset kuvaukset ja muihin tarkoituksiin.¹⁶⁴

Laki yleisesti kieltää henkilöiden intiimien visuaalisten kuvausten julkaisemisen verkossa ilman suostumusta, sekä aitojen että tietokoneella luotujen. Se myös vaatii tiettyjä verkkoalustoja poistamaan tällaiset kuvat viipymättä saatuaan tiedon niiden olemassaolosta. Laki muun muassa kieltää intiimien visuaalisten kuvausten julkaisemisen verkossa aikuisesta kohteesta, jos julkaisemisen tarkoituksena on aiheuttaa vahinkoa kohteelle ja, jos kuvaus on julkaistu ilman kohteen suostumusta tai se on luotu tai hankittu olosuhteissa, joissa aikuisella oli kohtuullinen odotus yksityisyydestä. Rikkomuksiin sovelletaan pakollisia korvauksia ja rikosoikeudellisia seuraamuksia, kuten vankeutta, sakkoa tai molempia. Uhkaukset julkaista intiimejä visuaalisia kuvauksia kohteesta ovat samalla tavalla kiellettyjä lain nojalla ja niistä voidaan myös määrätä rikosoikeudellisia seuraamuksia. Säädöksen mukaan alustojen on

¹⁶² World economic forum: Deepfake legislation: Denmark moves to protect digital identity.

¹⁶³ Regula- verkkosivut: Global Legal Actions Against AI Deepfakes: Five Laws of 2025.

¹⁶⁴ World economic forum: Deepfake legislation: Denmark moves to protect digital identity.

luotava prosessi, jonka kautta materiaalissa esiintyvät henkilöt voivat ilmoittaa alustalle sisällön olemassaolosta ja pyytää sen poistamista.¹⁶⁵

Laissa määritellään muun muassa digitaalinen väärennös. Se tarkoittaa mitä tahansa tunnistettavan yksilön intiimiä visuaalista kuvausta, joka on luotu ohjelmiston, koneoppimisen, tekoälyn tai muun tietokoneella tai teknologisesti luodun keinon avulla, mukaan lukien aidon visuaalisen kuvauksen mukauttaminen, muokkaaminen, manipulointi tai muuttaminen, joka kohtuullisen henkilön kokonaisuutena tarkasteltuna on erottamaton yksilön aidosta visuaalisesta kuvauksesta (Pub. L. No. 119–12, 139 Stat. 55, Sec. 2). Rikkomuksesta on määrätty säädöksessä seuraavasti: kenen tahansa on laitonta käyttää interaktiivista tietokonepalvelua tietoisesti julkaistakseen intiimin visuaalisen kuvauksen tunnistettavasta henkilöstä, joka ei ole alaikäinen, jos— intiimi visuaalinen kuvaus on hankittu tai luotu olosuhteissa, joissa henkilö tiesi tai hänen olisi kohtuudella pitänyt tietää, että tunnistettavalla henkilöllä oli kohtuullinen odotus yksityisyydestä. Poikkeuksena mainitaan tilanteet, joissa tunnistettava henkilö on vapaaehtoisesti paljastanut kuvattua materiaalia julkisessa tai kaupallisessa ympäristössä tai kuvattu on perusteltavissa yleisen edun nojalla. Edellytyksenä on myös, että sisällön julkaisemisella on tarkoitettu vahinkoa, mukaan lukien psykologista, taloudellista tai mainehaittaa, tunnistettavalle henkilölle (139 Stat. 56).

Täysikäisiä henkilöitä koskevista tallenteista on säädetty rangaistavaksi seuraavasti: säännöstä rikkova henkilö tuomitaan sakkoihin tai enintään kahden vuoden vankeusrangaistukseen taikka molempiin. Säädöksessä on myös tarkennettu, että, vaikka tunnistettavissa oleva henkilö on antanut suostumuksen intiimin visuaalisen kuvauksen luomiseen, ei se osoita, että henkilö on antanut suostumuksen sisällön julkaisemiseen. Lisäksi se, että tunnistettavissa oleva henkilö on paljastanut intiimin visuaalisen kuvauksen toiselle henkilölle, ei osoita, että henkilö on antanut suostumuksen sisällön julkaisemiseen. Myös teolla uhkaaminen pelottelu-, pakottamis-, kiristys- tai henkisen kärsimyksen aiheuttamistarkoituksessa, on määrätty säädöksessä rangaistavaksi. Säädöksessä on myös määrätty menettämisseuraamuksista. Jos henkilö on tuomittu muun muassa edellä mainituista rikoksista, tuomioistuimen on määrättävä, että henkilö menettää kaiken kyseisen säännöksen vastaisesti levitetyn materiaalin, rikkomuksesta saadun taloudellisen hyödyn tai kaiken henkilökohtaisen omaisuuden, jota on käytetty tai aiottu käyttää rikkomuksen tekemiseen tai sen tekemisen helpottamiseen (139 Stat. 58–59).

Take It Down -laki keskittyy suostumuksetta levitettyihin intiimeihin kuviin ja henkilöllisyyden anastamiseen: syväväärennöksillä luotuun pornografiaan, seksuaalisiin kuviin tai mihin tahansa

¹⁶⁵ Take It Down-Act: Yhteenveto (eng. summary).

tekoälyn luomaan mediaan, joka esittää todellista henkilöä väärin perustein haitallisella tavalla. Kyseinen laki siis kriminalisoi alaston- tai seksuaalikuviin jakamisen ilman suostumusta, mukaan lukien tekoälyn luomat väärennökset. Laki ei rankaise ainoastaan alkuperäisiä tekijöitä, vaan se myös velvoittaa alustoja toimimaan, kun tällaisesta sisällöstä tehdään ilmoitus. Suojattujen alustojen on poistettava tällaiset kuvat 48 tunnin kuluessa ilmoituksesta. Lakiesityksen mukaan suojatuilla alustoilla tarkoitetaan julkisia verkkosivustoja, verkkopalveluita tai sovelluksia, jotka ensisijaisesti tarjoavat foorumin käyttäjien luomalle sisällölle. Toukokuuhun 2026 mennessä kaikilla alustoilla, jotka isännöivät käyttäjien sisältöä ja voivat sisältää intiimejä kuvia, on oltava käytössä selkeä ilmoitus- ja poistojärjestelmä.¹⁶⁶

5.3.5 Suomen asema vertailussa

Suomen lainsäädäntöä tutkittiin jo aiemmissa kappaleissa ja niissä keskityttiin erityisesti Suomen seksuaalirikoslainsäädännössä tehtyihin muutoksiin. Pohjoismaiden sääntelyssä voi huomata olevan samantapainen ongelma siitä, ettei sääntely vastaa tarkasti uusiin teknologian muutoksiin. Sääntely painottuu myös kaikissa tarkastelluissa pohjoismaissa huomattavasti alaikäisten suojaamiseen ja täysikäisiä suojaava sääntely jää niukaksi. Tarkasteltujen pohjoismaiden rikoslainsäädännössä voi myös huomata olevan siirtymä suostumusperusteiseen arviointimalliin.

Kuitenkin sekä Suomen, Ruotsin, Norjan ja Tanskan sääntelyssä löytyvät eräänlaiset yleissäännökset seksuaalirikoksiin. Esimerkiksi Ruotsin sääntelyssä säädetty laittoman yksityisyyden loukkaus muistuttaa sisällöllisesti Suomen rikoslainsäädännössä kriminalisoidun seksuaalisen kuvan levittämistä. Kyseessä on kuitenkin yleissäännös, joka ei käsitä vain seksuaalirikoksia vaan kattaa myös muun yksityisyyden alaan kuuluvan materiaalin levittämisen. Näin ollen kyseinen säännös voisi jopa lähentyä enemmän Suomen rikoslainsäädäntöä yksityiselämän suoja loukkaavan tiedon levittämistä. Seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistö taas toimii Ruotsin lainsäädännössä samalla tavalla täydentävänä tunnusmerkistönä kuin Suomen sääntelyssä seksuaalinen ahdistelu ja seksuaalinen kajoaminen. Tällaiset yleissäännökset vastaavat yllättäviin ja nopeisiin yhteiskunnallisiin muutoksiin, etteivät seksuaalirikosten uhrin jää täysin ilman oikeussuojaa. Kuitenkin, kuten kaikkien käsiteltyjen Pohjoismaiden osalta huomattiin, ovat myös poliittiset päättäjät ja vaikuttajat todenneet tällaisen sääntelymallin riittämättömäksi. Tanskan tavoite vahvistaa

¹⁶⁶ World economic forum: Deepfake legislation: Denmark moves to protect digital identity ja Take It Down-Act: Yhteenveto (eng. summary).

tekijänoikeuslakia estääkseen syväväärengösten luomisen ja jakamisen, on hyvin uudenlainen tulokulma syväväärengösten sääntelyssä. Se tarjoaa mahdollisuuden myös ohjata henkilöiden toimintaa monipuolisemmin kuin vain rikosoikeudellisella sääntelyllä. Tanskassa esitelty malli tukee myös yksilöiden mahdollisuutta vaikuttaa itseään koskevaan materiaaliin suoraan alustanpitäjän kautta ja ohjaa velvoitteita myös alustanpitäjälle.

Yhdysvaltojen Take It Down -laki vastaa hyvin kysymykseen, miten seksuaalisen syväväärengöksen kohteeksi joutunutta henkilöä suojellaan ja millaisia takeita hänen oikeusturvallensa on tilanteessa. Sääöksessä on jaoteltu omat kohtansa alaikäisiin kohdistuvista teoista sekä täysikäisiin kohdistuvista teoista. Tällainen malli toimisi hyvin myös pohjoismaiden sääntelyssä, jotta myös täysikäiset henkilöt saisivat kattavampaa oikeussuojaa. Take It Down -laki ottaa huomioon sekä kuvien valmistamisen, jakamisen sekä teolla uhkaamisen. Se huomioi myös edellytyksenä, kuinka teolla pyritään vaikuttamaan vahingollisesti sisällössä esiintyvään henkilöön. Laissa on nimenomaisesti mainittu seksuaaliset syväväärengökset ja siinä tunnustetaan niiden yksilöille aiheutettu uhka. Take It Down -laki tulee todennäköisesti ohjaamaan useiden muiden valtioiden sääntelyä, sillä se nostaa ajankohtaisena pidetyn ongelman esille, tarjoaa siihen vaikutusmahdollisuudet sekä kriminalisoi nimenomaisen toiminnan.

6. YHTEENVETO

6.1 Tutkimuksesta muodostetut johtopäätökset

Tutkimuksessa pääkysymyksenä oli, miten nykyinen sääntely vastaa ongelmaan luonnollisesta henkilöstä tehdystä seksuaalisesta syväväärengöksestä. Tähän kysymysasetteluun sisältyy seuraavia alakysymyksiä. Ensimmäisenä kysymyksenä oli, millä tavoin tämänhetkinen sääntely suojaa yksilön asemaa seksuaalisten syväväärengösten aiheuttamissa loukkaustilanteissa. Tämä kattaa henkilön mahdollisuudet saada oikeusapua, tukea ja, kuinka vastuukysymykset on sääntelyssä ratkaistu. Toisena kysymyksenä oli, millä tavoin sääntelyllä pyritään vaikuttamaan luonnollisten henkilöiden ja oikeushenkilöiden käyttäytymiseen, jotta tällaisia loukkauksia ei aiheudu.

Ensimmäistä kysymystä tarkastellessa voi huomata, että uuden teknologian synnyttämiin haasteisiin on pyritty vastaamaan aiempaa laajemmin. Suurissa kehyksissä ongelmaan on jo onnistuttu osittain vastaamaan. Kansallinen sääntely kuitenkin enemmän viistoaa aihetta kuin keskittyy vastaamaan suoraan ongelmaan. Tällä viitataan siihen, ettei sääntely huomioi

tekoälyä tai syvävääreännöksiä sanamuodoissaan tai rikoslain tunnusmerkistöissä. Samalla se kuitenkin tarjoaa eräänlaisten yleissäännösten tarjoaman suojan. Tämä voi kuitenkin tapauskohtaisissa tilanteissa estää yksilöä saamasta turvaa sääntelystä, koska laillisuusperiaate rajoittaa tulkinnallista laajentamista.

EU-oikeudellisessa sääntelyssä tekoälysäädös, digipalvelusäädös sekä direktiivi naisiin kohdistuvan väkivallan torjumisesta täydentävät toisiaan varsin onnistuneesti. Tekoälysäädöksen ja digipalvelusäädöksen osalta yksilön suoja toteutetaan ensisijaisesti alustoihin kohdistuvilla velvoitteilla. Tällaisia velvoitteita toteutetaan muun muassa avoimuusperiaatteen mukaisilla syvävääreännösmerkinnöillä ja alustoille määrätyillä riskien arvioinneilla. Samalla digipalvelusäädös myös tarjoaa yksilöille mahdollisuuden ilmoittaa havaitsemistaan väärinkäytöksistä, mikä nopeuttaa niiden huomaamista. Direktiivi täydentää mainittuja asetuksia kriminalisoimalla kaikkein vakavimmat verkkoväkivallan muodot ja asettamalla niille selkeät sanktiot. Samalla se velvoittaa jäsenvaltioita varmistamaan yksilöille ja verkkoväkivallan uhreille tukitoimenpiteet. Yhdessä nämä mainitut instrumentit luovat pohjan, jolle jäsenvaltioilla on mahdollista lähteä rakentamaan kansallisessa sääntelyssään tarkentavaa linjausta. Yksilöt saavat jo ennen sitä vähimmäisvaatimukset täyttävää suojaa kriminalisoinnilla, vahingonkorvaussääntelyllä, tukipalveluiden muodossa sekä paranneltujen valitus- ja ilmoitusmahdollisuuksien kautta. EU-oikeudellinen sääntely on jätetty kuitenkin hyvin suurpiirteiseksi, mikä kannustaa jäsenvaltioita tekemään oleellisia jatkotoimenpiteitä, jotta yksilön suoja ei jää nimenomaan vähimmäisvaatimusten tasolle.

Aiemmasta oikeusvertailusta pystyisi Suomen sääntelyyn harkitsemaan Take It Down- lain mukaista jaottelua. Suomen rikosoikeudellinen sääntely olisi paljon kattavampi, jos samaa oikeusloukkausta kohden tarjottaisiin säännökset alaikäisiin sekä täysikäisiin kohdistuen. Sillä myös tunnistettaisiin, kuinka sama oikeusloukkaus voi vaikuttaa eri tavoin, mutta kuitenkin vahingollisesti yksilöön riippumatta tämän iästä.

Toisen kysymyksen tarkastelussa voidaan huomata seuraavaa: tekoälyllä valmistettuun sisältöön ja sen jakamiseen liittyvät sanktiot keskittyvät tällä hetkellä enemmän joko huijauksiin manipuloitujen kuvien osalta ja suostumuksetta otettuihin valokuviin seksuaalisten kuvien osalta. Suomen rikosoikeusjärjestelmässä laillisuusperiaate vaatii selkeitä linjauksia, mikä toiminta on rangaistavaa. Laillisuusperiaatteen taustalla on ajatus, että kenellä tahansa tulisi olla mahdollisuus tietää, mikä on rikosoikeudellisesti rangaistavaa. Rikosoikeudessa tulkintaperiaatteiden käyttö ovat rajoitetumpaa kuin useilla muilla oikeudenaloilla. Tämänhetkinen sääntely, vaikka pyrkiikin vastaamaan uusiin nopeasti kehittyviin

ongelmakohtiin, jättää seksuaalista autonomiaa loukkaavien syvävääreännöksiä sääntelyn osittain vielä liian tulkinnanvaraiseksi. Oikeuskäytäntö on myös tällä hetkellä suppeaa, minkä takia ongelmaan liittyvää tulkintalinjaa ei voida hakea tuomioistuinten ratkaisustakaan. Tässä tutkimuksessa käsiteltävää oikeusloukkausta pystyttiin tutkimaan myös sille säädettyjen seuraamusten valossa. Kriminalisoinnin lisäksi on tärkeää tarkastella oikeusloukkauksen aiheuttamien vahinkojen korvausvaatimuksia. Vaikkei vahingonkorvauslakia ollut muutettu juuri teknologisen kehityksen johdosta, vastaa se silti yllättävän kattavasti jo tässä vaiheessa kyseiseen oikeusloukkaukseen. Menettämisseuraamuksia koskeva sääntely vastaa myös onnistuneesti syvävääreännöksillä tehtyihin loukkauksiin, kun tarkastelee lain esitöissä avattua. Valtioiden välisestä oikeusvertailusta pystyi huomaamaan, kuinka esimerkiksi tekijänoikeussääntelyn kautta voitaisiin yksilön toimintaan vaikuttamista monipuolistaa entisestään.

Direktiivi naisiin kohdistuvan väkivallan torjumisesta loi pohjan verkkoväkivallan kriminalisoinnille, mutta kyseessä on vasta verkkoväkivallan vakavimpia muotoja koskevat säännökset. Vaikka seksuaalisen kuvan levittäminen osittain vastaa olemassa olevaan ongelmaan kansallisessa sääntelyssä, tulee sen sisällöstä antaa tarkentavia kannanottoja oikeuskäytännössä. Selkein ja tehokkain tapa vaikuttaa yksilön toimintaan olisi kuitenkin säätää tekoälyteknologiaan kohdistuva erillinen tunnusmerkistö. Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden tunnustaminen suojeltavana oikeushyväksi asettaa lainsäätäjälle tarpeen pohtia, onko täysikäisiin kohdistuvan materiaalin osalta sääntely jätetty tarpeettomasti puutteelliseksi. Keskustelu poliittisella kentällä luo tällä hetkellä päättäjiä kohden painetta ja edesauttaa keskustelua seksuaalirikoslainsäädännön edelleen tarpeen olevaan muutokseen. Todennäköistä onkin, että kansallinen lainsäätäjät tulevat tekemään EU-oikeudessa kriminalisoiuihin tekoihin liittyviä tarkennuksia sääntelyssä.